

CİLT 11 | SAYI 3 | ARALIK 2023

AVRASYA TERİM DERGİSİ

Eurasscience Journals

ISSN: 2147 - 7507

<http://eurasscience.com/>

Avrasya Terim Dergisi
ISSN: 2147 - 7507

İmtiyaz Sahibi
Eurasscience Journals Dergi Grubu

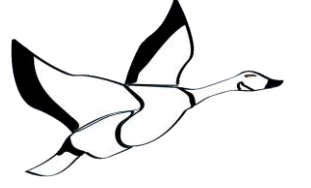
Yayın Kurulu Başkanı
Orhan Sevgi (İstanbul Ü.-Cerrahpaşa, Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü, Toprak İlimi ve Ekoloji Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye)

Dergi Tasarım
Mert Ekşi (İstanbul Ü.-Cerrahpaşa Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü Peyzaj Teknikleri Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye)

Teknik İşler Sorumlusu
Osman Yalçın Yılmaz (İstanbul Ü.-Cerrahpaşa Orman Fakültesi Orman Ölçme Bilgisi ve Kadastro Anabilim Dalı İstanbul Türkiye)

Kapak
Balıkesir-Dursunbey 2023,
Serdar Akburak

İletişim
Orhan Sevgi
İstanbul Ü.-Cerrahpaşa, Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü, Toprak İlimi ve Ekoloji Anabilim Dalı, 34473 Sarıyer İstanbul, Türkiye
avrasyaterimdergisi@gmail.com
osevgi@iuc.edu.tr
www.eurasscience.com

AVRASYA TERİM DERGİSİ

Avrasya Terim Dergisi, yılda üç defa yayınlanan hakemli bir dergidir. *Avrasya Terim Dergisi*'nde yayınlanan tüm yazıların, dil, bilim, etik ve hukukî açıdan bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları Eurasscience Journals dergi grubuna aittir.

Yayıncının yazılı izni olmaksızın eserler (veya yazılar) kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz. Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayınlayıp yayınlamamakta serbesttir. Dergiye gönderilen yazılar iade edilmez.

Dergide yer alan yazıların dijital baskı, grafik tasarım, DOI numaralarının alınması ve uluslararası indekslere tanıtılması gibi işlemler *eurasscience.com* tarafından ücretsiz yapılmaktadır. Dergide basım kararı alınan yazıların sahiplerinden herhangi bir sebeple para talep edilmez. Dergi açık erişim sağlama politikasını benimsemiştir.

Avrasya Terim Dergisi TÜBİTAK tarafından dizinlenmekte ve ULAKBİM tarafından yürütülen DergiPark Projesi sistemine üyedir.

ISSN: 2147 - 7507

Cilt 11, Sayı 3, 2023

Avrasya Terim Dergisi Yayın Kurulu (**Editörleri**)

- Zeynel Arslangündoğdu** İstanbul Ü.-Cerrahpaşa Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü Orman Entomolojisi ve Koruma Anabilim Dalı İstanbul, Türkiye
- Hakan Aydemir** Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dil Bilimi, İstanbul, Türkiye
- Abdurrahim Aydın** Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü Orman İnşaatı Jeodezi ve Fotogrametri Anabilim Dalı Düzce – Türkiye
- Mehmet Çalıköğlu** Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Batı Akdeniz Ormancılık Araştırma Enstitüsü Antalya, Türkiye
- A.İlker Esin** İstanbul Ü.-Cerrahpaşa Orman Fakültesi, Ormancılık Meslek Yüksekokulu Sulama Teknolojisi Programı İstanbul, Türkiye
- Feyruze Garipova** Başkurdistan Cumhuriyeti Beşeri Bilimler Enstitüsü, Dil Merkezi, Ufa, Rusya Federasyonu
- Bülent Gül** Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara, Türkiye
- Gülşat Galiullina** Kazan (İdil Boyu) Federal Üniversitesi, Filoloji ve Kültürlerarası İletişim Enstitüsü, Tatar Dili ve Öğretim Yöntemleri Bölümü, Kazan, Rusya
- Priscilla Mary Işın** Bostancı İstanbul, Türkiye
- Şermin Kalafat** İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyat Bölümü, İstanbul, Türkiye
- Bekir Kayacan** İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü, İktisadi Gel. ve Ulus. İktisat Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
- Mustafa Koç** Bilecik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Bilecik, Türkiye
- Şahin Mustafa** Kerkük Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü Kerkük, Irak
- Önder Öndemir** Yıldız Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü, İstanbul, Türkiye
- Levent Özdüven** Namık Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Zootekni Bölümü Tekirdağ, Türkiye
- Ece Sevgi** Bezmiâlem Vakıf Üniversitesi Eczacılık Fakültesi, Temel Eczacılık Bilimleri Bölümü Farmastötik Botanik Anabilim Dalı İstanbul, Türkiye
- Orhan Sevgi** İstanbul Ü.-Cerrahpaşa Orman Fakültesi, Toprak İlmi ve Ekoloji Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
- İbrahim Şahin** Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü İzmir, Türkiye

- Hüseyin Barış Tecimen*** İstanbul Ü.-Cerrahpaşa Orman Fakültesi, Toprak İlimi ve Ekoloji Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
- Kürşat Yıldırım*** İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul, Türkiye
- Mustafa Yılmaz*** Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü Orman Fakültesi Silvikültür Anabilim Dalı Kahramanmaraş, Türkiye
- Hatice Çınar Yılmaz*** İstanbul Ü.-Cerrahpaşa Ormancılık Meslek Yüksekokulu Süs Bitkileri Yetiştiriciliği Programı İstanbul, Türkiye

İÇİNDEKİLER

Makaleler	Sayfa
Gülhan Öz Açık <i>Türkçede Jargon: Jandarma Dili Örneği</i>	95-101
Hasan Bakırcı <i>İnşaat Sözleşmelerinde Kullanılan Terimler Üzerine Bir İnceleme</i>	102-108
Naciye Zeynep Nomer, Ece Sevgi <i>Ağı ve Ağı Sözcüklerinin Yöresel Bitkiadlarında Kullanımının Değerlendirilmesi</i>	109-123
Görüş	
İbrahim Şahin <i>Türk Devletler Teşkilatı, Türklüğün Geleceği ve Terim Sorunu: Ata Mirası Temelinde Ayrıştıran Değil Birleştiren Terminoloji Geçiş</i>	124-134
Kitap Tanıtımı	
Şermin Kalafat <i>Meslek Dili Oluşturmada Bir Örnek Kitap: Ormancılık Terimbilimi</i>	135-138
Yasin Karadeniz <i>Türk Dünyasında Terim Çalışmaları</i>	139-142

Yirmi altıncı sayıyla merhabalar,

Avrasya Terim Dergisi disiplinler arası hakemli dergi olarak yayın hayatına yirmi üçüncü sayısıyla devam etmektedir. *Avrasya Terim Dergisi* 2020 yılından itibaren yılda üç defa yayınlanmaktadır. Dergi, Türkiye üniversitelerinin çeşitli bilim dalları çalışanlarına ulaşmış ve yurt içi tanıtımını tamamlamıştır. Bundan sonra dergimizin uluslararası niteliğinin güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Bunun yanısıra konuyla ilgili toplantılara destek vermeye ve düzenlemeye devam edecektir.

Dergi kapsamında; Türkçe terimlerin (veya kavramların) çeşitli coğrafyalarda (Avrupa ve Asya) ve çeşitli alfabelerle (Arap, Kiril, Uygur vb.) yazılışlarının tespiti, sözlü olanlarının derlenmesi, bilim dallarına ait terimlerin bir araya getirilmesi, terimlerin özel olarak ele alınıp analiz edilmesi, terim üretimi, terim - anlam ilişkileri, terim - güç ilişkileri, terim yönetimi, terimin algı ve bilgi edinimine etkileri, terimin ekonomik yönü, terim - sorun çözümü vb. gibi terimle ilgili birçok konu bulunmaktadır. Ayrıca, çeşitli bilim dallarında yurt dışında yapılan terim çalışmalarına da yer verilmektedir. Yabancı dillerde yazılan metinler Türkçesiyle birlikte yayınlanmaktadır.

Avrasya Terim Dergisi'nin yirmi altıncı sayısında çeşitli bilim dallarından makalelerle terim konusunda katkı yapan yayınlara yer vererek yayın hayatına devam etmektedir. Gülhan Öz Açık tarafından yazılan "*Türkçede Jargon: Jandarma Dili Örneği*" isimli makale ile meslek diline önemli katkılar sağlamışlardır. Hasan Bakırcı ise "*İnşaat Sözleşmelerinde Kullanılan Terimler Üzerine Bir İnceleme*" isimli makalesiyle inşaat mühendisliği alanına farklı bir bakış açısı kazandırmaktadır. Naciye Zeynep Nomer ve Ece Sevgi ise "*Ağ ve Ağ Sözcüklerinin Yöresel Bitkiadlarında Kullanımının Değerlendirilmesi*" başlıklı makalesi ile bitkiadları konusunda katkı sağlamaya devam etmişlerdir. Ayrıca bu sayıda İbrahim Şahin "*Türk Devletler Teşkilatı, Türklüğün Geleceği ve Terim Sorunu: Ata Mirası Temelinde Ayrıştıran Değil Birleştiren Terminoloji Geçiş*" isimli makalesiyle konuya yeni çözümler önermektedir. Bu yıl yayınlan "*Ormanlık Terimbilimi*" kitabın tanıtım yazısını Şermin Kalafat ve "*Türk Dünyasında Terim Çalışmaları*" kitabın tanıtım yazısını Yasin Karadeniz tarafından sunulmuştur. Bu yıl III. Uluslararası Adbilim Sempozyumu'da 26-28 Ekim 2023 tarihinde Özbekistan'ın Namangan Devlet Üniversitesi tarafından düzenlenmiştir. Tam Metin Bildiri Kitabı yakında yayınlanacaktır. *Avrasya Terim Dergisi*'nin yirmi yedinci (Nisan 2024) sayısında yeni terim çalışmalarıyla buluşmak ümit ve dileklerimizle, çalışmalarınızda kolaylıklar dileriz.

Orhan SEVGİ
Yayın Kurulu Adına

TÜRKÇEDE JARGON: JANDARMA DİLİ ÖRNEĞİ

Gülhan Öz Açık¹

¹ Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, Jandarma Astsubay Meslek Yüksekokulu, Sosyal Bilimler Bölümü
Elmek: gulhanozacik@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0686-1827

Özet

Dil, içinde bulunduğu topluma uyum sağlayarak onunla birlikte gelişir ve değişir. Bu gelişim ve değişimin doğal sonucu olarak üst dilin içinde birçok farklı varyant oluşmaktadır. Bu alt diller yaş, cinsiyet, eğitim, meslek, inanç veya dünya görüşü gibi farklı etkenler ile şekillenmektedir. Dillerin bu alt kolları beslendikleri grup dinamikleri ve doğuş ilkelerine bağlı olarak farklı sosyolektler olarak ele alınmaktadır. Jargon/meslek dili de bu alt dillerden biridir. Bağlı olduğu grubun etnik yapısı, yaş ya da cinsiyet gibi özelliklerinden arınarak o mesleği yapan bütün kişilerce kullanılan bu diller, belirli özelliklerle özel dil, gizli dil, argo gibi benzerlerinden ayrılmaktadır. Bu çalışma, Türkçedeki jargon teriminin sınırlarına odaklanırken Batı dillerindeki karşılıkları ve yakın anlamlı terimlerle arasındaki benzerlikler ve farklılıklar üzerinde durmaktadır. Türkçe literatürde kullanılan meslek dili ve jargon olarak karşılaşılan terimin tanımlanmasında ve örneklendirilmesinde görülen farklılıklar incelenerek verici dildekine en yakın kullanımın ne olması gerektiği tartışılmıştır. Örnek olarak ise Jandarma Teşkilatında kullanılan dil kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Jargon, Argo, Terim, Toplumdilbilim, Jandarma dili

JARGON IN TURKISH: GENDARMERIE LANGUAGE EXAMPLE

Abstract

Language develops and changes with it by adapting to the society it is in. As a natural result of this development and change, many different variants occur in the standard language. These sub-languages are shaped by different factors such as age, gender, education, profession, belief or worldview. These sub-branches of languages are considered as different sociolects depending on the group dynamics and birth principles they feed on. Jargon/professional language is one of these sub-languages. These languages, which are used by all people doing that profession by being free from the ethnic structure, age or gender of the group to which they belong, differ from their counterparts such as private language, secret language, slang with certain features. While this study focuses on the boundaries of the term jargon in Turkish, it emphasizes the similarities and differences between its equivalents in Western languages and similar terms. By examining the differences in the definition and exemplification of the term encountered as professional language and jargon used in Turkish literature, it has been discussed what the usage closest to the donor language should be. As an example, the language used in the Gendarmerie was used.

Keywords: Jargon, Slang, Term, Sociolinguistics, Gendarmerie language

1. Giriş

İnsanın ayırt edici yetilerinden olan dil, evrensel ve özgün nitelikleriyle bir sistemler bütünüdür. Yaşayan doğal diller, içine doğdukları toplumun fiziksel, zihinsel ve kültürel özelliklerinin taşıyıcısı olmalarının yanı sıra toplumun ortak hafızasını da oluşturmaktadır. Kültürel belleğin taşıyıcısı konumunda olan diller, geçmişten günümüze bilgi akışını sağlarken aynı bilgi havuzundan beslenerek gelişimine ve değişimine devam eder. Bu gelişim ve değişim içinde bağlı olduğu toplumun alt grupları içinde özelleşen dil, zaman içinde birçok farklı *lekt* üretir. Büyük sistemlerin alt dizgelerini oluşturan bu türler, *lehçe, diyalekt, idiyolekt, pidgin, kreol, jargon, argo* vb. birçok farklı kola ayrılır.

Saussure'un dil ve söz kavramlarını birbirinden ayırması ve dili içinde doğduğu toplumdaki ayırarak çözümlemenin hatalı olacağı düşüncesini sunmasıyla toplumdilbilim çalışmaları başlamıştır. Toplumdilbilim bireyin içinde bulunduğu toplulukla ilişkisini ve bu ilişkiden doğan dili araştıran bilim dalıdır. Toplamların düzen içinde iletişim kurduğu *üst dil* olan *ölçünlü dili* Saussure'un dil kavramı ve bireyin/grubun dili ise söz kavramıyla örtüşmektedir (bkz. Aksan, 2000; Başkan, 2003; Toklu, 2003; Vardar, 2002). Toplulukların ürettiği ve üst dilden farklı olarak kullandığı özel/gizli dil için jargon terimi kullanılmaktadır. Bir sosyolekt olarak jargon TDK Güncel Sözlükte (GTS), "aynı meslek veya topluluktaki insanların ortak dilden ayrı olarak kullandıkları özel dil veya söz dağarcığı" olarak tanımlanmaktadır¹.

Dilin bu şekilde türleşmeye gitmesi o dilin zenginleşmesine bir katkı olarak görülebilir. Toplumun farklı grupları arasındaki iletişim gücünü artırması açısından özel diller önemli bir yere sahiptir. İletişimde canlılık ve ortak bir anlayış geliştirebilmek adına alt dillerin standart dilden ayrılması, grup dinamiklerinin güçlenmesine ve aitlik hissinin artmasına neden olmaktadır.

Bu çalışma, öncelikle jargon terimi ve sınırlarına odaklanmaktadır. Jargonun kaynağı olan Batı terminolojisinde yer alan argo-jargon arasındaki terimler ve farkları ile Türk literatüründeki adlandırmalara bu eksende eleştirel yaklaşılması ve doğru sınıflandırmanın bulunması hedeflenmektedir. Son bölümde ise, Jandarma Teşkilatında kullanılan dilin meslek dili olup olmadığı irdelenecektir.

2. Bir Terim Sorunu Olarak Jargon

Dilbilim çalışmalarının Batı öncülüğünde yürütülmesi alanda birçok terminoloji sorununun doğmasına sebep olmaktadır. Türk Dil Kurumu ve/veya bilim insanlarınca önerilen ancak yaygınlaşmayan terimler (özçekim vb.), ikili kullanımlar (fiil-eylem, isim-ad, tümce-cümle vb.) veya birçok farklı seçeneğin olduğu karmaşık adlandırmalar (ekoeleştirici- çevresel eleştirici- ekokritizm vb.) görülen en temel terminoloji sorunlarıdır.

Jargon terimi Türkiye Türkçesine Batı dillerinden doğrudan kopyalamayla girmiştir. Toplumdilbilim çalışmalarına bakıldığında *özel dil/ gizli dil* gibi kullanımlar görülse de yaygın kullanımda jargon tercih edilmektedir. Jargon teriminin kullanımında iki temel sorun tespit edilmiştir: İlki, Türk dilbiliminde yapılan bazı çalışmalarda jargon ve argo ayrımının tam olarak yapılamamış olması; ikincisi ise terimin kopyalandığı batı dilindeki alt türlerin henüz dilimize girmemiş olmasıdır. İlk sorunun oluşmasının nedeni aslında ikinci sorundan kaynaklıdır. Bu nedenle öncelikle jargon ve yakın anlamlı terimlerin verici dildeki karşılıklarını incelemek uygun olacaktır:

İngilizceye bakıldığında *alt dil* (sublanguage), *gizli dil* (secret language), *argo* (slang, cant, argot), *lingo* (yerel argo/ yerel yabancı dil) terimleri görülmektedir. Bu dillerin tanımları incelendiğinde nüanslarla birbirinden ayrılan farklı alt dilleri ifade ettiği görülmektedir:

• **Alt Dil (Sublanguage):** Routledge (2006) Sözlüğünde bu terim için "Çeşitli sosyal, cinsiyet ve yaşa özel grupların yanı sıra profesyonel ve akademik gruplarda ortaya çıkan standart dilden sapan dil varyantlarını ifade eder." şeklinde bir açıklama görülmektedir. Bu tanım, jargonun tanımına çok yakın olmakla birlikte; sözlük, "Sosyal olarak belirlenen alt diller, terminolojiye dayalı konuşma varyantlarından, yani jargondan farklıdır. Ancak profesyonel temelli gruplamalar sıklıkla sosyal sınıflarla örtüştüğünden, alt dil ile jargon arasındaki geçiş belirsizdir." diyerek bu iki terimin sınırlarını belirlemenin zorluğuna vurgu yapmaktadır. "Avcuların, balıkçıların, madencilerin, şarap tüccarlarının, matbaacıların, öğrencilerin, dilencilerin ve hırsızların" dillerinin alt dil kapsamına alınması jargon ve meslek argosu gibi dillerin alt dil başlığı altında toplanabileceğini göstermektedir. Bu nedenle alt dil, topluluk dillerini ifade eden jargon, argo, lingo gibi dilleri kapsayan üst bir terim olarak ele alınabilir.

¹ <https://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi: 12.01.2023.

• **Gizli Dil (Secret Language):** GTS, gizli dil için “Bazı kişilerin başkalarının anlamadığı ve sadece kendilerinin özel anlamlarını bildiği kelimelerle konuştuğu dil.”² tanımını yaparken Routledge “İletişimi gizli tutmak için (örneğin siyasi direniş hareketlerinde) bir grup gizli dil konuşanını toplumdan ayırmak veya böyle bir grup içindeki dayanışmayı ifade etmek için yapay olarak oluşturulmuş dil sistemi.” tanımını yapmaktadır. Türkçe literatürde çok fazla çalışma alanı bulamamış olan gizli dil başlığında, Demir (2002) ve Sarıkaya’nın (2009) çalışmaları ön plana çıkmaktadır. Demir (2002), gizli dil ve meslek argosunu özel dil başlığı altında birbirinden ayırırken; Sarıkaya (2009) argo ve gizli dil ayrımıyla konuyu ele almaktadır. Bu çalışmaları detaylı analiz eden Üzüm’ün (2012) yaptığı sınıflandırma oldukça uygun görünmektedir: Özel dili üst başlık olarak ele alan Üzüm, argo, gizli dil, jargon ve slangi altta konumlandırır. Argo ise genel argo ve meslek argosu olarak ikiye ayrılır. Bu sınıflandırma verici Batı dilleriyle uyumlu görünmektedir.

• **Slang (Argo):** Routledge “Sosyal ve bölgesel değişkenlerle dikkatsizce kullanılan konuşma dilinin İngiliz veya Amerikan varyantı.” olarak tanımlamaktadır. Bu haliyle argoya çok yakın görünmekle birlikte nüanslarla birbirinden ayrıldığı söylenebilir. Üzüm (2012) slangların ortaya çıkışı, özellikleri ve diğer gizli dillerden farkını detaylı olarak incelediği çalışmasında, “slang için resmi olmayan ya da konuşma diline özgü argo ifadeler diyebiliriz. Argo, pozitif ya da nötr ifadeler için kullanılırken, slang genellikle negatif anlamlı kelimeler için kullanılan bir terimdir.” diyerek slang ve argonun arasındaki sınırları belirlemiştir.

• **Cant (Argo):** Standart dilden özellikle kendine özgü kelime dağarcığında sapan, sosyal olarak izole edilmiş ve genellikle 'asosyal' bir grubun jargonu veya gizli dili. Cant'lar kasıtlı olarak, onlara hâkim olmayanlar için anlaşılmasız olması içindir. Bu nedenle, ne zaman cant kelime hazinesi standart dile uyarlansa, yeni türetilmiş gizli kelimeler gerekli hale gelir. Tipik süreç, ya ortak dildeki sözcüklerin anlamlarını metafor yoluyla değiştirmeyi (örneğin, kokain için kar) ya da yabancı bir dilden sözcükler ödünç almayı içerir (Routledge, 2006). Görüldüğü üzere, cant'lar çok daha kapalı ve küçük grupların kullandığı bir tür gizli dildir. Her ne kadar tanımında jargon olarak bahsedilse de meslek argosu sınıfında değerlendirilmesi daha uygun görünmektedir.

• **Argot (Argo):** Ortaçağ Fransasında dilenciler ve hırsızlar tarafından kullanılan, kabaca cant'a karşılık gelen gizli bir dil. Daha geniş anlamda, argot

herhangi bir özel kelime dağarcığına veya ifade kümesine belirli bir grup veya sınıf tarafından kullanılan ve ana akım toplum tarafından yaygın olarak anlaşılmayan dildir, ör. kumarbazların argosu veya yeraltı dünyasının argosu (Routledge 2006). Cambridge sözlüğü ise, “Küçük insan grupları tarafından kullanılan ve diğer insanlar tarafından kolayca anlaşılmayan kelimeler ve ifadeler.”³ şeklinde tanımlayarak argoyu küçük bir grubun dili olarak ifade eder. Ancak günümüzde, teknolojik gelişmeler ve sosyal medya platformları küçük grupların dillerinin genele yayılmasına neden olmaktadır. Bu yayılmanın sonucunda argoların anlaşılabilirlik oranı artmaktadır. Argonun genelin kullanımına ulaşmasının sonucunda jargon ve meslek argosunun karıştırıldığı görülmektedir. Bu durum ilerleyen bölümlerde örneklerle açıklanacaktır.

• **Lingo:** Sözlüklerde yerel ağız veya yabancı dil olarak genellenen bu terim, göçmen mahallerinde kullanılan yerel ağızlar veya dilleri ifade etmektedir.

Buraya kadar anlatılanlardan anlaşılacağı üzere, birbirine çok yakın olmakla birlikte ufak farklarla birbirinden ayrılan terimler bulunmaktadır. Burada *alt dil* (sublanguage) dışında kalan terimler ile Türkçe terimler arasında bir uyumsuzluk görülmektedir. Alt dil terimi, verici dilden hem terim (doğrudan çeviri ile) hem anlam bakımından genel kopya olarak dilimize girmiştir.

Gizli dil teriminin kullanımında farklılık söz konusudur. Türk dilbiliminde gizli dil, standart dil dışında üretilmiş sosyolektleri ifade etmek için kullanılırken, jargon yerine daha sık kullanılmaktadır. Ancak yukarıda da görüldüğü üzere, gizli dil adına uygun olarak grup dışındakilerin anlamaması için üretilmiş dilleri kapsamaktadır. İngilizcede olduğu gibi Türkçede de var olan kuşdili ile ıslık dili gibi diller ve yine Caferoğlu'nun (1952) yaptığı Erkilet Çerçileri gibi grupların ürettiği diller bu gruba alınabilir. Caferoğlu bu çalışmasında Erkilet Çerçilerinin dili için yerli özel dil, argo, esnaf argosu gibi terimler kullanırken, bu dilin konuşurları 'dilce' adını tercih etmektedir. Bu ve benzeri dilleri derleyen Demir (2002) ise, bu yayına da atıf yaparak özel dil ve meslek argosu terimlerini tercih etmektedir. Demir'e göre, Kalaycı dili, Geygel Yörüklerinin gizli dili, Kuzeydoğu Anadolu Göçebelerinin gizli dili, Eskişehir ve Düzce Abdalları ve Elekçilerin dili, Yozgat Abdalları, Tahtacıların ve Çepnilerin gizli dili gibi diller meslek argosu sayılabilecek gizli dillerdir. Ancak burada dikkat çeken nokta -yazarın da üzerinde durduğu gibi- bu meslekleri yapanların belli bir etnik grubu da oluşturuyor olmasıdır. Bu bağlamda bu dilleri meslek argosundan ziyade gizli dil olarak ele almak

² <https://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi: 07.07.2023.

³ www.dictionary.cambridge.org Erişim tarihi: 12.01.2023.

daha doğru olacaktır. Çünkü bu diller her ne kadar bir mesleğe ait gibi görünse de daha ziyade etnik grupların yaptığı spesifik meslekler olduğu için meslek dili (jargon) ya da argosu terimlerinin kullanımı uygun olmayacaktır. Etnik ya da toplumsal yapılardan bağımsız meslek dilleri olan hukuk dili, tıp dili gibi jargonlardan bu anlamda ayrı tutulmalıdır.

Türkçe argoya denk gelen slang, argot ve cant arasında da farklar bulunmaktadır. Türkçe argoya tam karşılık gelen terimler, slang ve argot gibi görünmektedir. Cant çok daha gizli bir dili ifade etmekte olup, buradaki sözcüklerin genel argoya geçişiyle birlikte kullanıcı grup tarafından kullanımdan düşürüldüğü ifade edilmektedir. Bu da daha gizli bir argo olduğunu düşündürmektedir.

Bu terimler arasında Türk dilinde karşılığı olmayan bir diğer sözcük lingo'dur. Lingo Batı'da özellikle göçmen mahallelerinde kullanılan yerel dil olarak adlandırılabilir. Türkiye'nin yoğun dış göçe son on yılda maruz kalmasından dolayı, bugüne kadar böyle bir terime ihtiyaç duyulmamış olsa da, önümüzdeki yıllarda göçmen mahallelerinde ortaya çıkma ihtimali olan picin dilleri ifade etmek adına yine bu terim için bir karşılık üretilmesi gerekecektir.

Türk dilbiliminde *özel dil* kavramının da kullanıldığı görülmektedir. Daha ziyade jargon için kullanılan bu terim de yaygın kullanıma sahip değildir. Yapılan çalışmalarda jargon terimi için tanımlar bulunmakla birlikte, bu terimler arasındaki anlam farkları açık değildir. Farklı yazarların yaptığı tanımlara bakıldığında, ortak bir karar belirlenmediği görülecektir: Korkmaz (2010: 24) 'ortak dildeki kelimelere özel anlamlar vermek, bazı kelimelerde değişiklik yapmak, dilin lehçelerinden, eskimiş öğelerinden ve yabancı kökenli biçimlerinden de yararlanmak suretiyle oluşturulan, herkesçe anlaşılmayan bir dildir' şeklinde açıklarken, hangi alt dilleri kapsadığını açıklamamıştır. Şen (2002: 14), 'Jargon, adacık hâlinde bir coğrafi bölgede bulunan grupların veya bir mesleğe mensup olanların anlaşılabilirlik oranı çok düşük kendine has konuşma biçimidir.' daha doğru bir tanımlama ile jargonu ele almaktadır. Aksan'ın (2000: 90), 'Jargon konuşanlar dışındaki kimselerce anlaşılmaması için sözcüklerin bozulmuş biçimlerinden oluşturulur.' tanımı, tablodaki terimlerin birçoğu için geçerli olduğu için ise uygun görünmemektedir. Çobanoğlu (2002: 52), Aksan'ın tanımına katılıyor gibi görünse de jargon ve argo arasındaki farkı, bir gruptan çıkıp genele yayılmasıyla açıklamaktadır. Bu da yine Batı dillerindeki terim tanımlarıyla uyumlu görünmeyen bir bakış açısıdır.

Jargon teriminin diğer yakın anlamlı terimlerle arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ile Türk dilbiliminde

ele alınışlarından yola çıkılarak sözcüğün kullanımında dikkat edilmesi gerekenler şu şekilde sıralanabilir:

1. *Jargon*, kendisiyle yakın anlamlı terimler olan *argo*, *slang*, *cant*, *lingo*, *gizli dil* ile aynı başlık altında yer almaktadır. Ancak bu terimler birbirinden farklı dil grupları için kullanılmaktadır. Yukarıda araştırmacıların görüşlerinde yer aldığı gibi, jargon ne bir argo ne de bir gizli dil değildir. Hem ortaya çıkış nedeniyle hem de kullanım amacıyla diğer iki alt dilden ayrılmaktadır.

2. Bu dillerin üst başlığı *alt dil* veya *özel dil* olarak tercih edilebilir. Standart dilden farklı nedenlerle (cinsiyet, etnik yapı, meslek, yaş vb.) ayrılan bu dillerin *alt dil* başlığı altında toplanması uygun görünmektedir.

3. Jargon dışında kalan diğer terimler (argo, slang, cant, gizli dil vb.) standart dillerin sözcük dağarcığındaki sözcüklerin anlamlarını değiştirerek yeni bir kelime listesi oluşturma eğilimindedir: *aynasız* 'polis' (suçlu argosu), *çift dikisi* 'dersten/sınıfta kalma' (öğrenci argosu), *cepçi* 'insanların üzerinden/ cebinden değerli eşya/para çalan kişi' (hırsız argosu), *yakıt cimrisi* 'az yakıt kullanan araç' (otomotiv argosu) vb. Jargon ise çoğunlukla ilgili mesleğe yönelik bağımsız bir terim listesine sahiptir: *celse* 'oturum' (hukuk dili), *stetoskop* 'kalbin ve iç organların hareketleriyle çıkan sesleri dinlemek için kullanılan araç' (tıp dili), *transkript* 'not dökümü' (eğitim dili) vb.

4. Bir jargonun, bir yabancı için anlaşılabilir olabilecek kendi kelime ve ifadeleri vardır. Jargon terimi tipik olarak grubun kendisi tarafından değil, bu belirli dil türüne aşina olmayanlar ve/veya hoşlanmayanlar tarafından kullanılır (Longman).

5. Bir mesleğe ait jargon ve argonun karıştırılması sık görülen bir durumdur. Bu durumun yaşanmaması için uzmanlık alanı gerektiren meslekler ve alanların jargonlarının yanı sıra argolarının da olabileceğinin bilinmesi gerekmektedir. Bu noktada Demir'in (2002) vurguladığı gibi argoyu da genel argo ve meslek argosu olarak ikiye ayırmak uygun olacaktır.

6. Meslek argosunda ticari sırların sıradan halktan saklama amacı söz konusuysen jargon mesleğin daha iyi icra edilebilmesi için öğrenilmesi gereken bilgi birikimini muhafaza etmektedir.

7. Jargon, argoda olduğu gibi gizli dil ile karıştırılmaktadır. Gizli dil adından da anlaşılacağı üzere grup dışındakilerden bir şeyleri saklamak üzere oluşturulmuş dillerdir. Ancak yukarıda da vurgulandığı gibi jargonun kullanımında amaç, mesleki bilgiyi saklamak değil mesleğin icrasının daha profesyonelce gerçekleştirilmesini sağlamaktır.

Görüldüğü üzere, farklı kategorilerde argodan jargona uzanan alt diller bulunmakla birlikte Türk dilbiliminde sınırlı terimle bu kavramlar açıklanmaktadır. Özellikle argo ve jargonun birbiriyle karıştırılmaması, argonun daha alt kültür dilini ifade ederken jargonun daha profesyonel meslek hayatına ait gruplarca kullanıldığının hatırlanması uygun olacaktır.

3. Jandarmada Jargon Kullanımı

Jandarma ve polis gibi sınırlı bir grup mesleği içine alan kolluk kuvvetleri, diğer mesleklerden daha farklı bir personel yapısından oluşmaktadır.⁴ Bu birimlerin asayiş, terörizm, koruma ve güvenlik gibi alanlarda çalışıyor olması özel bir dile ihtiyaç duyulması konusunda, bazı mesleklere göre çok daha öncelikli görünmektedir. Hukuk dili, askeri terminoloji, terörizm terminolojisi, kamu yönetimine dair söz varlığı gibi ilgili alan alt dillerinin yanı sıra askeri argo ve jargon, operasyon ve tatbikat terminolojisi gibi daha mesleğe özgü teknik terimler de kolluğun söz varlığını oluşturmaktadır. 2016 yılına kadar Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde yer alan Jandarma Genel Komutanlığı, bu tarihten itibaren İçişleri Bakanlığına bağlanmıştır. Çok uzun yıllar TSK'ye bağlı olmasından dolayı Jandarma meslek dili büyük oranda askeri jargona dayanmaktadır. Ancak iç güvenlik birimi olması nedeniyle de kamu, hukuk, bürokrasi gibi alanların da sözvarlığından etkilenmiştir.

Türkçe literatürde askeri jargon üzerine yazılmış yayınlar incelendiğinde, bu yayınların büyük bir kısmını Türkçenin tarihi dönemlerinden günümüze sözvarlığı incelemelerinin oluşturduğu görülmektedir (Bkz. Eker 2006, Bülbül 2011, User 2012, Gül 2014, Tutar ve Erdoğan 2017, Yılmaz 2018, turan 2018 vb.). Bu çalışmaların ortak özellikleri Türkçenin tarihi dönemlerinde kullanılan askeri terimlerin derlenmesi, günümüz Türkçesinde kullanılma(/ma)sının tespiti ve terimlerin etimolojik incelemelerinin yapılması şeklinde sıralanabilir. İnceleme ve tespit açısından Türk dili çalışmalarına katkı sağlayan bu çalışmalar jargon üzerine tartışmalara yer vermemiştir. Bir diğer çalışma türü ise, askeri terimler üzerine yapılan araştırma yayınlarıdır. Bu yayınlarda askeri terimlerin listelenmesi, dilbilimsel olarak sınıflandırılması gibi incelemelerin yapıldığı görülmektedir (Bkz. Varlık 2013, Önler 2019, Doğan 2020, Kılıç 2020, Aydın 2022 vb.). Yine bu çalışmalarda da jargon üzerine incelemelere yer verilmemiştir. Askeri jargonu doğrudan konu olarak alan yayın olarak Yıldız'ın (2010) çalışması gösterilebilir. Ancak

bu çalışmada, yukarıda bahsedildiği gibi jargon ve argonun karıştırılması söz konusudur. Çalışmada listelenen jargon örneklerinden çok azı –tekmil almak/vermek, alçak sürünme, çarşı, içtima, muntika, künye, eğitim zayıtı, gazino vb.- dışında kalanlar askeri argo (meslek argosu) sınıfına girmektedir. Bu ayrımı bu meslek alanında yapmak diğer mesleklere göre biraz daha kolay olacaktır. Ast-üst ilişkisinin oldukça katı olduğu bu kurumlarda üst ile iletişimde kullanılması uygun olmayan sözcükler argo sınıfına alınabilir. Bu bağlamda, çalışmada listelenen terimlerin büyük bir kısmı, askeri argo sınıfına dâhil edilmelidir.

Jandarma Teşkilatında kullanılan özel dil, ast-üst dengesi içerisinde değişkenlik göstermektedir. Rütbe denkliği olan kişiler arasında her meslekte olduğu gibi daha serbest bir dil, askeri argo kullanılabilmekteyken; üstlerle kurulan daha resmi iletişimde jargon ekseninden çıkılmamaktadır. Bu açıdan bakıldığında kullanılan bu dilin bir meslek dili yani jargon olarak sınıflandırılması gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda jargonun tanımında yer alan özelliklerin tamamının Jandarma Teşkilatında kullanılan alt dilde var olduğu görülmektedir:

- Genişletilmiş ve terminolojik olarak normleştirilmiş kelime dağarcığı,

Bu özel dile ait sözcükler kimi zaman sivil hayatta başka anlamlara gelebilirken; kimi zaman da anlamları halk –özellikle kadınlar- tarafından bilinmemektedir: Örneğin, gazino sözcüğü sıradan bir vatandaş için ‘müzikli eğlence mekânı’ anlamına gelirken; askeri terminolojide ‘küçük sosyal tesis’ anlamına gelmesi veya yine ‘Ahmet, Behçet, Cevdet’ isimlerinin Jandarma personeli için alarm kodlarını ifade etmesi gibi.

- Morfolojik kuralların farklı kullanılması,
Alt dillerin sözvarlığı oluşturulurken genel dil kurallarına aykırı ses ve ek dizilimlerinin kullanıldığı genel dil yazım kurallarının uygulanmadığı bilinen bir durumdur. Her ne kadar Jandarma Genel Komutanlığı tarafından Türk Dil Kurallarına riayet edilmesi emri verilmiş olsa da yerleşmiş teamüller gereği farklı kullanımlar görülmektedir: *sağ ol* yerine *sağol* kullanımı, kısaltmalarda büyük harflerden sonra nokta konulması J. “jandarma” vb.

- Bileşikler, özel ön ekli biçimler, yabancı kelimeler, teknik terimler, metaforlardan oluşan sözvarlığı,

⁴ Bu bölümde kullanılan jargon örnekleri ve kurumsal bilgiler, Jandarma personeli olan yazar tarafından kendi kurumunda edindiği bilgilerden oluşturulmuştur.

Jandarma Teşkilatının hem asayiş hem de terör alanındaki etkin çalışmaları nedeniyle çok sayıda farklı teknik ve hukuki terim sözcüğüne girmiştir. Bu özelliğiyle Jandarma dili tam bir jargon özelliği göstermektedir. Özellikle teknik terimlerde yabancı dillerin etkisi yoğun olarak görülmektedir: *aerobalistik füze* (aeroballistic missile), *ağır silahlar* (heavy weapons), *araç forsu* (vehicle pennant), *tim* (team), *bröve* (brevet) vb.

Jandarma Teşkilatının tabi olduğu 211 sayılı İç Hizmet Kanunu, 926 sayılı Personel Kanunu, 2803 sayılı Jandarma Teşkilat Görev ve Yetkileri Kanunu ve Yönetmeliği gibi doğrudan bağlı olunan kanunların yanı sıra, doğrudan ve dolaylı olarak tabi oldukları kanunlar, mevcut mesleki dilin içerisinde hukuki ve kamusal sözcüğünün yoğun bir şekilde yer almasına neden olmuştur.

Jandarma personelince kullanılan jargon örnekleri şu şekilde sınıflandırılabilir:

- **Kurumsal Kavramlar:** Kurumda işleyiş ve çalışma ortamında kullanılan sözcükler bu başlıkta toparlanabilir: rütbelere (*erbaş, uzman, astsubay, subay, başçavuş, yarbay, albay tümgeneral* vb.), makam ve teşkilat yapıları (*birlik, tümen, tabur, manga, takım, bölük, komutanlık, alay, karargâh, başkanlık, kıta, karakol, kalekol, kışla* vb.), mesleki sözcükler (*tekmil almak/vermek, alt/üst devre, haberci, içtima, mütaka, künye, selam vermek, harici üniforma, kamuflaj, teskere, Mehmetçik, silsile, hiyerarşi* vb.).

- **Operasyonel Kavramlar:** Asayiş, terör gibi farklı alanlarda yapılan kolluk operasyonlarında kullanılan sözcükler bu grupta ele alınabilir: *nişan almak, pus, tabikat, tutanak, olay yeri inceleme, devriye gezmek/ devriyeye çıkmak, toplumsal olaylara müdahale, hareket, emir, disiplin, nöbet, nizâm, vazife, emir, mükafat-ceza, sancak* vb.

- **Kullanılan Teçhizat ve Araçlar:** İHA (İnsansız Hava Aracı), SİHA (Silahlı İnsansız Hava Aracı), *Kirpi* (mayına karşı korumalı zırhlı araç), *Pusat* (zırhlı araç), *TOMA* (Toplumsal Müdahale Aracı) vb.

4. Sonuç ve Öneriler

Dillerin doğası gereği içinde doğduğu ve yaşamını sürdürdüğü toplumdaki bağımsız bir varlığının olmaması yadsınamaz bir gerçektir. Toplamların farklı statü ve katmanlarında farklı kollarla kendini gösteren dil, konuşuruna sağladığı uyumla yaşamaya devam eder. Bu alt dillerin türleri, bölge, meslek, cinsiyet, yaş, etnik yapı, eğitim durumu gibi birçok farklı gruba özgü yeni mevcudiyetlerle var olur. Bu bağlamda jargon, bütün

kategorilerden bağımsız olarak meslek dili olarak sınıflandırılabilir. Alt diller, ana dilin söz varlığı ve gramerinde önceden var olan ifadelerin yenilikçi (metaforik) kullanımı yoluyla benzersiz varyantlarını geliştirirken, aynı zamanda alt dilin öğeleri standart dile uyarlanarak ana dilin kendisinde yeni unsurların çoğalmasına da katkıda bulunurlar.

Batı dillerinden doğrudan alıntı ile Türk diline kazandırılmış bu terim için, gizli dil/ özel dil gibi terimlerin de kullanıldığı görülmektedir. Ancak terimin girdiği ana kaynak olan Batı dillerine tekrar dönüldüğünde nüanslarla birbirinden ayrılmış farklı adlandırmaların yapıldığı görülmektedir. Daha üst bir kavram olan alt dil, genel üst dilin altında branslaşmış bütün kolları ifade etmek için kullanılır ki yine Türkçeye doğrudan çeviri ile kazandırılmıştır. Ancak asıl karmaşa, jargon ve argo skalasında görülen derecelendirilmiş terimlerde görülmektedir. Türk dilinde jargon muadili olarak kullanılan gizli dil, esasen bir meslek dilinden ziyade toplumun genelinden farklı ve gizli bir iletişim dilini tercih eden grupların dilini ifade ediyor gibi görünmektedir: örneğin siyasi grupların oluşturduğu şifreli gizli diller, kuşdili ve ıslık dili vb. Bu açıdan bakıldığında, jargon yerine gizli dil teriminin kullanılması uygun görünmemektedir.

Türkçe literatürde görülen jargon-argo karmaşasında, bir gruba ait olan dilin cinsiyet, bölge gibi değişkenler fark etmeksizin mesleğin icrasında kullanılması durumunda meslek dili olarak kabul edilmesi, bu karmaşanın önüne geçecektir. Ancak Demir'in (2002) çalışmasında sıraladığı dil örnekleri gibi, belli bir etnik gruba ait olması durumunda argo sınıfına alınmalıdır. Çünkü argo çok daha kısıtlı sayıda insandan oluşan gruplar arasında kullanılan ve grubun dışında genelleştiği takdirde grubun argosundan çıkarılan sözcüğü ile çok daha kapalı bir dildir. Yine Batı dillerinde Türkçe argonun karşılığı olarak slang, cant ve argot terimleri görülmektedir. Bu terimler arasında da kategorik farkların olması nedeniyle bu terimlere farklı Türkçe karşılıklar üretilmesi bir ihtiyaç olarak görünmektedir.

Terminoloji konusundaki bu karmaşanın nedenine standardizasyonda uygulamanın tam olarak işlememesi olarak bakılabilir. Batı dillerindeki dilbilimsel standardizasyonun ISO (International Organization for Standardization) 1087'ye göre uygulandığı görülmektedir. Türk Standartları Enstitüsü (TSE) de 2021 tarihi itibarıyla uluslararası yönergeye atıf yapmaktadır. Ancak uygulamada bilim insanlarının önerileri/tercihleri, TDK sözlükleri, alan sözlükleri ve ansiklopedilerinin burada belirlenmiş kurallardan hemfikir olmadıkları görülmektedir. Bu durumun doğal çıktısı olarak terim karmaşasının yaşanması kaçınılmazdır.

Jandarmanın kullandığı dil incelendiğinde, bu dilin çeşitli meslek terimlerini de içine alan bir jargon olduğu görülmektedir. Türkiye'nin farklı bölgelerinde çalışan, farklı cinsiyetlere, farklı etnik yapıya sahip olan ve Teşkilatın farklı birimlerinde çalışan bütün personel ortak bir meslek dili kullanmaktadır. Jargon tam olarak her türlü yapıyı içinde birleştiren ve üst bir meslek dilinde ortaklaşan dildir şeklinde tanımlanabilirse, oldukça hacimli bir terim listesi bulunan sözcüklerle genel dilden ayrılan bu dilin bir jargon örneği olduğu tartışmasız görünmektedir.

Kaynaklar

- Aksan, D., 2000. *Her Yönüyle Dil ana Çizgileriyle Dilbilim*. Türk Dil Kurumu Yayını Nu: 439, ISBN: 978-975-16-0975-5, 86-92 sayfa, Ankara.
- Aydın, E., 2022. Savunma Sanayimizde Yerli ve Milli Askeri Araçlara Verilen Adlar. *International Journal of Filologia*, 7: 70-103.
- Bussmann, H., 2006. *Dictionary of Language and Linguistics*. Routledge, London & New York.
- Bülbül, F., 2011. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü'ndeki Askeri Terimler*. Yozgat Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Danışman; Seyfullah Türkmen, 6-254 sayfa, Yozgat.
- Çobanoğlu, Ö., 2002. Sanatsal Bir Dışavurum Formu Olarak Argo Kavramının Halk Bilimsel Çözümlemesi. *Türk Kültüründe Argo*, editörler; Emine Gürsoy Naskali ve Gülden Sağol, Sota Yayınları, 52 sayfa, Haarlem, Hollanda.
- Demir, N., 2002. Türkiye'de Özel Diller. *Yeni Türkiye* 43. *Türkoloji ve Türk Tarihi Araştırmaları Özel Sayısı*, I: 422-428.
- Doğan, A., 2020. Askerlik Terimleri Olarak Türkçe Sözlük'teki Rütbelere ve Unvanlar Üzerine. *Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 5(4): 1-25.
- Eker, S., 2006. Sü ve Sü: ile Yapılan Tarihi Askeri Terimler Üzerine Disiplinlerarası Bir İnceleme. *Türkbilgi*, (12): 104-133.
- Gül, E., 2014. Babürname'de Geçen Askeri Terimler Üzerine. *Belleten*, 62(1): 27-103.
- Kılıç, O., 2020. Oğuz Grubu Türk Yazı Dillerinde Askeri Terimler ve Kavramlar (Rütbe, Birlik Adları, Çağdaş Silahlar). *Journal of Oğuz Turkish Researches*, 2(1): 52-63.
- Korkmaz, Z., 2010. *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayını Nu: 575, ISBN: 978-975-16-3305-7, 24 sayfa, Ankara.
- Önler, Z., 2019. Bir Askeri Terim Olan Erat Sözcüğü Üzerine. *Türkoloji Dergisi*, 23(2): 245-254.
- Sarıkaya, M. 2009. Gizli Dil ve Abdal Teber Geygelli Kimliği. Sayfa: 255-272, *Kimlikler Lütfen*, editör; Gönül Pultar). ODTÜ, ISBN: 9789944344784, Ankara.
- Şen, M., 2002. Argo Üzerine. Sayfa: 13-22, *Türk Kültüründe Argo*, editörler; Emine Gürsoy Naskali ve Gülden Sağol, Sota Yayınları, Haarlem, Hollanda.
- Turan, F., 2018. Eski Türkçeden Orta Türkçeye Askeri Rütbe ve Unvanlar. *Journal of Turkish Language and Literature*, 58(1): 155-173.
- Tutar, A., İ. Erdoğan, 2017. Divanu Lugati't-Türk'te Yer Alan Bazı Askeri Kavramlar. *Journal of Islamic Research*, 28(1): 446-449.
- User, H.Ş., 2012. Eski Türk Yazıtlarında Politik ve Askeri Terimlerden Örnekler. *Bilgi*, 60: 257-272.
- Üzüm, M. 2012. Çankırı Poşaları Dil ve Kültür Araştırması. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Danışman; Nurettin Demir, sayfa, Ankara.
- Varlık, A. B., 2013. Savaşı Tanımlamak: Terminolojik bir Yaklaşım. *Avrasya Terim Dergisi*, 1 (2): 114-129.
- Yılmaz, S.A., 2018. Eski Türk Runik Harfli Metinlerdeki Askeri ve Siyasi Terimler İle Unvan Niteleyicilerin Özbek Türkçesindeki İzleri. *International Journal of Humanities and Education*, 4(7): 260-296.

Kullanılan genel ağ sayfaları:

www.dictionary.cambridge.org

www.sozluk.gov.tr

İNŞAAT SÖZLEŞMELERİNDE KULLANILAN TERİMLER ÜZERİNE BİR İNCELEME

Hasan Bakırcı¹

¹⁾ İstanbul Medipol Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İnşaat Yönetimi ve Hukuku Programı, İstanbul
E-mail: hasan.bakirci@std.medipol.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-8623-0880

Özet

Sözleşmelerde kullanılan terimlerin gerekli tanımlarının yapılmamış olması veya yetersiz yapılması halinde proje maliyetleri artmakta, projede belirtilen işin süresi uzamakta ve buna bağlı olarak da taraflar arasında anlaşmazlıklar yaşanmaktadır. Bu nedenle tanımlar başlığı altında yer alacak her bir terimin kapsamının noksatsız bir şekilde açıklanması, muğlaklığı ve belirsizliği azaltarak aynı zamanda kapsam dışı kalan kısmı da açıklığa kavuşturacaktır. Bu çalışma sözleşmelerde kullanılan, 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu, 4735 sayılı Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu ve Yapım İşleri Genel Şartnamesi, AIA (American Institute of Architects) A201 2017 ve FIDIC (Federation Internationale Des Ingenieurs Conseils) Kırmızı Kitap 2017 standart formlarında tanımlanan terimlere ilişkin eksiklikleri belirlemek ve bu eksikliklerin giderilmesine ilişkin önerilerde bulunmak amacıyla yapılmıştır. Araştırma sonucunda, standart formlar ve özel sektörde yapılan sözleşmeler de hâlâ terimlerin tanımlarının eksik ve yetersiz olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Terim, Sözleşme terminolojisi, Sözleşme yönetimi, Tanımlar

A STUDY ON TERMS USED IN CONSTRUCTION CONTRACTS

Abstract

When terms used in contracts are not adequately defined or are insufficiently defined, project costs increase, the duration of the project extends, and as a result, disputes arise between the parties. Therefore, it is essential to comprehensively clarify the scope of each term under the heading of definitions, reducing ambiguity and uncertainty, while also elucidating the portions that fall outside the scope. This study aims to identify deficiencies related to terms defined in standard forms, 4734 Public Procurement Law, 4735 Public Procurement Contracts Law, and the General Conditions of Construction Contracts, as well as AIA (American Institute of Architects) A201 2017 and FIDIC (Federation Internationale Des Ingenieurs Conseils) Red Book 2017 standard forms, and to provide recommendations for addressing these deficiencies. As a result of the research, it has been determined that there are still deficiencies and inadequacies in the definitions of terms in both standard forms and contracts in the private sector.

Keywords: Term, Contract terminology, Contract administration, Definitions

1. Giriş

İnşaat sözleşmelerinde terimlerin önemi oldukça büyüktür çünkü bu terimler sözleşmenin tarafları arasında anlaşmazlıkları önlemek, işin tanımını netleştirmek ve her iki tarafın haklarını ve sorumluluklarını belirlemek amacıyla kullanılır. İnşaat sözleşmelerinin “Tanımlar” bölümünde sözleşmede yer alan tüm önemli terimler tarif edilmektedir. Bu bölümün açık ve net olmaması yani zayıf ve muğlak olması nedeniyle proje maliyetleri artmakta, projede belirtilen işin süresi uzamakta ve taraflar arasında anlaşmazlıklar yaşanmaktadır. 12. Küresel İnşaat Anlaşmazlıkları Raporuna göre 2021 yılında anlaşmazlıkların küresel ortalama değeri 52,6 milyon dolar olmuştur. Aynı zamanda anlaşmazlıkları çözme süresi 15,4 ay olarak hesaplanmıştır (Arcadis, 2022:9). Bu rapor inşaat sektöründe hatalardan hâlâ ders alınmadığını en iyi şekilde göstermektedir. Aslında daha iyi sözleşme yönetimi ve daha net sözleşme dokümanı ile bu sayılar düşürülebilir. İnşaat sektöründe büyük ölçekli ve karmaşık projelerdeki yatırımcı firma, yüklenici, mühendis ve mimarlar, finans kuruluşları, ana yüklenici, alt yüklenici, danışmanlar gibi çok sayıda paydaş olmasından dolayı ve sözleşmelerde gerekli özen ve hassasiyet gösterilmediği zaman ihtilaf kaçınılmaz olabilir. Bu hassasiyet en başta sözleşme dokümanlarındaki terimlerin yer aldığı tanımlar bölümüyle başlamalıdır.

Terimler yoruma açık bırakıldığı zaman uyumsuzluklara neden olduğu birçok proje örneği bulunmaktadır. Hatta bazen kullanılan bir noktalama işareti bile büyük uyumsuzluklara neden olabilmektedir. Bu durumu kısaca bir örnekle açıklamak gerekirse, Kanada’da bir iletişim şirketi sözleşmede kullanılan hatalı bir virgülden dolayı 2,13 milyon dolar kaybetmiştir. Daha da kötüsü hizmet alan şirket sözleşmeyi feshetmiştir (Walsh, 2017:1). Genel olarak ihaleyi kazanma mutluluğundan dolayı yükleniciler sözleşmeyi kapsamlı bir şekilde incelemeler ve standart sözleşmeler çok fazla kullanılmasından dolayı spesifik tanımlar göz ardı edilmektedir. Ancak unutmamak gerekir ki bunun sonucunda belirsiz ve muğlak olan alanlar ileride ciddi kâr kayıplarına sebebiyet verebilmektedir. Taraflar arasında sözleşme müzakere döneminde inşaat sözleşmelerini incelemek zor ve zaman gerektiren bir süreçtir. Genel anlamda terimlerin anlaşılması dikkat gerektirir ve bu süreç çoğu zaman zor ve sıkıcı olarak değerlendirilmektedir. Sözleşme müzakere sürecinde yüklenici ve işverenin süreci riske atmak istememeleri ve ileride oluşabilecek her türlü belirsizliği netleştirmek istemeleri, sözleşmenin yönetimi sırasında önem arz etmektedir. Çünkü müzakerelerin ürettiği sözleşmelerin yasal bağlayıcılığı vardır.

Uluslararası inşaat sektöründe en fazla kullanılan standart sözleşme formları FIDIC (Federation Internationale Des Ingenieurs Conseils) ve AIA (American Institute of Architects) tarafından yayınlanmaktadır. Ülkemizde ise 4735 sayılı Kamu İhale Sözleşme Kanununa göre yapılan sözleşme formu kullanılmaktadır.

FIDIC, inşaat sektöründe kullanılan sözleşme belgelerinin ve standartların uluslararası düzeyde oluşturulmasını ve standardizasyonu sağlayan bir organizasyondur. FIDIC, 1913 yılında kurulmuş ve merkezi İsviçre’de bulunan bir uluslararası mühendislik danışmanları federasyonudur. Türkiye de FIDIC standart sözleşmelerinin kullanıldığı büyük projeler arasında Marmaray, Ankara-İstanbul otoyolu ve Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı bulunmaktadır. FIDIC’te kırmızı kitap, gümüş kitap, sarı kitap, altın kitap ve yeşil kitap gibi sözleşme formları bulunmaktadır. Ayrıca Dünya Bankası, Çevre Şehircilik Bakanlığı-AB Yatırımları Daire Başkanlığı ve Hazine Müsteşarlığı-Merkezi Finans ve İhale Birimi tarafından ihalesi yapılan yapımlarında FIDIC standart formları kullanılmaktadır.

AIA, 1857 yılında New York şehrinde 13 mimarın bir araya gelerek kurduğu bir meslek örgütüdür. ABD’de ve dünya genelinde mimarların mesleki gelişimini teşvik eden, inşaat endüstrisine liderlik yapan ve kamu hizmetine odaklanan önemli bir meslek örgütüdür. Günümüzde AIA tarafından çok fazla standart sözleşme formu yayınlanmaktadır.

Ülkemizde ise 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu’na göre “*kamu hukukuna tâbi olan veya kamunun denetimi altında bulunan veyahut kamu kaynağı kullanan kamu kurum ve kuruluşlarının yapacakları ihalelerde*”, 4735 sayılı Kamu İhale Sözleşme Kanununa göre “*sözleşmelerin düzenlenmesi ve uygulanması ile ilgili esas ve usullere*” uygun, Yapım İşleri Genel Şartnamesi “*yapım işlerinin yürütülmesinde uygulanacak genel esasları belirleyerek*” oluşturulan standart sözleşme formu kullanılmaktadır.

1.1 Sözleşmelerin Belirsizliği

Yazılı belgeler belirsiz, abartılı ve kafa karıştırıcı terimler içermediğinde anlam en iyi şekilde karşı tarafa iletilmektedir (Purdy, 1996:56). Belirsizlik, işi yapmak için gereken bilgi miktarı ile sözleşmeyi hazırlayan tarafından işlenen bilgi miktarı arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır. Burada gerekli bilgi miktarı görevin karmaşıklığına bağlı olmakta iken işlenen bilgi miktarı ise iş yapılmadan önceki planlamanın etkinliği yani bilgi toplama ve yorumlamadır (Mitropoulos, 2001:223).

Belirsizlik yüksek olduğu zaman inşaat projeleri uygulama aşamasında taraflar arasında uyumsuzluğa neden olmaktadır. Literatürde belirsizlik üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde; Kumaraswamy (1997), 61 projeden topladığı veriler ile oluşturduğu anketi Hong Kong da 46 katılımcıya uygulamış ve araştırma sonucunda sözleşme dokümanındaki belirsizliğin en fazla talep edilen konular arasında olduğunu tespit etmiştir. Mitropoulos ve Howell (2001), yapmış oldukları çalışmada 24 inşaat anlaşmazlığını karşılaştırmalı olarak analiz etmişler ve sonuç olarak anlaşmazlıkları önlemek için belirsizliğin azaltılması gerektiğini vurgulamışlardır. Yates (1999) çalışmasında inşaat projelerinde ortaya çıkan çatışma ve anlaşmazlıkların iki nedeninden birinin sözleşmedeki eksiklik ve belirsizlik olduğunu ortaya koymuştur. Saseendran ve ark. (2020) tarafından yapılan saha araştırmasına göre sözleşmelerde açık ifade kullanılmasının sözleşmelerin daha kesin ve anlaşılır olmasını ve taraflar arasında anlaşmazlıkların azalmasında önemli rol oynadığını belirtmişlerdir.

Standart formlarda geçen terimler sözleşmeler için bir kontrol listesi işlevini görmektedir. Ancak inşaat sözleşmeleri inşaat projelerinin özelliklerini taşıması sebebiyle bu alanda uygulanan tip sözleşmelerde yer alan terimler farklılık göstermektedir. Standart sözleşme formları ise tekrarlanan ve bir uyumsuzluğun ortaya çıkmaması için genel terimleri içermektedir. Ancak spesifik bir proje spesifik terimlerle desteklenmelidir. Bu terimlerin tanımlanmaması işin yapımı sırasında taraflar arasındaki yükümlülük ve risk dağılımında belirsizliğe neden olarak hak talepleri ve uyumsuzlukları arttırmaktadır. Buna bağlı olarak uzun, maliyetli ve tarafları yıpratıcı uyumsuzluk çözüm süreçleri ortaya çıkmaktadır. Bu gibi ihtilafların yaşanmaması için terimlerin yer aldığı tanımlar bölümüne uzun bir ön hazırlık safhası ayrılmalıdır. Tanımlar, tarif ettikleri terimin kapsamını noksansız bir şekilde açıklamalı, kapsam dışı kalan kısmı da açıklığa kavuşturabilmelidir.

Bu çalışma, sözleşmelerde kullanılan, 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu, 4735 sayılı Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu ve Yapım İşleri Genel Şartnamesi, AIA A201 2017 ve FIDIC Kırmızı Kitap 2017 standart formları terimlerine ilişkin eksiklikleri belirlemek ve bu eksikliklerin giderilmesine ilişkin önerilerde bulunmak amacıyla yapılmıştır.

2. Yöntem

Bu çalışmada 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu, 4735 sayılı Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu ve YİĞŞ (Yapım İşleri Genel Şartnamesi), AIA A201 2017 ve FIDIC kırmızı kitap 2017 standart formlarında kullanılan önemli terimlerin tanımları karşılaştırılmıştır. Bu

karşılaştırma ile standart formlarda geçen terimlere ilişkin eksikliklerin belirlenmesi amaçlanmaktadır. AIA ve FIDIC standart formlarında geçen terimlerin bazıları 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu 4.maddesi, 4735 sayılı Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu 3.maddesi ve Yapım İşleri Genel Şartnamesinin 4.maddesi'nde açıklanmadığından tanımı yapılmamıştır. Standart formlarda geçen terim ve kavramlar çeviri yapılarak alıntı olduğundan italik olarak sunulmuştur. İnşaat sözleşmelerinde standart ve spesifik tanımlar yer almaktadır. Yapılan inceleme sonucunda standart tanımlar kısmında yer alan en önemli 10 terimin tanımlanması yapılmıştır. Bu 10 terim sözleşmelerin olmazsa olmazıdır ve tüm inşaat sözleşmelerinde bulunmaktadır. FIDIC ve AIA standart formlarında çok fazla terim tanımı yapıldığından bütün terimler araştırmaya dahil edilmemiştir sadece standart terimler ifade edilmiştir. Ayrıca Yüksek Fen Kurulu'nun 2005-2015 yılları arasında vermiş olduğu kararlar incelenerek uyumsuzlukların hangi terimlerden kaynaklandığı tespit edilmiştir.

3. Bulgular

4734 sayılı Kamu İhale Kanunu, 4735 sayılı Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu ve Yapım İşleri Genel Şartnamesi, AIA A201 2017 ve FIDIC kırmızı kitap 2017 standart formlarında kullanılan bazı standart terimler:

Alt Yüklenici

Alt yüklenici terimi Yapım İşleri Genel Şartnamesine göre: “sözleşme konusu işin ne’i itibarıyla bir kısmını yüklenici ile yaptığı sözleşmeye dayalı olarak gerçekleştiren gerçek veya tüzel kişiyi” FIDIC ise “ İşlerin belirli bir bölümüne yönelik, sözleşme içerisinde isimlendirilmiş olan herhangi bir kişi veya yüklenici tarafından Alt yüklenici veya tasarımcı olarak atanan herhangi bir kişi ile yine bu kişilerin umran olarak yasal halefleri” olarak tanımlanmaktadır. AIA ‘e göre: “Sabada İş’in bir bölümünü ifa etmek için yüklenici ile doğrudan doğruya sözleşme yapan bir kişi ya da tüzel kişidir. Alt yüklenici terimi, sözleşme belgelerinde tekilmiş gibi ifade edilir ve bir alt yüklenici veya alt yüklenicinin yetkili bir temsilcisi anlamına gelir. Alt yüklenici terimi, ayrı bir yükleniciyi veya ayrı bir yüklenicinin alt yüklenicisini kapsamaz. Alt-Alt yüklenici, şantiyede işin bir kısmını gerçekleştirmek için bir alt yüklenici ile doğrudan veya dolaylı olarak sözleşme yapan bir kişi veya tüzel kişidir. Alt-Alt yüklenici terimi, sözleşme belgelerinde tekilmiş gibi ifade edilir ve bir alt-alt yüklenici veya alt-alt yüklenicinin yetkili bir temsilcisi” şeklinde tanımlanmıştır.

Şartname

FIDIC, “sözleşme içerisinde yer aldığı biçimiyle, şartname başlıklı belge ve bu tür bir belge üzerinde sözleşmeye uygun olarak yapılan tüm ekleme veya değişiklikler anlamına gelmektedir. Bu belge, işleri belirler.” Yapım İşleri Genel Şartnamesine göre,

“yapım işine ait genel, özel, teknik ve idari esas ve usulleri gösteren belgeler” olarak, AIA’ e göre “Şartnameler, İş için malzemeler, ekipman, sistemler, standartlar ve işçilikle ilgili yazılı gereksinimlerin ve ilişkili hizmetlerin yer aldığı sözleşme belgelerinin bir bölümünü oluşturan kısımdır.” şeklinde tanımlanmıştır.

Sözleşme

FIDIC, “sözleşme anlaşması, kabul mektubu, teklif mektubu, sözleşme anlaşmasında atftta bulunulan tüm ekler, bu koşullar, şartname, çizimler, programlar, yüklenicinin teklifi, ortak girişim taahhüdü (varsa) ve sözleşme anlaşmasında veya kabul mektubunda listelenen diğer belgeleri (varsa) ifade eder.” AIA standart formunda ise “sözleşme belgeleri, inşaat sözleşmesi’ni oluşturur. Sözleşme, taraflar arasındaki anlaşmanın tamamını ve bütününi temsil eder ve yazılı ya da sözlü önceki müzakerelerin, beyanların ya da anlaşmaların yerine geçer. Sözleşme, sadece bir değişiklik ile değiştirilebilir. Sözleşme belgeleri, (1) yüklenici ile mimar veya mimar’ın danışmanları arasında, (2) işveren ile bir alt yüklenici veya alt-alt yüklenici arasında, (3) işveren ile mimar veya mimar’ın danışmanları arasında veya (4) işveren ve yüklenici dışında herhangi bir kişi veya kuruluş arasında herhangi bir türde sözleşmeye dayalı bir ilişki yaratmak amacıyla yorumlanmamalıdır. Bununla birlikte, mimar, sözleşme kapsamında mimarın görevlerinin yerine getirilmesini kolaylaşturmaya yönelik yükümlülüklerin yerine getirilmesi ve uygulanması hakkına sahip olacaktır.” 4734 sayılı Kamu İhale Kanununa göre “mal veya hizmet alımları ile yapım işlerinde idare ile yüklenici arasında yapılan yazılı anlaşmayı” şeklinde tanımlanmıştır.

İş

AIA, “tamamlanmış veya kısmen tamamlanmış olsun, sözleşme belgelerinin gerektirdiği inşaat ve hizmetler anlamına gelir. Yüklenicinin yükümlülüklerini yerine getirmek için yüklenici tarafından sağlanan veya sağlanacak olan diğer tüm işçilik, malzeme, ekipman ve hizmetleri içerir. İş, Projenin tamamını veya bir bölümünü oluşturabilir” olarak, Yapım İşleri Genel Şartnamesi “sözleşmeye bağlanan her türlü yapım işini,” FIDIC ise “kalıcı işler ile geçici işleri veya bunlardan geçerli olan herhangi biri anlamına gelmektedir.” şeklinde tanımlanmıştır.

Şantiye

FIDIC, “Kalıcı işlerin yürütüleceği; tesis ve malzemelerin teslim edileceği yerler ile; sözleşmede şantiyenin bir bölümünü oluşturduğu belirtilen tüm diğer yerler” olarak tanımlanmaktadır.

Çizimler

FIDIC, “sözleşme içerisinde yer aldığı biçimiyle, işlere ilişkin çizimleri ve sözleşmeye uygun olarak işveren tarafından (ya da işveren adına) düzenlenen ek ve değişiklikler” olarak, AIA ise “çizimler, sözleşme belgelerinin görsel ve resimsel bölümlerini oluşturur ve iş’in tasarımını, konumunu ve ölçülerini gösteren

genellikle planlar, yükseklikler, kesitler, detaylar, çizelge ve diyagramları içeren kısımlardır” şeklinde tanımlanmaktadır.

Proje

AIA, “sözleşme belgeleri kapsamında gerçekleştirilen iş’in tamamını veya bir bölümünü oluşturabilecek olan, işveren ve ayrı yükleniciler tarafından gerçekleştirilen inşaatı içerebilecek toplam yapımı” şeklinde tanımlanmıştır.

Sözleşme dokümanları

AIA, “sözleşme dokümanları, işveren ile yüklenici arasındaki anlaşma (bundan sonra anlaşma diye geçecektir) çerçevesinde tanımlanmıştır ve anlaşmadan, sözleşme koşullarından (genel, ek ve diğer koşullar), çizimlerden, şartnamelerden, sözleşmenin imzalanmasından önceki zeyilnamelerden, anlaşmada listelenen diğer dokümanlardan ve değişikliklerden oluşur. Bir değişiklik (1) tarafların ikisi tarafından da imzalanmış yazılı bir sözleşme değişikliği, (2) bir değişiklik emri, (3) bir inşaat değişiklik talimat direktifi veya (4) mimar tarafından imzalanmış olan minör bir değişiklik emridir. Anlaşmada spesifik olarak listelenmemiş olmaları halinde, sözleşme dokümanları ihale ilanı ya da ihale davetini, teklif sahiplerine talimatı, örnek formları, mal sahibi tarafından teklif ya da öneri daveti beklentisiyle yayınlanmış yazılı enformasyonu, yüklenici’nin teklif ya da önerisini, teklif verme şartlarına ilişkin zeyilname bölümlerini kapsamaz.” şeklinde tanımlanmıştır.

Maliyet

FIDIC, “Saha içinde veya dışında Yüklenici’nin karşılaştığı (veya karşılaşıacağı), sabit giderleri, vergileri ve benzer giderleri içeren fakat kârı içermeyen tüm makul harcamalar anlamına gelmektedir. Yüklenici, bu şartların bir alt madde’sine göre maliyet ödemesine hak kazanıyorsa, bu miktar sözleşme bedeline eklenir” olarak, AIA ise, Sözleşme Belgeleri’nde aksi belirtilmemişse, bu Bölüm 7.3.4 uyarınca maliyetler aşağıdakiyle sınırlı olacaktır: Geçerli bordro vergileri, anlaşma veya geleneksel olarak gerekli olan yan ödemeler, işçi tazminat sigortası ve mimar tarafından onaylanan diğer çalışan maliyetleri dahil olmak üzere işçilik maliyetleri; nakliye masrafları da dahil olmak üzere, malzeme, tedarik ve ekipman masrafları; ister yükleniciden ister başkalarından kiralanmış olsun, el aletleri hariç makine ve ekipmanların kira bedelleri; değişikliklerle doğrudan ilgili tüm teminat ve sigorta primleri, izin ücretleri ve satış, kullanım veya benzeri vergilerin maliyetleri; değişikliklerle doğrudan ilişkilendirilebilecek denetim ve saha ofisi personeli maliyetleri” şeklinde tanımlanmıştır.

Gün

Yapım İşleri Genel Şartnamesi, FIDIC ve AIA standart formları gün terimini “Taksim günü” olarak tanımlanmıştır.

4. Tartışma

Tanım kelimesi Türk Dil Kurumu tarafından “Bir kavramın niteliklerini eksiksiz olarak belirtme veya açıklama, tarif ” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2023). Sözleşmelerde kullanılan terimlerin gerekli tanımları tarif edilmediklerinde ya da yetersiz olması halinde taraflar arasında uyumsuzluklar yaşanmaktadır. Bunun sonucunda yaşanan uzun uyumsuzluk çözüm süreçleri tarafları süre ve maliyet açısından zarara uğratmaktadır.

“Alt yüklenici” için üç standart form incelendiğinde alt yüklenicinin alt yüklenicisi terimini sadece AIA A201-2017 de tanımlamıştır ama üç sözleşmede de bir danışmanın alt yüklenici kapsamına girmesi açıklanmamıştır. Alt yüklenici sınıfına dahil olabilecek tüzel /gerçek kişilerin kapsamı belirlenmelidir.

İnşaat sözleşmelerinin olmazsa olmazı “şartname” teriminin ayrıntılı tanımı mutlaka yapılmalıdır. Yapılan tanım açık ve kesin olmalıdır. Şartname teriminde, inşaat sektöründe karmaşıklığın ve uyumsuzlukların azaltılması için iş programı, performans ve değer mühendisliği şartnamesi terimi tanımlar kısmına mutlaka eklenmelidir. Ruhsat, tescil, ürün muayene, personel eğitimi, kalite belgeleri gibi maddeler de mutlaka net bir şekilde yazılmalıdır.

Sözleşme terimi, FIDIC ve AIA standart formlarında tüm sözleşme dokümanlarını kapsarken, 4734 Kamu İhale Kanuna göre sözleşme anlaşmasını temsil etmektedir. Burada yapılacak olan anlaşma da “sözleşme” terimi FIDIC ve AIA gibi sözleşme dokümanı mı yoksa sözleşme anlaşması mı olduğu çok net açıklanmalıdır. Ayrıca sözleşme dokümanını temsil ediyorsa hangi belgeleri kapsadığı veya kapsamadığı eksiksizce açıklanmalıdır.

“İş” terimi YİĞŞ ‘te eksik tanımlanmıştır. Burada daha ayrıntılı olarak işin kapsamının ve sınırlarının belirtilmesi gerekmektedir. İşin bir bütünü mü yoksa bir bölümü mü kapsadığı açıklanmalıdır. Yükleniciden beklenen iş kapsamı da net bir şekilde belirtilmelidir. Ayrıca işveren, kalıcı/geçici iş konusunda kapsam belirtmeli ve terimlerin tanımını mutlaka yapmalıdır. “Şantiye” terimi sadece FIDIC ‘te açıklanmıştır. Sözleşme yapılırken “komşu arsa” teriminin de açıklanması taraflar arasında uyumsuzlukları azaltacaktır.

“Çizimler” terimi FIDIC ve AIA de ayrıntılı bir şekilde açıklanırken Kamu İhale Kanunu’nda ön proje, kesin proje ve uygulama projesi şeklinde farklı bir terim olarak ifade edilmiştir. Ancak burada uygulama projesi terimi Kamu İhale Kanunu’nda “Belli bir yapının onaylanmış

kesin projesine göre yapının her türlü ayrıntısının belirtildiği projeyi” şeklinde tanımlanmıştır. “Yapının her türlü ayrıntısının belirtildiği” ifadesi daha ayrıntılı ve net yazılmalıdır.

“Proje” terimi sadece AIA standart formunda tanımlanmıştır. Yapılacak olan sözleşmelerde iş ile proje birbirinden farklı olabilir. “Sözleşme dokümanı” içerik olarak nelerden oluşacağı çok açık ve net yazılmalı yani hangi belgelerin dahil olacağı hangilerinin dahil olmayacağı açıklanmalıdır.

“Maliyet” teriminin tanımı yapılırken herhangi bir tereddüde mahal vermeyecek şekilde maliyetin kapsamına girecek ve kapsam dışı kalan kısımlar net bir şekilde tanımlanmalıdır. Yani maliyet, dolaylı ve dolaysız maliyetleri içeriyor mu? genel giderleri ve kâr kapsıyor mu? Ya da kapsadığı dolaylı ve dolaysız giderler nelerdir (Sözen, 2015:42-43).

“Gün” terimi üç standart sözleşme de açıklanmıştır. Bildirim süreleri için çok önemli bir terimdir. Burada gün terimine ilave olarak “ertesı gün” ve ”yıl” terimleri de tarif edilerek yazışmalarda sorun yaşanmaması adına önemli olacaktır.

Sözleşmeler, tarafların ve işveren temsilcisinin hak ve yükümlülüklerini tanımlayan genel koşullar ve bu koşulları somutlaştıran özel koşullardan oluşmaktadır. Standart veya model form olan FIDIC, AIA, ICC (International Chamber of Commerce), NEC (New Engineering Contract), IChemE (The Institution of Chemical Engineers), FAR (Federal Acquisition Regulations) ve 4735 sayılı kamu ihale sözleşmeleri kanununa göre hazırlanmış sözleşmeler genel koşulları içermektedir. Sözleşmelerdeki genel koşulların olmazsa olmazı ise terimlerin tanımlandığı bölümdür.

Ülkemiz de kamu hukukuna tâbi olan veya kamunun denetimi altında bulunan veyahut kamu kaynağı kullanan kamu kurum ve kuruluşlarının yaptıkları ihale sonucuna göre taraflar arasında imzalanan sözleşmenin uygulanmasında, 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu ve 4735 sayılı Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu ile Yapım İşleri Genel Şartnamesinde ve ihale dokümanını oluşturan diğer belgelerde yer alan tanımlar geçerlidir. 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu 4.maddesi, 4735 sayılı Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu 3.maddesi ve Yapım İşleri Genel Şartnamesi ‘nin 4.maddesi terimleri tarif etmektedir. Ancak bu kanunlar ve şartname incelendiğinde aslında özel terimler tanımlanmamıştır. Çünkü 4735 sayılı kamu ihale sözleşmeleri kanunu 3.maddesi, 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu’nda kullanılan terimlerin tanımlarının geçerli olduğunu belirtmektedir ve başka tanımlama yapılmamıştır. Benzer şekilde Yapım İşleri Genel Şartnamesi de 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu’ndaki terimlerin

tanımlarının geçerli olduğunu ancak ek olarak birkaç terim tanımlandığı görülmektedir. Kamu kurum ve kuruluşlarınca yapım işlerine ilişkin sözleşmelerin yürütülmesinden doğan anlaşmazlıkları inceleyip karara bağlayan Yüksek Fen Kurulu'nun 2005-2015 yılları arasında vermiş olduğu kararlar incelendiğinde genel olarak uygulama projesi, imalat, hakediş terimleri ve poz tariflerinden taraflar arasında çok fazla uyuşmazlıklar yaşandığı görülmektedir (YFK, 2015).

2005 yılında ABD'de yaşanan en yıkıcı ve öldürücü olan Katrina kasırgası yaklaşık 2000 kişinin ölümüne neden olmuştur. Kasırgadan dolayı yaklaşık 200.000 ev yıkılmış ve 81 milyar dolar maddi hasar meydana gelmiştir. Yaşanan doğal afetten sonra ev sahipleri ile sigorta firmaları arasında sözleşme de belirsiz olan "sel" teriminden dolayı çok fazla anlaşmazlıklar yaşanmıştır (Fossett, 2009:289-314).

Buna benzer anlaşmazlıkların sayısını arttırmak mümkündür. Örneğin TEG-Paradigm Environmental davasının konusu ABD' de bir binada asbest temizleme işinde "yüzey temizleme" yükümlülüğü çerçevesinde çatlak ve gözeneklerin de yüzey sayılıp sayılmayacağı ve tortu kavramı uzun süren uyuşmazlık konusu olmuştur (Sweet ve Schneier, 2012:486-489). Benzer bir durum büyük bir perakende zincirinin yaptırmakta olduğu market yapısının uygulama sürecinde "ihale seti" teriminin tanımlanmaması nedeniyle uyuşmazlık konusu olmuştur ve bir başka dava konusu ise taraflar arasında "uygulama projesi" teriminin sözleşmenin tanımlar bölümünde açıklanmadığından dolayı taraflar arasında ihtilaf yaşanmıştır (Sözen, 2015:48-50).

FIDIC 1999 baskısı 18 yıl aradan sonra güncellenerek 2017 baskısı ile sözleşmedeki muğlak kısımlar düzeltilmiştir ve yazımda daha kesin ifadelerle yer verilerek tarafların hak ve yükümlülükleri daha açık hale getirilmiştir. 2017 güncellemelerindeki en dikkat çekici bölüm terimlerin yer aldığı tanımlar kısmı olmuştur. Tarafların farklı yorumlamasına neden olan tanımlar kısmının karmaşıklığı giderilerek daha fazla terim tarif edilmiştir. Hatta sözleşmede geçen bazı terimler ekstra açıklanarak farklı yorumlamaların önüne geçilmesi sağlanmıştır. Örneğin "may" kelimesi, seçim hakkı verilen, "shall" kelimesi ise yükümlülük doğuran konularda kullanılan ibareler olarak açıklanmıştır (FIDIC, 2017).

AIA standart formlarında terimler her başlık altında ayrıntılı tanımlar olacak şekilde ve kapsam dışı kısımları da açıklığa kavuşturarak yazılmıştır (AIA, 2017).

5.Sonuç ve Öneriler

Sözleşmelerde terimlerin yetersiz tarif edilmesinden dolayı taraflar arasında uzun uyuşmazlık çözüm süreçlerine ve yüksek maliyetlere neden olmuştur. Aslında sözleşmelerde tanımlar bölümünde terimler doğru, tam ve net bir şekilde tanımlanarak projelerin daha hızlı ve hatasız bir şekilde teslim edilmesi sağlanabilir. Bu gibi ihtilafların yaşanmaması için terimlerin bulunduğu tanımlar bölümüne uzun bir ön hazırlık safhası ayrılmalıdır.

Standart formlar ve özel sektörde yapılan sözleşmelerde hâlâ tanımlar bölümünün yetersiz olduğu dava konularından anlaşılmaktadır. Bu nedenle mücbir sebep, pandemi, salgın, epidemik, endemik, iş yavaşlatma, iş durdurma, enerji kesintisi, ekonomik kriz, proje, saha, şantiye, gün, maliyet, sözleşme dokümanı, alt yüklenici, genel gider ve şartname vb. gibi sözleşme terimleri taraflar arasında anlaşmazlıkların yaşanmaması için sözleşmeler de tanımlar başlığı altında tarif edilmelidir. Ayrıca tanımlar tarif ettikleri terimin kapsamını noksansız bir şekilde açıklamalı ve kapsam dışı kalan kısmı da açıklığa kavuşturabilmelidir. Taraflar arasında terimlerden oluşan anlaşmazlıkları en aza indirmek için model sözleşme terminolojisi hazırlanabilir. Böylelikle kamu ve özel sektörün yapacağı sözleşmeler de genel olarak kullanılan terimler daha sistematik, düzenli ve net bir şekilde açıklanabilir. Birçok akademisyen tarafından yanlış bilinen terimler sözlüğünün dilbilimci veya Türk Dil Kurumu tarafından hazırlandığı bilgisi yıkılarak bu anabilim dalındaki öğretim üyeleri tarafından sözleşme terminolojisi sözlüğü oluşturulabilir (Sevgi, 2020:62).

Kaynaklar

- Arcadis. 2022. Global construction disputes report 2022. https://images.connect.arcadis.com/Web/Arcadis/%7Bcb063f2c-be31-410c-9807-d7a9bf16f666%7D_2022_Global_Construction_Disputes_Report_-_Successfully_navigating_through_turbulent_times.pdf (Ziyaret tarihi:26/09/2023).
- AIA, 2017. General Conditions of the Contract for Construction. 38 pages, Washington.
- FIDIC, 2017. Conditions of Contract for Construction. 2. Edition. ISBN: 978-2-88432-084-9, 228 pages, Switzerland.
- Fossett, N. 2009. What does flood mean to you the louisiana courts' struggle to define in sher v. lafayette insurance company. *Southern University Law Review*, 37 (2): 289-314.

- Kumaraswamy, M.M., 1997. Conflicts, claims and disputes in construction. *Engineering, Construction and Architectural Management*, 4 (2): 95-111.
- Mitropoulos, P., and Howell, G., 2001. Model for understanding, preventing, and resolving project disputes. *Journal of Construction Engineering and Management*, 127 (3): 223–231.
- Purdy, D., 1996. Plain words in construction. *Practice Periodical on Structural Design and Construction*, 1 (1): 55–57.
- Saseendran, A., Bigelow, B. F., Rybkowski, Z. K., and Jourdan, D. E., 2020. Disputes in construction: evaluation of contractual effects of consensusdocs. *Journal of Legal Affairs and Dispute Resolution in Engineering and Construction*, 12 (2): 1-5.
- Sevgi, O., 2020. TÜBA türkçe terim bilimleri sözlüğü çalışmalarının yeni ürünü; mühendislik bilimleri sözlüğü. *Avrasya Terim Dergisi*, 8 (1): 62-69.
- Sözen, Z., 2015. *Fidic Genel Koşullarından Örneklerle İnşaat Sözleşmelerinin Yönetimi*. Legal Yayıncılık, ISBN: 978-605-4827-85-3, 228 sayfa, İstanbul.
- Sweet, J., Schneier, M. M., 2012. *Legal Aspects of Architecture, Engineering and the Construction Process*. Cengage Learning, ISBN: 978-1111578718, 1088 pages, Stamford.
- Türk Dil Kurumu. 2023. Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr> (Ziyaret tarihi:24/09/2023).
- Walsh, K. P., 2017. Identifying and mitigating the risks created by problematic clauses in construction contracts. *Journal of Legal Affairs and Dispute Resolution in Engineering and Construction*, 9 (3): 1-9.
- Yates, D.J, 1998. Conflict and dispute in the development process: A transaction cost economic perspective. Pages: 1-14, in Proceedings of the 4th Pacific Rim Real Estate Society Conference.
- Yüksek Fen Kurulu, 2015. *Yüksek Fen Kurulu karar ve görüşler*. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı.

Mevzuat

- Kamu İhale Kanunu 4734 sayılı 22 Ocak 2002 tarihli Resmi Gazete
- Kamu İhale Sözleşme Kanunu 4735 sayılı 22 Ocak 2002 tarihli Resmi Gazete
- Yapım İşleri Genel Şartnamesi ??? sayılı 4 Mart 2009 tarihli Resmi Gazete

AĞI ve AĞU SÖZCÜKLERİNİN YÖRESEL BİTKİADLARINDA KULLANIMININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Naciye Zeynep Nomer^{1,2}, Ece Sevgi^{1*}

¹⁾ Bezmialem Vakıf Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, Fatih-İstanbul,

²⁾ İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, Fatih-İstanbul.

Elmek: naciye.nomer@bezmialem.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1780-3147.

^{*}) Sorumlu yazar, Elmek: esevgi@bezmialem.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8247-5178.

Özet

Tarih öncesi zamanlarda belirli bitkileri yiyen hayvanların öldüğünü fark eden mağara sakinlerine kadar uzanan bir geçmişe sahip olan zehir kavramı, insanlık tarihinde büyük önem taşımıştır. Geçmişten günümüze zehirli bitkiler çeşitli kültürlerde farklı kullanımları ile yerini almıştır. Bu kullanımlar halkın yaşadığı çevreyi gözlemlemesi ile elde ettiği verilere dayanmakta ve geleneksel bilgi kapsamında değerlendirilmektedir. Türkiye’de zehir sözcüğünün bazı bitkilerin yöresel adlarında kullanıldığı bilinmektedir. Bununla birlikte Türkiye’de zehirli bitkilerin yöresel adlandırılmasında zehir anlamını taşıyan ağı, ağı, avu ve zıkkım gibi kelimeler kullanılmış olup sıklıkla ağı veya ağı kelimeleri ile türevleri kullanılmaktadır. Türkiye’de yaklaşık 200 tür zehirli bitki bulunur. Fakat bu bitkilerin yöresel adlandırılmalarında bazı türler bu kelimeler kullanılarak adlandırılmaktadır. Bu çalışmada bitkilerin yöresel kullanımlarını tespit eden çalışmalar ve bitkiadları sözlükleri esas alınarak ağı, ağı ve türevleri ile oluşturulan bitkiadları ve bunların adlandırıldığı türler belirlenmiştir. Çalışmada 15 familyaya ait 28 taksonun yöresel adlandırılmasında zehirli olduğunu belirten kelimeler ile adlandırma yapıldığı tespit edilmiştir. Bu adlandırmaların Türkiye genelinde yaygın olduğu ve 25 ilde kullanıldığı saptanmıştır. Bu isimler arasında ağı ve türevleri ile adlandırılan 18 bitkiadı, ağı ve türevleri ile adlandırılan ise 34 bitkiadı yer almaktadır. Türkiye’de bu kelime türevleri ile adlandırılan bitkiler arasında en yaygın olanları sırasıyla; *Nerium oleander* L., *Arum dioscoridis* Sm., *Drimia maritima* (L.) Stearn, *Rhododendron ponticum* L. subsp. *ponticum* ve *Rhododendron luteum* Sweet türleridir. En fazla ağı ve ağı adlarının tercih edildiği belirlenmiştir. Yapılan bu çalışma ile Türkiye’de zehirli bitki türlerine verilen yöresel adların çok çeşitli olduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Zehirli bitkiler, Ağı, Ağı, Yöresel bitkiadları, Fitonim

EVALUATION OF THE USE OF THE WORDS AĞI AND AĞU IN LOCAL PLANT NAMES

Abstract

The concept of ‘poison’, with roots tracing back to prehistoric times when cave dwellers noticed certain animals died after consuming specific plants, has held significant importance in human history. Poisonous plants have found their place in various cultures with different usages. These usages are based on observations of the environment by people, constituting traditional knowledge. It’s a known fact that the term ‘poison’ is utilized in some local plant names in Türkiye. Words such as ‘ağı’, ‘ağı’, ‘avu’, and ‘zıkkım’ meaning ‘poison’ have been used to name poisonous plants in Türkiye. The ‘ağı’ and ‘ağı’ words and their derivatives are the most common names among these. There are 200 poisonous plant species in Türkiye approximately. However, some of the species are named after these words in local plant naming. In this study, local plant names formed with the words ağı, ağı, and derivatives are determined along with the named species based on the dictionaries about plant names and studies that find out the plants’ local usages. It is determined that 28 taxa belonging to 15 families are named locally with words that indicate these plants are poisonous in the present study. These names are common throughout Türkiye and used in 25 provinces. Among these names, there are 18 plant names named after ‘ağı’ and its derivatives, as well as 34 plant names named after ‘ağı’ and its derivatives. The most common ones among the plants that are named with these word derivatives in Türkiye are *Nerium oleander* L., *Arum dioscoridis* Sm., *Drimia maritima* (L.) Stearn, *Rhododendron ponticum* L. subsp. *ponticum* ve *Rhododendron luteum* Sweet, respectively. The most preferred names determined were ‘ağı’ and ‘ağı’. This study has revealed the diverse range of local names given to poisonous plant species in Türkiye.

Keywords: Poisonous plants, Ağı, Ağı, Local plant names, Phytonym

1.Giriş

Bitkilerin insanlar tarafından kullanılmasında ilk amaç beslenme olmasına rağmen zamanla hastalıklardan korunmak veya hastalıkları tedavi etmek şeklinde bu kullanım genişlemiştir (Baytop, 1999; Yıldız, 2020:24). Yaşadıkları olumlu veya olumsuz tecrübelerle dayanarak hangi amaçla kullanacaklarını öğrenmişler ve zaman içinde nesilden nesile bu bilgileri aktarmışlardır (Gül ve Topcu, 2017:162) Anadolu'da halkın çoğu kırsal bölgelerde yaşamının getirisi olarak doğadaki birçok bitki hakkında tecrübe sahibidirler. Ancak, zehirli olanların diğer türlere benzetilerek kullanılması veya tarım ürünlerine karışması durumunda istenmeyen sonuçlara hatta ölümlere yol açabilmektedir. Yine de halk tarafından farklı işlemlerden geçirilerek ilaç ve gıda olarak kullanılabilir hale getirilebilmektedirler (Özçelik ve Sağmanlıgil, 1993:172-174). Bu zehirli bitkiler ile ilgili tecrübeler halk arasında yöresel bitki adlandırmasına da yansıtılmaktadır.

Türk Dil Kurumu'na göre "zehir" sözcüğü, birincil anlamında "Organizmaya girdiğinde kimyasal etkisiyle fizyolojik görevleri bozan ve miktarına göre canlıyı öldürebilen madde, ağrı, sem, zıkkım" olarak tanımlanır. Bir diğer tanımı olan "Büyük üzüntü, acı, keder, sıkıntı" ise mecazi olarak kullanılmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2023). Zehir kelimesi tarihte yazılı olarak ilk defa 12. yüzyılda "Atebet-ül Hakayık" adlı eserde "zehr" biçiminde geçmiştir. Kelime kökeni, Farsça "öldürmek" eyleminden türeyen "zahr" kelimesine dayanmaktadır (Etimoloji Türkçe, 2023).

Tarih öncesi zamanlarda belirli bitkileri yiyen hayvanların öldüğünü fark eden mağarada yaşayan insanlara kadar uzanan bir geçmişe sahip olan zehir kavramı, insanlık tarihinde büyük önem taşımıştır (Nepovimova ve Kuca, 2018:11). Paleolitik Çağ'dan beri insanlar tarafından avcılıkta kullanılmak üzere oklar ve çeşitli aletlerin üzerine sürülen zehirlerden yararlanılmış olup; Asya, Afrika ve Güney Amerika'da kullanımına dair kanıtlar bulunmuştur (Borgia ve ark., 2017:102). Ayrıca, zehirler antik zamanlardan beri istenmeyen insanlardan kurtulmak üzere kullanılmıştır. Bu amaçla düşmanların yiyecek ve içeceklerine bitkisel veya hayvansal kökenli zehirleri eklemişler; hatta daha ayrıntılı olarak eldivenler, sayfa köşeleri, peruklar gibi eşyalara da uygulamışlardır. Aynı zamanda zehirler yoğun bir şekilde gizem, kara büyü ve okültizm (gizlilik) ile ilişkilendirilmiştir (Nepovimova ve Kuca, 2018:22).

Günümüzde sentetik olarak üretilen zehirlerin yanı sıra doğadan çok çeşitli zehirli madde elde edilmektedir. Minerallerden kaynaklı zehirlenmeler olabileceği gibi; bakteriler, mantarlar, bitkiler, omurgalı

veya omurgasız canlılar tarafından birçok zehirli madde üretilir (De Wolff ve De Wolff, 2011:243). Bitkilerin öz suları, yaprakları, çiçekleri, sapları ve tohumları vb. kısımları zehirli bileşikler içerebilir (Alsop, 2016:2). Bitkideki zehirli madde; bitkiye genel olarak dağılmış olmak yerine büyüme sürecinde bir kısmına lokalize olmuş halde ya da bitkinin bir veya birkaç organında bulunabilir. Ekolojik değişikliklerden kaynaklı bazı belirli büyüme koşullarından, genetik olarak belirli doğal varyetelerden dolayı da bu maddeler değişiklik gösterebilir (Kingsbury, 1969:143). Bazı bitkiler zehirli etkilerini cildi ve ağız tahriş ederek, mide rahatsızlığı, kusma, diyare ve sıklıkla cilt döküntülerine sebep olarak gösterir. Bazıları da sindirimi halinde ölümcül olabilmektedirler. Çok zehirli bitkilerden bazıları acı tada sahip oldukları için tüketiminden kaçınan canlılarda zehirlenme riskini muhtemelen azaltabilirler. Bazı türlerde az miktarda tüketildiğinde zararlı etkisi olmasa bile tekrarlanan küçük dozlarda veya çok miktarda tüketilince zehirli etkileri ortaya çıkabilir (Alsop, 2016:2). Zehirlenme belirtileri ise tadına bakıldıktan, çiğnedikten veya yutulduktan saatler sonra dahi ortaya çıkmayabilir. Bir bileşiğin zehirli etkisinin görülmesi; zehirlenen canlının ağırlığı, maddeye olan hassasiyeti, etkilenen organ veya sistem, maruz kalma yolu (solunum, ağız, deriye temas vb.), bitkinin tüketilen kısmındaki madde konsantrasyonu ve tüketim miktarı, zehirli bileşenin etki mekanizması gibi etkenlere bağlıdır (Alsop, 2016:3). Ayrıca bitkinin farklı gelişim döneminde (yapraklı, çiçekli, meyveli, vb.) tüketilmesi de zehirlenme derecesini etkilemektedir.

İnsanların bitkileri özel adlarla isimlendirmesinde bitkiye ait belirgin bir özelliğin ön plana çıkması etkili olmaktadır (Yıldız, 2020:22). Zehirli bitkilerin etkilerine maruz kalan veya bu etkileri çevrelerinden gözlemleyen insanlar da daha sonrasında onları tanıyabilmek için o bitkilere özgü yöresel adlar vermişlerdir.

Adbilim (onomastik); özel adların isimlendirilmesini, onların anlam, yapı ve kökenlerini araştıran bir bilim dalıdır. Adbilimin birçok farklı dalından birisi olan "Fitonim" terimi kapsamında bütün çiçek, ot, çalı, ağaç gibi bitkiler ve mantarların adı ifade edilir. "Fitonimi" terimi ise temelde "fitos (bitki)" ve "onim (özel ad)" kelimelerinin bir araya gelerek oluşturduğu bir kavram olup, bitkiadlarının verilmesi konusunu inceleyen bilim dalını temsil eder (Şahin, 2016:780; Yıldız, 2021:178). Halkın günlük kullanımında bulunan ve bitkilerle çalışan bilim insanları tarafından kullanılan "bitki adı" terimi genellikle otsu bitkileri ifade ettiği için karışıklık olmaması adına, fitonim terimine Türkçe karşılık olarak "bitkiadı" ve fitonimi terimine ise "bitkiadbilim" denilmiştir (Şahin, 2016:781).

Bitkilerin adlandırılmasında sık kullanılan yöntemler arasında benzetme, aktarma, kullanım amacını

yansıma gibi yöntemler yer almaktadır (Alkayış, 2007:5; Sevgi ve ark., 2018:40,41; Tuzlacı, 2011:578; Yıldız, 2020:123; Yıldız, 2021:179,180,181). Bitki adlandırmasında yöresel ağızlardan kaynaklanan farklılıklar sebebiyle bitki tür sayısından daha çok sayıda yöresel bitki adı bulunmaktadır (Yıldız, 2020:24). Bitkiadlarının çok çeşitli olmasında bu farkların yanı sıra telaffuzdan kaynaklanan ses olayları sonucunda kelimelerin farklı dile getirilmesi veya aynı yöresel bitkiadının farklı bitkilere verilmesi de etkilidir (Ergenekon ve ark., 2019:5). Bunlardan ilkinde örnek olarak; sıklıkla ceviz adıyla bilinen *Juglans regia* L. bitkisine aynı zamanda “koz” adı verilmesi ve koz adını köken alan çeşitli adlandırmalar (goz, güz) ortaya çıkmış olması verilebilir (Tuzlacı, 2011:290,307). İkinci etkene örnek olarak halk arasında “mayasıl otu” adı verilerek anılan 37 takson bulunması (en sık kullanılan cinsler olarak *Ajuga*, *Hypericum*, *Teucrium* vd.) gösterilebilir (Sevgi ve Kızılarşlan, 2013:20).

Zehir sözcüğünün bazı bitkilerin adlandırılmasında kullanıldığı [örneğin; zehir otu (Tuzlacı, 2011:787), zehirli çiğdem (Baytop, 2007:290) vb.] bilinmektedir. Oysa Anadolu’da halk arasında zehir karşılığı olarak ağ, ağı, ağu, ahı, avı, avğı ve avu kelimelerinin kullanıldığı Derleme Sözlüğü’nde kayda alınmıştır (Türk Dil Kurumu, 1963). Bu isimler aynı zamanda zehirli bitkilerin yöresel adlandırılmasında da yerini almıştır (Baytop, 1989; Türk Dil Kurumu, 1963). Özellikle ağı, ağu, avu ve zıkkım (Baytop, 1989; Baytop, 2007:23; Tuzlacı, 2011:36-39,74; Türk Dil Kurumu, 2023) gibi kelimeler bitki adlandırmalarında tercih edilmiş ve sıklıkla ağı veya ağu kelimeleri ile türevleri kullanılmıştır. Türkiye’de doğal olarak yetişen ve süs bitkisi olarak yetiştirilen yaklaşık 200 tür zehirli bitki bulunur (Baytop, 1989:13). Fakat bu bitkilerin yöresel adlandırmalarında hepsi ağu veya ağı kelimesi kullanılarak adlandırılmamaktadır.

Bu çalışmamızın amacı; bitkilerin yöresel kullanımlarını tespit eden çalışmalar ve bitkiadları sözlükleri esas alınarak Türkiye’de ağı ile ağu kelimeleri ve türevlerinden oluşturulan bitki adlarının verildiği tür sayısının ve bitkiad çeşitliliğinin belirlenmesidir.

2. Materyal ve Yöntem

Türk Dil Kurumuna göre zehir anlamına gelen “ağı” kelimesi ve ondan türemiş olabilecek yöresel bitki adlarını tespit etmek amacıyla basılı ve elektronik kaynaklardan literatür taraması yapılmıştır. Bu amaçla üç (Baytop, 1989; Baytop, 2007; Tuzlacı, 2011) adet basılı terim kitabından “ağı, açıcık, ağu, ağucuk, avı, avu” kelimeleri taranmıştır. Google Scholar elektronik arama motoru aracılığıyla literatürdeki etnobotanik makale ve

tezleri; “etnobotanik, bitkilerin geleneksel kullanımı, yerel bitki adları, yöresel bitki adları, yerel bitki isimleri, yöresel bitki isimleri, zehirli bitkiler” Türkçe anahtar kelimeleriyle ve “ethnobotany Turkey, ethnobotany Türkiye, ethnomedicine Turkey, traditional medicine, medicinal plants, local plant names Turkey, vernacular names Turkey” İngilizce anahtar kelimeleriyle taranmıştır. Taramalar sonucunda 1969-2023 yılları arasındaki 321 makale ve tez incelenmiş olup 36 adet kaynaktan ağı, ağu ve bunlardan türemiş kelimelere rastlanmıştır (Baytop, 1989; Sezik ve ark., 1991; Tuzlacı ve Erol, 1998; Abay ve Kılıç, 2001; Sadıkoğlu ve Alpınar, 2001; Arslan ve ark., 2002; Keskin ve Alpınar, 2002; Ertuğ, 2004; Malyer ve ark., 2004; Özçelik ve Balabanlı, 2005; Baytop, 2007; Akan ve ark., 2008; Emre Bulut, 2008; Kargıoğlu ve ark., 2010; Tuzlacı, 2011; Kızılarşlan ve Özhatay, 2012; Polat ve Satıl, 2012; Bulut ve Tuzlacı, 2013; Gürdal ve Kültür, 2013; Bulut ve Tuzlacı, 2015; Polat ve ark., 2015; Sargin, 2015; Sargin ve ark., 2015; Aydın ve Yeşil, 2018; Sevgi ve ark., 2018; Abuzar Kerar ve Akan, 2019; Gürbüz, 2019; Köse, 2019; Olgun, 2019; Culu, 2021; Emre ve ark., 2021; Güler ve ark., 2021; Gürdal ve Öztürk, 2021; Akbulut ve Yılmaz, 2022; Karaköse, 2022; Üstüner, 2022).

Bilimsel bitki isimlerinin güncelliği kontrol edilerek (POWO, 2023), orijinal kaynaktan geçen bilimsel adının altında köşeli parantez içerisinde Çizelge 1’de gösterilmiştir. Aynı şekilde, orijinal kaynaktan geçen bitki bilimsel adlarının yanında parantez içerisinde güncel familyaları yazılmıştır (POWO, 2023). Kaynaklarda verilen yöresel adlandırmanın kullanıldığı lokasyon il ve ilçe olarak değerlendirilip çizelgeye alınmıştır.

Yöresel adların kayıt sayısı ve bitki takson sayısının belirlenmesinde dikkate alınan ölçütler aşağıda verilmiştir:

-Adlandırmada kullanılan bitkilerin takson sayısı verilirken güncel bilimsel isimleri göz önünde bulundurulmuştur. Orijinal kaynaktan verilen alttürlerden tür adıyla aynı bitkiyi temsil edenler tek bir takson olarak sayılırken, kabul edilmiş farklı alttürlerle sahip olanlar ise ayrı takson olarak sayılmıştır.

-Türkçe harf karakterlerinin bazı kaynaklarda İngilizce karakterlere dönüştürülmesi sebebiyle bu kelimeler çalışmamızda Türkçe karakterler ile verilmiş ve tek ad olarak kabul edilmiştir. Örneğin; ağı ve ağı.

-Elde edilen literatür verileri değerlendirilirken, yazarların dil bilgisi hassasiyetlerinde oluşabilecek farklılıklar sebebiyle bir adın birleşik ve ayrı yazımı aynı ad olarak kabul edilmiştir. Örneğin; ağı dalı ve ağıdalı.

-Yöresel isimlendirmenin yer aldığı kaynaklardan İngilizce yazılmış olanlarda bazı yerlerde “c, g, i”

harflerinin Türkçe karakter olarak “ç, ğ, ı” harflerine denk kullanıldığı tespit edilmiş ve bu adlandırmalar Türkçe karakterleriyle çizelgeye alınmıştır. Örneğin; ağı çalısı ve ağı çalısı.

-Çalışmada sayısal değerlendirmeler için bitkilerin yöresel adları ile tür ve tür altı kategorisinde eşleştirilen bilimsel adları kullanılmıştır. Bitki adı sadece cins basamağında bırakılan veriler sayısal verilere takson sayısı olarak dahil edilmemiştir. Örneğin; ağı, ağu, ağu kınası ve yılan ağusu adlarının *Arum* sp. olarak belirtilmesi (Tuzlacı, 2011).

3. Bulgular ve Tartışma

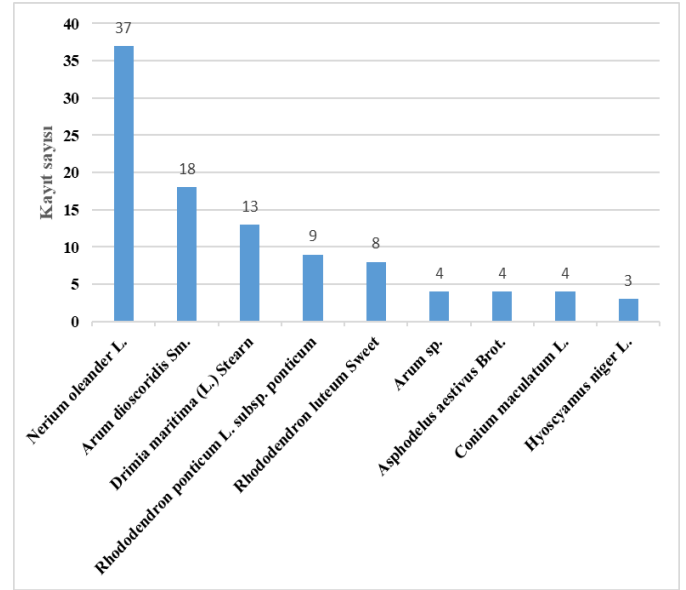
Yapılan literatür taramaları sonucunda; zehir anlamına gelen ağı ve ağu kelimelerinin ve bunlardan tüvelendiği düşünülen kelimelerin yöresel olarak bitki adlandırılmasında kullanılışı Çizelge 1’de sunulmuştur. Çalışmada 15 familyaya ait 28 taksonun yöresel adlandırmasında zehirli olduğunu belirten kelimeler ile adlandırma yapıldığı tespit edilmiştir. 52 farklı bitki adı kullanımı belirlenmiştir. Bu adlandırmaların Türkiye genelinde yaygın olduğu ve 25 ilde kullanıldığı saptanmıştır. Bu isimler arasında ağı ve tüveleri ile adlandırılan 18 bitki adı (15 taksona verilen) ve ağu ve tüveleri ile adlandırılan ise 34 bitki adı (21 taksona verilen) yer almaktadır. Bu isimler arasında Ağı, Ağı ağacı, Ağı çalısı, Ağı çiçeği, Ağı dalı, Ağı otu, Ağı yaprağı, Ağıcık, Ağıdalı, Ağıcık, Ağu, Ağu ağacı, Ağu çalısı, Ağu çiçeği, Ağu kınası, Ağukunduzu; Ağu otu, Ağucuk, Ağuçiçeği, Ağula batbat, Ağulu batbat, Avı, Avu, Balıkağısı; Bambambiyak ağısı, Bambampiyak ağısı, Çiğriş ağusu, Çiriş ağusu, Kabakulak ağusu, Kanağısı, Kınaağısı, Kınaağusu, Kirgiç ağı, Kirgiç ağusu, Koca ağı, Kocakulak ağusu, Kunduz ağusu, Kunduz avu; Mor avu, Notaşır ağusu, Pabuç ağısı, Pabuç ağusu, Pembe çiçekli ağı, Sarı ağı, Sarı avu, Sütleğen ağusu, Sütüağı, Tatayış avusu, Yeşil ağı, Yılan ağısı, Yılan ağusu ve Yılan bıçağı ağısı adları yer almaktadır (Çizelge 1).

Türkiye’de bu kelime tüveleri ile adlandırılan bitkiler arasında en yaygın olanları sırasıyla; *Nerium oleander* L., *Arum dioscoridis* Sm., *Drimia maritima* (L.) Stearn, *Rhododendron ponticum* L. subsp. *ponticum* ve *Rhododendron luteum* Sweet taksonlarıdır (Şekil 1). En fazla ağu (21 kayıt) ve ağı (13 kayıt) adının tercih edildiği belirlenmiştir (Çizelge 1).

Türk Dil Kurumu’nda ağı kelimesi ile birlikte verilen ve zehir anlamına gelen “sem” sözcüğünün ise adlandırmalarda kullanılmadığı gözlenmiştir (Baytop, 1989; Baytop, 2007; Tuzlacı, 2011).

“Ağı” kelimesi ile en yaygın adlandırılan tür *Nerium oleander* olup ardından *Arum* cinsi ile *Arum dioscoridis* türü

gelmektedir. Muğla ilinde 4 takson için ağı adlandırması yapılmış olduğu için en sık Ege bölgesinde kullanımı vardır denebilir, 2 takson adlandırması ise Akdeniz bölgesinde yapılmıştır (Çizelge 1).

Şekil 1. Bitkilerin kayıt sayıları

Ağı adı kullanılarak yapılan isim tamlamaları da (ağı ağacı, ağı çalısı, ağı çiçeği, ağı dalı, ağı otu, ağı yaprağı, balıkağısı) mevcuttur. Bunlardan en sık kullanılan “ağı otu” 8 takson adında kullanılmış, en sık Ege (Muğla) ve Marmara (Çanakkale) bölgesinde adlandırmada yer almıştır. *Verbascum blattaria* L., *V. densiflorum* Bertol. ve *V. xanthophoeniceum* Griseb. türleri sadece Çanakkale ilinde ve yalnız “ağı otu” adıyla anılmaktadır. *Xanthium strumarium* L. subsp. *cavanillesii* (Schouw) D. Löve et P. Dansereau ve *Muscari comosum* (L.) Mill. taksonlarına ise ağı otu ve ağu otu isimleri verilmiştir. Bu şekildeki isim tamlamalarından ağı ağacı, çalısı, dalı ve yaprağı sadece *N. oleander* bitkisini adlandırırken Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinde kullanılmıştır. *N. oleander* bitki adlandırmasında “ağıcık” şeklinde bir ek ile kullanımı da mevcuttur (Çizelge 1). Bu adlandırmaların aynı bitki için kullanıldığı derleme sözlüğünde de yer almaktadır (Türk Dil Kurumu, 1963).

Ağı kelimesinden telaffuz farklılığı sebebiyle oluşmuş olabilecek sadece “ağu” kelimesini içeren takson sayısı 12 olarak “ağı”daki 4 taksonluk kullanımdan daha fazladır. Diğer adlandırmaya benzer şekilde “ağu ağacı, ağu çalısı, ağu çiçeği, ağu kunduzu, ağu otu” isim tamlamaları ve “ağucuk” şeklinde ek ilavesi de yapılmıştır, en sık kullanılan yine “ağu otu” ifadesi olmuştur (Çizelge 1). Farklı olarak “ağu kınası” adlandırması Muğla’da bir *Arum* taksonunda kullanılmıştır. Aynı ilde *Arum dioscoridis* türü için “kınaağısı” ve “kınaağusu” adlandırması yapılma nedeni Datça ilçesinde bitkinin yapraklarının kına yakılan

yerin üzerine konması olabilir olarak açıklanmıştır (Tuzlacı, 2011:431).

Hyoscyamus niger L. türünde rastlanan “ağula batbat” ve “ağulu batbat” adlandırılması ise Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgelerinde gözlenmiştir (Çizelge 1). Ağula batbat kullanımının köken olarak ağulu (zehirli) batbata dayandığı söylenmektedir (Tuzlacı, 2011:39). Batbat kelimesi zehirli olarak bilinen bu bitkinin adlandırılmasında Doğu Anadolu bölgesinde (Erzurum) “deli bat bat” veya “batbat” olarak kullanılabilir (Orbak ve ark., 1998:146; Tuzlacı, 2011:94). Yine aynı bölgede Van ilinde *Hyoscyamus reticulatus* L. bitkisi de batbat olarak adlandırılmaktadır (Tuzlacı, 2011:94).

Bambambiyak, bambamfiyak ve bambampiyak isimleriyle de anılan *Drimia maritima* bitkisinin zehirli oluşu sebebiyle “bambambiyak ağısı” ve “bambampiyak ağısı” şeklinde adlandırılışı da Muğla ilinde mevcuttur (Tuzlacı, 2011:91). *D. maritima* halk arasında kabakulak hastalığında tedavi amaçlı geleneksel olarak kullanılabilirliği için “kabakulak ağusu” adına da sahiptir (Tuzlacı, 2011:354).

Bitkilerin adlandırılmasında çiçek renklerinin adlandırmalara aktarıldığı örneklerde bulunmaktadır. Bunlar arasında sarı ağ, pembe çiçekli ağ, yeşil ağ ve mor avu adları yer almaktadır. Özellikle bu adların sadece *Rhododendron* türlerine verildiği saptanmıştır (Çizelge 1).

Nerium oleander türü Türkiye'nin birçok ilinde yaygın olarak zakkum adı ile bilinmektedir (Baytop, 1989; Tuzlacı ve Erol, 1999; Abay ve Kılıç, 2001; Ertuğ, 2004; Malyer ve ark., 2004; Baytop, 2007; Emre Bulut, 2008; Fakir ve ark., 2009; Aktan, 2011; Tuzlacı, 2011; Polat ve Satıl, 2012; Akaydın ve ark., 2013; Akyol ve Altan, 2013; Bulut ve Tuzlacı, 2013; Gürdal ve Kültür, 2013; Sargın ve ark., 2013; Akbulut, 2015; Bulut ve Tuzlacı, 2015; Sargın, 2015; Sargın ve ark., 2015a; Sargın ve ark., 2015b; Akan ve ark., 2018; Cesur ve Yüksel, 2018; Abuzar ve ark., 2019; Albayrak, 2019; Akbulut ve ark., 2019; Akkavak Zurnacı, 2019; Köse, 2019; Şahin Fidan ve Akan, 2019; Ünver, 2019; Culu, 2021; Emre ve ark., 2021; Kıncal ve ark., 2021; Akbulut ve Yılmaz, 2022; Boz ve ark., 2022). Ayrıca acangeç, acı ağaç, ağacı, ağaç ağacı, ağacı, ağacı çiçeği, ayacı, ay ağacı, kan ağ, kan ağacı, zıkkım, zıkkım ağ, zıkkım ağacı isimleri ile de adlandırılmaktadır (Baytop, 1989; Ertuğ, 2004; Malyer ve ark., 2004; Baytop, 2007; Tuzlacı, 2011; Bulut ve Tuzlacı, 2013; Gürdal ve Kültür, 2013; Sargın ve ark., 2013; Sargın ve ark., 2015b; Akan ve ark., 2018; Ünver, 2019; Kıncal ve ark., 2021; Akbulut ve Yılmaz, 2022). Ayrıca bu türün adlandırılmasında “avı” ve “avu” şeklinde bir seslendirme yapılarak “ğ” yerine “v” kullanıldığı görülmüştür. Bu değişimin *Rhododendron ponticum* subsp. *ponticum* türünde “avu”, *Drimia maritima*

türünde “tatayış avusu” ve *Veratrum album* L. türünde “kunduz avu” olarak yapıldığı belirlenmiştir (Çizelge 1).

Ağlıcak adı *Daphne oleoides* Schreb. ve *Nerium oleander* türlerine verilmiştir (Abuzar Kerar ve Akan, 2019; Kargioğlu ve ark., 2010). *Daphne* cinsinin türleri zehirli olarak bilindiği için listede yer verilmiştir. Bununla birlikte adlandırmanın hangi kelime kökeninden geldiği konusunda adlandırma uzmanları tarafından daha detaylı incelemeler yapılması gerekmektedir.

Çalışmada tespit ettiğimiz *Allium ampeloprasum* L. (ağ), *Asphodelus aestivus* Brot. (Kirgiç ağ, Kirgiç ağusu), *Asphodelus ramosus* L. (Çiriş ağusu), *Frangula alnus* Mill. (ağ ağacı), *Tragopogon buphthalmoides* (DC.) Boiss. (ağ) türleri zehirli bitkiler listesinde bulunmamaktadır (Baytop, 1989). Tuzlacı (2011) sözlüğünde pırasanın yabancı atası olan *Allium ampeloprasum* türünün yöresel adlandırılmasında acı tadından dolayı ağ adı kullanıldığını belirtmiştir.

Yapıştırıcı madde veya gıda olarak kullanılabilen *Asphodelaceae* familyasından bazı bitkilere verilen “çiriş” adı, *Asphodelus aestivus* Brot. ve *A. ramosus* L. taksonlarında “çiriş ağusu” veya “çiriş ağusu” olarak Akdeniz ve Ege bölgelerinde kullanılmıştır (Baytop, 2007:73,74; Tuzlacı, 2011:165; Abuzar Kerar ve Akan, 2019:85; Üstüner, 2022:63,64). *A. aestivus* için kirgiç ağ ve kirgiç ağusu adlarının kullanımı da çiriş kelimesinin farklı telaffuzlarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Birincioğlu ve arkadaşları (2012) yaptıkları bir çalışmada bu türün tohumlarını yiyen koyunlarda zehirlenmeye sebep olduğunu bildirmiştir. Bu adlandırmalarda bitkinin zehir etkisinin halk arasında bilindiğini göstermektedir.

Barut ağacı yaygın ismi ile bilinen *Frangula alnus* türünün kabuklarının halk ilacı olarak tıbbi kullanımı bulunmaktadır. Taze kabuklarının tahriş edici özelliği olduğu ve iyi kurutulmuş kabukların tercih edilmesi gerektiği belirtilmektedir (Baytop, 1999). Bazı kaynaklarda bu tür zehirli bitkiler listesinde yer almakta (Muca ve ark., 2012) ve zehirli meyvesi ile düşük risk teşkil ettiği bildirilmektedir (NC State Extension, 2023). Bununla birlikte Tarım Gıda Bakanlığı'nın bitkilerin gıdalarda kullanımının güvenilirliğinin değerlendirilmesi hakkındaki bilimsel görüşünde bu türe, içerdiği etken madde açısından kullanılacak günlük dozun belirlenmesi şartı ile pozitif (P) bitki listesinde yer verilmiştir (TGB, 2022). Bu kullanımlardaki bilimsel uyarılar ile yöresel bitki adlandırılmasında “ağ” kullanımının tercih edilmesi örtüşmekte ve bu da halk arasında bu hususun tecrübe edildiğinin bir örneği olabilir.

Çizelge 1. Adlandırma yapılan bitki türleri ve yöresel adları.

Takson Sayısı	Yöresel Ad	Kaynaklardaki Bilimsel Ad *[Güncel Bilimsel Ad]	Bölge	Kaynak
	Ağrı	<i>Arum</i> sp. (Araceae)	Antalya	Tuzlacı, 2011
1	Ağrı	<i>Arum dioscoridis</i> var. <i>liepoldtii</i> (Schott) Engl. (Araceae) *[<i>Arum dioscoridis</i> Sm.]	Muğla	Tuzlacı, 2011
	Ağrı	<i>Arum dioscoridis</i> var. <i>spectabile</i> (Schott) Engl. (Araceae) *[<i>Arum dioscoridis</i> Sm.]	Muğla	Tuzlacı, 2011
2	Ağrı	<i>Euphorbia helioscopia</i> L. (Euphorbiaceae)	Muğla	Tuzlacı, 2011
3	Ağrı	<i>Nerium oleander</i> L. (Apocynaceae)	Mersin	Emre ve ark., 2021
	Ağrı	<i>Nerium oleander</i> L. (Apocynaceae)	Muğla	Tuzlacı, 2011
	Ağrı	<i>Nerium oleander</i> L. (Apocynaceae)	Mersin-Aydıncık	Sargin ve ark., 2015
	Ağrı	<i>Nerium oleander</i> L. (Apocynaceae)	Mersin-Bozyazı	Sargin, 2015
4	Ağrı	<i>Urginea maritima</i> (L.) Baker (Asparagaceae) *[<i>Drimia maritima</i> (L.) Stearn]	Muğla	Tuzlacı, 2011
	Ağrı ağacı	<i>Nerium oleander</i> L. (Apocynaceae)	Isparta	Tuzlacı, 2011
	Ağrı ağacı	<i>Nerium oleander</i> L. (Apocynaceae)	Muğla	Tuzlacı, 2011
	Ağrı ağacı	<i>Nerium oleander</i> L. (Apocynaceae)	Isparta-Eğirdir	Tuzlacı ve Erol, 1999
	Ağrı çalısı	<i>Nerium oleander</i> L. (Apocynaceae)	Hatay	Tuzlacı, 2011
	Ağrı çalısı	<i>Nerium oleander</i> L. (Apocynaceae)	Manisa	Tuzlacı, 2011
	Ağrı çalısı	<i>Nerium oleander</i> L. (Apocynaceae)		Baytop, 2007
	Ağrı çalısı	<i>Nerium oleander</i> L. (Apocynaceae)	Manisa-Turgutlu	Bulut ve Tuzlacı, 2013
5	Ağrı çiçeği	<i>Rhododendron luteum</i> Sweet (Ericaceae)	Çanakkale	Tuzlacı, 2011
	Ağrı çiçeği	<i>Rhododendron luteum</i> Sweet (Ericaceae)	Çanakkale-Bayramiç	Emre Bulut, 2008
	Ağrı çiçeği	<i>Nerium oleander</i> L. (Apocynaceae)		Baytop, 2007
	Ağrı çiçeği	<i>Nerium oleander</i> L. (Apocynaceae)	Mersin-Erdemli	Culu, 2021
	Ağrı çiçeği	<i>Nerium oleander</i> L. (Apocynaceae)	Tekirdağ-Çorlu	Malyer ve ark., 2004
	Ağrı dalı	<i>Nerium oleander</i> L. (Apocynaceae)		Baytop, 2007
	Ağrı dalı	<i>Nerium oleander</i> L. (Apocynaceae)	Balıkesir	Tuzlacı, 2011
	Ağrı dalı	<i>Nerium oleander</i> L. (Apocynaceae)	Çanakkale	Tuzlacı, 2011

Çizelge 1'in devamı

Takson Sayısı	Yöresel Ad	Kaynaklardaki Bilimsel Ad *[Güncel Bilimsel Ad]	Bölge	Kaynak
	Ağıdalı	<i>Nerium oleander</i> L. (Apocynaceae)	Çanakkale-Bayramiç	Bulut ve Tuzlacı, 2015
	Ağıdalı	<i>Nerium oleander</i> L. (Apocynaceae)	Çanakkale-Bayramiç	Emre Bulut, 2008
6	Ağılcık	<i>Daphne oleoides</i> Schreb. subsp. <i>oleoides</i> (Thymelaeaceae) *[<i>Daphne oleoides</i> Schreb.]	Denizli-Aydınlı	Kargioğlu ve ark., 2010
	Ağılcık	<i>Nerium oleander</i> L. (Apocynaceae)	Hatay-Hassa	Abuzar Kerar ve Akan, 2019
	Ağı otu	<i>Arum dioscoridis</i> Sm. (Araceae)	Mersin	Emre ve ark., 2021
	Ağı otu	<i>Arum dioscoridis</i> var. <i>liepoldtii</i> (Schott) Engl. (Araceae) *[<i>Arum dioscoridis</i> Sm.]	Muğla	Tuzlacı, 2011
	Ağı otu	<i>Arum dioscoridis</i> var. <i>spectabile</i> (Schott) Engl. (Araceae) *[<i>Arum dioscoridis</i> Sm.]	Muğla	Tuzlacı, 2011
7	Ağı otu	<i>Conium maculatum</i> L. (Apiaceae)		Baytop, 2007
8	Ağı otu	<i>Datura stramonium</i> L. (Solanaceae)	Muğla	Tuzlacı, 2011
9	Ağı otu	<i>Muscari comosum</i> (L.) Mill. (Asparagaceae)	Muğla	Tuzlacı, 2011
10	Ağı otu	<i>Verbascum blattaria</i> L. (Scrophulariaceae)	Çanakkale-Biga	Sevgi ve ark., 2018
11	Ağı otu	<i>Verbascum densiflorum</i> Bertol. (Scrophulariaceae)	Çanakkale-Biga	Sevgi ve ark., 2018
12	Ağı otu	<i>Verbascum xanthophoeniceum</i> Griseb. (Scrophulariaceae)	Çanakkale-Biga	Sevgi ve ark., 2018
13	Ağı otu	<i>Xanthium strumarium</i> L. subsp. <i>cavanillesii</i> (Schouw) D. Löve et P. Dansereau (Asteraceae)	Muğla	Tuzlacı, 2011
	Ağı yaprağı	<i>Nerium oleander</i> L. (Apocynaceae)	Balıkesir-Edremit	Polat ve Satıl, 2012
	Ağılcık	<i>Nerium oleander</i> L. (Apocynaceae)		Baytop, 2007
14	Ağu	<i>Allium ampeloprasum</i> L. (Amaryllidaceae)	Muğla	Tuzlacı, 2011
15	Ağu	<i>Aloe vera</i> (L.) Burm.f. (Asphodelaceae)	Antalya	Tuzlacı, 2011
	Ağu	<i>Arum</i> sp. (Araceae)	Antalya	Tuzlacı, 2011
	Ağu	<i>Arum dioscoridis</i> Sm. (Araceae)	Mersin	Emre ve ark., 2021
	Ağu	<i>Arum dioscoridis</i> var. <i>liepoldtii</i> (Schott) Engl. (Araceae) *[<i>Arum dioscoridis</i> Sm.]	Muğla	Tuzlacı, 2011
	Ağu	<i>Arum dioscoridis</i> var. <i>spectabile</i> (Schott) Engl. (Araceae) *[<i>Arum dioscoridis</i> Sm.]	Muğla	Tuzlacı, 2011

Çizelge 1'in devamı

Takson Sayısı	Yöresel Ad	Kaynaklardaki Bilimsel Ad *[Güncel Bilimsel Ad]	Bölge	Kaynak
16	Ağu	<i>Delphinium staphisagria</i> L. (Ranunculaceae) *[<i>Staphisagria macrosperma</i> Spach]	Muğla	Tuzlacı, 2011
	Ağu	<i>Euphorbia helioscopia</i> L. (Euphorbiaceae)	Muğla	Tuzlacı, 2011
	Ağu	<i>Nerium oleander</i> L. (Apocynaceae)	Antalya	Tuzlacı, 2011
	Ağu	<i>Nerium oleander</i> L. (Apocynaceae)	Mersin	Tuzlacı, 2011
	Ağu	<i>Nerium oleander</i> L. (Apocynaceae)	Muğla	Tuzlacı, 2011
	Ağu	<i>Nerium oleander</i> L. (Apocynaceae)	Mersin	Abay ve Kılıç, 2001
	Ağu	<i>Nerium oleander</i> L. (Apocynaceae)	Burdur	Özçelik ve Balabanlı, 2005
	Ağu	<i>Nerium oleander</i> L. (Apocynaceae)	Mersin-Bozyazı	Sargin, 2015
	Ağu	<i>Rhododendron luteum</i> Sweet (Ericaceae)	Samsun	Tuzlacı, 2011
	Ağu	<i>Rhododendron ponticum</i> L. (Ericaceae)	Rize	Köse, 2019
	Ağu	<i>Rhododendron ponticum</i> L. (Ericaceae)	Giresun-Espiye	Polat ve ark., 2015
17	Ağu	<i>Rhododendron ponticum</i> L. subsp. <i>ponticum</i> (Ericaceae)	Sakarya	Tuzlacı, 2011
	Ağu	<i>Urginea maritima</i> (L.) Baker (Asparagaceae) *[<i>Drimia maritima</i> (L.) Stearn]	Muğla	Tuzlacı, 2011
18	Ağu	<i>Tragopogon buphthalmoides</i> (DC.) Boiss. var. <i>buphthalmoides</i> (Asteraceae) *[<i>Tragopogon buphthalmoides</i> (DC.) Boiss.]	Şanlıurfa- Birecik	Akan ve ark., 2008
	Ağu	<i>Conium maculatum</i> L. (Apiaceae)		Arslan ve ark., 2002
	Ağu	<i>Conium maculatum</i> L. (Apiaceae)		Baytop, 1989
	Ağu ağacı	<i>Nerium oleander</i> L. (Apocynaceae)	Muğla	Tuzlacı, 2011
	Ağu ağacı	<i>Nerium oleander</i> L. (Apocynaceae)		Baytop, 2007
19	Ağu ağacı	<i>Frangula alnus</i> Mill. subsp. <i>alnus</i> (Rhamnaceae) *[<i>Frangula alnus</i> Mill.]	Rize-Güneysu	Köse, 2019
	Ağu çalısı	<i>Nerium oleander</i> L. (Apocynaceae)	Hatay-Yayladağı	Keskin ve Alpınar, 2002
	Ağu çalısı	<i>Rhododendron ponticum</i> L. subsp. <i>ponticum</i> (Ericaceae)	Bartın	Sadıkoğlu ve Alpınar, 2001

Çizelge 1'in devamı

Takson Sayısı	Yöresel Ad	Kaynaklardaki Bilimsel Ad *[Güncel Bilimsel Ad]	Bölge	Kaynak
	Ağu çiçeği	<i>Urginea maritima</i> (L.) Baker (Asparagaceae) *[<i>Drimia maritima</i> (L.) Stearn]	Muğla	Tuzlacı, 2011
	Ağuçiçeği	<i>Nerium oleander</i> L. (Apocynaceae)		Arslan ve ark., 2002
	Ağuçiçeği	<i>Nerium oleander</i> L. (Apocynaceae)		Baytop, 1989
	Ağu kınası	<i>Arum</i> sp. (Araceae)	Muğla	Tuzlacı, 2011
20	Ağu kunduzu	<i>Veratrum album</i> L. (Melanthiaceae)		Baytop, 2007
	Ağu otu	<i>Arum dioscoridis</i> var. <i>liepoldtii</i> (Schott) Engl. (Araceae) *[<i>Arum dioscoridis</i> Sm.]	Muğla	Tuzlacı, 2011
	Ağu otu	<i>Arum dioscoridis</i> var. <i>spectabile</i> (Schott) Engl. (Araceae) *[<i>Arum dioscoridis</i> Sm.]	Muğla	Tuzlacı, 2011
	Ağu otu	<i>Arum dioscoridis</i> Sm. var. <i>spectabile</i> (Schott) Engler (Araceae) *[<i>Arum dioscoridis</i> Sm.]	Muğla-Bodrum	Ertuğ, 2004
	Ağu otu	<i>Conium maculatum</i> L. (Apiaceae)		Baytop, 2007
21	Ağu otu	<i>Datura innoxia</i> Mill. (Solanaceae)	Muğla	Tuzlacı, 2011
	Ağu otu	<i>Muscari comosum</i> (L.) Mill. (Asparagaceae)	Muğla	Tuzlacı, 2011
	Ağu otu	<i>Xanthium strumarium</i> L. subsp. <i>cavanillesii</i> (Schouw) D. Löve et P. Dansereau (Asteraceae)	Muğla	Tuzlacı, 2011
	Ağucuk	<i>Urginea maritima</i> (L.) Baker (Asparagaceae) *[<i>Drimia maritima</i> (L.) Stearn]	Muğla	Tuzlacı, 2011
22	Ağula batbat	<i>Hyoscyamus niger</i> L. (Solanaceae)	Bayburt	Tuzlacı, 2011
	Ağula batbat	<i>Hyoscyamus niger</i> L. (Solanaceae)	Elazığ-Arıcak	Olgun, 2019
	Ağulu batbat	<i>Hyoscyamus niger</i> L. (Solanaceae)	Bayburt-Merkez	Sezik ve ark., 1991
	Avı	<i>Nerium oleander</i> L. (Apocynaceae)		Baytop, 2007
	Avu	<i>Nerium oleander</i> L. (Apocynaceae)	Antalya	Tuzlacı, 2011
	Avu	<i>Rhododendron ponticum</i> L. subsp. <i>ponticum</i> (Ericaceae)	Kocaeli	Tuzlacı, 2011
	Avu	<i>Rhododendron ponticum</i> L. subsp. <i>ponticum</i> (Ericaceae)	Kocaeli-İzmit	Kızıllarslan ve Özhatay, 2012

Çizelge 1'in devamı

Takson Sayısı	Yöresel Ad	Kaynaklardaki Bilimsel Ad *[Güncel Bilimsel Ad]	Bölge	Kaynak
23	Balıkağısı	<i>Verbascum sinuatum</i> L. var. <i>sinuatum</i> (Scrophulariaceae)	Muğla	Tuzlacı, 2011
	Bambampiyak ağısı	<i>Urginea maritima</i> (L.) Baker (Asparagaceae) *[<i>Drimia maritima</i> (L.) Stearn]	Muğla	Tuzlacı, 2011
	Bambampiyak ağısı	<i>Urginea maritima</i> (L.) Baker (Asparagaceae) *[<i>Drimia maritima</i> (L.) Stearn]	Muğla	Tuzlacı, 2011
24	Çiğriş ağusu	<i>Asphodelus aestivus</i> Brot. (Asphodelaceae)	Muğla- Marmaris	Gürdal ve Kültür, 2013
	Çiriş ağusu	<i>Asphodelus aestivus</i> Brot. (Asphodelaceae)	Kahramanmaraş	Üstüner, 2022
25	Çiriş ağusu	<i>Asphodelus ramosus</i> L. (Asphodelaceae)	Hatay	Abuzar ve ark., 2019
	Kabakulak ağusu	<i>Urginea maritima</i> (L.) Baker (Asparagaceae) *[<i>Drimia maritima</i> (L.) Stearn]	Muğla	Tuzlacı, 2011
	Kanağısı	<i>Nerium oleander</i> L. (Apocynaceae)	Muğla	Tuzlacı, 2011
	Kara ağü	<i>Rhododendron ponticum</i> L. (Ericaceae)	Giresun	Baytop, 2007
	Kara ağü	<i>Rhododendron ponticum</i> L. (Ericaceae)	Giresun	Tuzlacı, 2011
	Kına ağısı	<i>Arum dioscoridis</i> var. <i>liepoldtii</i> (Schott) Engl. (Araceae) *[<i>Arum dioscoridis</i> Sm.]	Muğla-Datça	Tuzlacı, 2011
	Kına ağusu	<i>Arum dioscoridis</i> var. <i>liepoldtii</i> (Schott) Engl. (Araceae) *[<i>Arum dioscoridis</i> Sm.]	Muğla-Datça	Tuzlacı, 2011
	Kirgiç ağü	<i>Asphodelus aestivus</i> Brot. (Asphodelaceae)	Muğla	Tuzlacı, 2011
	Kirgiç ağusu	<i>Asphodelus aestivus</i> Brot. (Asphodelaceae)	Muğla	Tuzlacı, 2011
	Koca ağü	<i>Urginea maritima</i> (L.) Baker (Asparagaceae) *[<i>Drimia maritima</i> (L.) Stearn]	Muğla	Tuzlacı, 2011
	Kocakulak ağusu	<i>Urginea maritima</i> (L.) Baker (Asparagaceae) *[<i>Drimia maritima</i> (L.) Stearn]	Muğla	Tuzlacı, 2011
	Kunduz ağü	<i>Veratrum album</i> L. (Melanthiaceae)	Trabzon	Tuzlacı, 2011
	Kunduz ağü	<i>Veratrum album</i> L. (Melanthiaceae)	Trabzon	Baytop, 2007
	Kunduz avu	<i>Veratrum album</i> L. (Melanthiaceae)	Rize	Tuzlacı, 2011
	Mor avu	<i>Rhododendron ponticum</i> L. (Ericaceae)	Giresun-Güce	Karaköse, 2022

Çizelge 1'in devamı

Takson Sayısı	Yöresel Ad	Kaynaklardaki Bilimsel Ad *[Güncel Bilimsel Ad]	Bölge	Kaynak
	Natariş avusu	<i>Drimia maritima</i> (L.) Stearn (Asparagaceae)	Muğla-Datça	Akbulut ve Yılmaz, 2022
	Notaşır ağusu	<i>Urginea maritima</i> (L.) Baker (Asparagaceae) *[<i>Drimia maritima</i> (L.) Stearn]	Muğla	Tuzlacı, 2011
	Pabuç ağısı	<i>Arum dioscoridis</i> var. <i>liepoldtii</i> (Schott) Engl. (Araceae) *[<i>Arum dioscoridis</i> Sm.]	Muğla	Tuzlacı, 2011
	Pabuç ağısı	<i>Arum dioscoridis</i> Sm. var. <i>spectabile</i> (Schott) Engler (Araceae) *[<i>Arum dioscoridis</i> Sm.]	Muğla	Tuzlacı, 2011
	Pabuç ağısı	<i>Urginea maritima</i> (L.) Baker (Asparagaceae) *[<i>Drimia maritima</i> (L.) Stearn]	Muğla	Tuzlacı, 2011
	Pabuç ağusu	<i>Arum dioscoridis</i> var. <i>liepoldtii</i> (Schott) Engl. (Araceae) *[<i>Arum dioscoridis</i> Sm.]	Muğla	Tuzlacı, 2011
	Pabuç ağusu	<i>Arum dioscoridis</i> Sm. var. <i>spectabile</i> (Schott) Engler (Araceae) *[<i>Arum dioscoridis</i> Sm.]	Muğla	Tuzlacı, 2011
	Pabuç ağusu	<i>Urginea maritima</i> (L.) Baker (Asparagaceae) *[<i>Drimia maritima</i> (L.) Stearn]	Muğla	Tuzlacı, 2011
	Pembe çiçekli ağuşu	<i>Rhododendron ponticum</i> L. (Ericaceae)	Giresun	Güler ve ark., 2021
	Sarı ağuşu	<i>Rhododendron luteum</i> Sweet (Ericaceae)		Baytop, 2007
	Sarı ağuşu	<i>Rhododendron luteum</i> Sweet (Ericaceae)	Giresun	Güler ve ark., 2021
	Sarı ağuşu	<i>Rhododendron luteum</i> Sweet (Ericaceae)	Trabzon-Sürmene	Gürdal ve Öztürk, 2021
	Sarı ağuşu	<i>Rhododendron luteum</i> Sweet (Ericaceae)	Ordu-İkizce	Aydın ve Yeşil, 2018
	Sarı avu	<i>Rhododendron luteum</i> Sweet (Ericaceae)	Giresun-Güce	Karaköse, 2022
26	Sütleşen ağusu	<i>Euphorbia altissima</i> Boiss. subsp. <i>altissima</i> (Euphorbiaceae)	Niğde	Tuzlacı, 2011
27	Sütlü ağuşu	<i>Euphorbia kotschyana</i> Fenzl (Euphorbiaceae)	Afyonkarahisar-Çay	Gürbüz, 2019
	Tatayış Avusu	<i>Drimia maritima</i> (L.) Stearn (Asparagaceae)	Muğla-Datça	Akbulut ve Yılmaz, 2022
	Yeşil ağuşu	<i>Rhododendron ponticum</i> L.	Ordu-İkizce	Aydın ve Yeşil, 2018

Çizelge 1'in devamı

Takson Sayısı	Yöresel Ad	Kaynaklardaki Bilimsel Ad *[Güncel Bilimsel Ad]	Bölge	Kaynak
	Yılan ağısı	<i>Arum dioscoridis</i> var. <i>liepoldtii</i> (Schott) Engl. (Araceae) *[<i>Arum dioscoridis</i> Sm.]	Muğla	Tuzlacı, 2011
28	Yılan ağısı	<i>Dracunculus vulgaris</i> Schott. (Araceae)	Muğla	Tuzlacı, 2011
	Yılan ağusu	<i>Arum</i> sp. (Araceae)	Muğla	Tuzlacı, 2011
	Yılan bıçağı ağısı	<i>Dracunculus vulgaris</i> Schott. (Araceae)	Muğla-Bodrum	Ertuğ, 2004

Akan ve arkadaşları (2008) çalışmalarında Şanlıurfa'da *Tragopogon buphthalmoides* türünün ağuşu adı ile adlandırıldığı saptamışlar fakat Türkiye'de bu tür yaygın olarak yemlik adı ile bilinmektedir. Türün halk arasında mide ve bağırsak rahatsızlıkları için kullanıldığı belirlenmiştir (Altundağ ve Öztürk, 2011) ve zehirlenme ile ilgili Türkiye'de bir kaynağa ulaşılamamıştır.

4. Sonuç

Bazen zehirlemek bazen de çok düşük dozlarda tedavi amaçlı kullanımı ile geçmişten günümüze zehirli bitkiler çeşitli kültürlerde yerini almıştır. Bu kullanımlar halkın yaşadığı çevreyi gözlemlemesi ile elde ettiği verilere dayanmakta ve geleneksel bilgi kapsamında değerlendirilmektedir. Halk arasında zehirli olduğunu ifade etmek için bu anlama gelen kelimelerin yöresel bitkiadlarına taşındığı bilinmektedir. Yapılan bu çalışma ile Türkiye'de zehirli bitki türlerinin yöresel adlandırmasında zehirli olduğunu belirten kelimeler ile adlandırmaların çok çeşitli olduğu ortaya konulmuştur. Bu veriler Türkiye'de halkın doğayı tanıma ve tanımlama konusunda geleneksel bilgi birikiminin oldukça zengin olduğunu göstermektedir.

Kaynaklar

- Abay, G., Kılıç, A., 2001. Pürenbeleni ve Yanıktepe (Mersin) yörelerindeki bazı bitkilerin yöresel adları ve etnobotanik özellikleri. *OT Sistematiğe Botanik Dergisi*, 8 (2): 97-104.
- Abuzar Kerar, B., Akan, H., 2019. Aktepe ve Zeytinoba köyleri (Hassa/Hatay-Türkiye) arasında kalan bölgenin florası ve etnobotanigi üzerine bir araştırma. *Bağbahçe Bilim Dergisi*, 6 (3): 76-96.

Akan, H., Korkut, M. M., Balos, M. M., 2008. Arat Dağı ve çevresinde (Birecik, Şanlıurfa) etnobotanik bir araştırma. *Fırat Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 20 (1): 67-81.

Akaydın, G., Şimşek, I., Arituluk, Z. C., E. Yeşilada, E., 2013. An ethnobotanical survey in selected towns of the Mediterranean subregion (Turkey). *Turkish Journal of Biology*, 37 (2): 230-247.

Akbulut, S., 2015. Differences in the traditional use of wild plants between rural and urban areas: the sample of Adana. *Studies on Ethno-Medicine*, 9 (2): 141-150.

Akbulut, S., Karaköse, M., Özkan, Z. C., 2019. Traditional uses of some wild plants in Kale and Acipayam Provinces in Denizli. *Kastamonu University Journal of Forestry Faculty*, 19 (1): 72-81.

Akbulut, S., Yılmaz, D., 2022. Ethnobotanical knowledge on the plants used by people on the Datça peninsula (Muğla-Turkey). *Applied Ecology & Environmental Research*, 20(2): 1887-1910.

Akkavak Zurnacı, Y., 2019. Denizli ilinin bazı ilçelerinin etnobotanik özellikleri üzerine bir araştırma. Pamukkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Danışman; Olcay Düşen, 215 sayfa, Denizli.

Aktan, T., 2011. Yenişehir (Bursa) köylerinin etnobotanik özellikleri. Celal Bayar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Danışman; Yasin Altan, 302 sayfa, Manisa.

- Akyol, Y., Altan, Y., 2013. Ethnobotanical studies in the Maldan Village (Province Manisa, Turkey). *Marmara Pharmaceutical Journal*, 17 (1): 21-25.
- Albayrak, N. B., 2019. Orhaneli ve Büyükorhan (Bursa) ilçelerinde etnobotanik bir araştırma. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Danışman; Ruziye Daşkın, 204 sayfa, Bursa.
- Alkayış, M. F., 2007. Türkiye Türkçesinde bitki adları. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Danışman; Mustafa Argunşah, 644 sayfa, Kayseri.
- Alsop, J. A., J. F. Karlik, J. F., 2016. Poisonous plants. University of California Agriculture and Natural Resources. ANR Publications, ISBN-13: 978-1-60107-958-9, 1-26 sayfa, California.
- Altundag, E., Ozturk, M., 2011. Ethnomedicinal studies on the plant resources of east Anatolia, Turkey. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 19: 756-777.
- Arslan, N., Gürbüz, B., Gümüşçü, A., 2002. *Tıbbi bitkiler isim kılavuzu*. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Yayın Nu:1330, ISBN: 975-482-577-7, 180 sayfa, Ankara.
- Aydın, A., Yeşil, Y., 2018. İkizce Ordu-Türkiye ilçesinde etnobotanik bir ön çalışma. *Bağbahçe Bilim Dergisi*, 5 (3): 25-43.
- Baytop, T., 1989. *Türkiye'de Zehirli Bitkiler, Bitki Zehirlenmeleri ve Tedavi Yöntemleri*. İ.Ü. Yayın Nu: 3560, Ecz Fak. Yayın Nu: 54, Gençlik Basımevi, ISBN: 975-404-111-3, 290 sayfa, İstanbul.
- Baytop, T., 1999. *Türkiye'de Bitkiler ile Tedavi: Geçmişte ve Bugün*. Nobel Tıp Kitabevleri, ISBN: 975-420-021-1, 480 sayfa, İstanbul.
- Baytop, T., 2007. *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*. 3. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları Nu:578, ISBN: 978-975-160-542-9, 512 sayfa, Ankara.
- Birincioğlu, S. S., Schmahl, W., Avcı, H., 2012. Neuronal and extraneuronal lipofuscinosis in Merino sheep grazing *Asphodelus aestivus* seeds in western Turkey. *Turkish Journal of Veterinary & Animal Sciences*, 36(5): 476-482.
- Borgia, V., Carlin, M. G., Crezzini, J., 2017. Poison, plants and Palaeolithic hunters. An analytical method to investigate the presence of plant poison on archaeological artefacts. *Quaternary International*, 427: 94-103.
- Boz, E., İldeniz, H. K., Cabi, E., 2022. Some ethnobotanical information from Gönen (Balıkesir) District. *Acta Biologica Turcica*, 35 (4): 5-1.
- Bulut, G., Tuzlacı, E., 2013. An ethnobotanical study of medicinal plants in Turgutlu (Manisa—Turkey). *Journal of Ethnopharmacology*, 149 (3): 633-647.
- Bulut, G., Tuzlacı, E., 2015. An ethnobotanical study of medicinal plants in Bayramiç. *Marmara Pharmaceutical Journal*, 19 (3): 268-282.
- Cesur, H., Yüksel, S., 2018. İzmir ili Kiraz, Beydağ ve Ödemiş ilçeleri tıbbi bitkileri. *Atlas Journal*, 4 (15): 1609-1614.
- Culu, A., 2021. Erdemli (Mersin) Yöresinin geleneksel halk ilacı olarak kullanılan bitkileri. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Farmasötik Botanik Anabilim Dalı Yüksek Lisans tezi, Danışman; Ahmet Doğan, 226 sayfa, İstanbul.
- De Wolff J. F., De Wolff, F. A., 2011. Natural toxins. In: Moffat, A. C., Osselton, M. D., Widdop, B., Watts, J. (Eds.), *Clarke's analysis of drugs and poisons*. Pharmaceutical Press, London, ISBN:976-0-85369-711-4, page: 243-257.
- Emre Bulut, G., 2008. Bayramiç (Çanakkale) yöresinde etnobotanik araştırmalar. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Farmasötik Botanik Anabilim Dalı Doktora tezi, Danışman; Ertan Tuzlacı, 440 sayfa, İstanbul.
- Emre, G., Dogan, A., Haznedaroglu, M. Z., Senkardes, I., Ulger, M., Satiroglu, A., Emmez, B. C., Tugay, O., 2021. An ethnobotanical study of medicinal plants in Mersin (Turkey). *Frontiers in Pharmacology*, 12 (664500): 1-20.
- Ergenekon, M., Bölükbaşı, N., Bölükbaşı, O., 2019. Nörolojik tedavilerde kullanılan bazı şifalı bitkilerin adları üzerine kökenbilimsel bir inceleme. *International Anatolia Academic Online Journal Health Sciences*, 5 (1): 1-17.
- Ertuğ, F., 2004. Bodrum yöresinde halk tıbbında yararlanılan bitkiler. *14. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı*. Düzenleyen: Kemal Hüsnü Can Başer ve Neşe Kırmıner, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 29-31 Mayıs 2002, Eskişehir. Web'de yayın tarihi: Haziran 2004.

Etimoloji Türkçe. 2023. Zehir.
<https://www.etimolojiturkce.com/kelime/zehir>
(Ziyaret tarihi: 05/07/2023).

Fakir, H., Korkmaz, M., Güller, B., 2009. Medicinal plant diversity of western Mediterranean region in Turkey. *Journal of Applied Biological Sciences*, 3 (2): 33-43.

Gül, V., Topcu, E., 2017. Salıpazarı (Samsun) ilçesinde yayılış gösteren zehirli bitkiler üzerine bir araştırma. *Türk Tıbbi ve Doğal Bilimleri Dergisi*, 4 (2): 162-168.

Gürdal, B., Kültür, Ş., 2013. An ethnobotanical study of medicinal plants in Marmaris (Muğla, Turkey). *Journal of Ethnopharmacology*, 146 (1): 113-126.

Gürdal, B., Öztürk, F., 2021. Ethnobotanical research in sürmene district (Trabzon-Turkey, Black Sea region). *Advances in Traditional Medicine*, 22: 293-304.

Gürbüz, N., 2019. Bolvadin, Çay ve Sultandağı'nda (Afyonkarahisar) yetişen doğal bitkilerin halk tarafından geleneksel kullanımı. Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Moleküler Biyoloji ve Genetik Anabilim Dalı Yüksek Lisans tezi, Danışman; Mustafa Kargıoğlu, 229 sayfa, Afyonkarahisar.

Güler, O., Polat, R., Karaköse, M., Çakılcıoğlu, U., Akbulut, S., 2021. An ethnoveterinary study on plants used for the treatment of livestock diseases in the province of Giresun (Turkey). *South African Journal of Botany*, 142: 53-62.

Karaköse, M., 2022. An ethnobotanical study of medicinal plants in Güce district, north-eastern Turkey. *Plant Diversity*, 44 (6): 577-597.

Keskin, M., Alpınar, K., 2002. Kışlak (Yayladağı-Hatay) hakkında etnobotanik bir araştırma. *OT Sistemantik Botanik Dergisi*, 9 (2): 91-100.

Kıncal, S., Ceylan, O., G. Görk, G., 2021. Ethnobotanical features of Ula (Muğla/Turkey) district. *Biological Diversity and Conservation*, 14 (1): 69-81.

Kızıllarslan, Ç., Özhatay, N., 2012. An ethnobotanical study of the useful and edible plants of İzmit. *Marmara Pharmaceutical Journal*, 16 (3): 194-200.

Kingsbury, J. M., 1969. Phytotoxicology. II. Poisonous Plants and Plant-Caused Emergencies. *Clinical Toxicology*, 2 (2): 143-148.

Köse, M., 2019. Güneysu (Rize) ilçesinin etnobotanik özellikleri. Artvin Çoruh Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Orman Mühendisliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans tezi, Danışman; Özgür Eminagaoglu, 161 sayfa, Artvin.

Malyer, H., Aydın, S. Ö., Tümen, G., Er, S., 2004. Tekirdağ ve çevresindeki aktarlarda satılan bazı bitkiler ve tıbbi kullanım özellikleri. *Journal of Science and Technology of Dumlupınar University*, (7): 103-111.

Nepovimova, E., Kuca, K., 2019. The history of poisoning: from ancient times until modern ERA. *Archives of toxicology*, 93 (1): 11-24.

North Carolina State University Extension (NC State Extension), 2023. *Frangula alnus*. <https://plants.ces.ncsu.edu/plants/frangula-alnus/#:~:text=It%20does%20produce%20a%20fleshy,the%20twigs%20to%20break%20easily> (Ziyaret tarihi: 17/11/2023).

Olgun, Ş., 2019. Arıcak (Elazığ) ilçesinin etnobotanik özellikleri. Bingöl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans tezi, Danışman; Lütfi Behçet, 265 sayfa, Elazığ.

Özçelik, H., Sağmanlıgil, H., 1993. Van gölü havzasının zehirli bitkileri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 4 (1): 171-189.

Özçelik, H., Balabanlı, C., 2005. Burdur ilinin tıbbi ve aromatik bitkileri. *I. Burdur Sempozyumu*, Düzenleyen: M. Zeki Yıldırım, Şevkiye Kazan Nas ve Gökay Yıldız, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sayı: 2, 1127-1136, 16-19 Kasım 2005, Burdur. Baskı/Yayın Bilgisi: 2007.

Plants of the World Online (POWO), 2023. <https://powo.science.kew.org/> (Ziyaret tarihi: 05/11/2023).

Polat, R., Satıl, F., 2012. An ethnobotanical survey of medicinal plants in Edremit Gulf (Balıkesir-Turkey). *Journal of Ethnopharmacology*, 139 (2): 626-641.

Polat, R., Cakilcioglu, U., Kaltalioglu, K., Ulsan, M. D., Türkmen, Z., 2015. An ethnobotanical study on medicinal plants in Espiye and its surrounding (Giresun-Turkey). *Journal of ethnopharmacology*, 163: 1-11.

Sadıkoğlu, N., Alpınar, K., 2001. Etnobotanik açıdan Bartın. *13. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı*, Düzenleyen: Elçin Gürkan ve Ertan Tuzlacı,

- Marmara Üniversitesi Yayınevi, 20-22 Eylül 2000, Bildiri Kitabı: 2001, İstanbul.
- Sargin, S. A., 2015. Ethnobotanical survey of medicinal plants in Bozyazı district of Mersin, Turkey. *Journal of Ethnopharmacology*, 173: 105-126.
- Sargin, S. A., Selvi, S., V. Lopez, V., 2015a. Ethnomedicinal plants of sarigöl district (manisa), Turkey. *Journal of Ethnopharmacology*, 171: 64-84.
- Sargin, S. A., Selvi, S., M. Büyükcengiz, M., 2015b. Ethnomedicinal plants of Aydıncık district of Mersin, Turkey. *Journal of Ethnopharmacology*, 174: 200-216.
- Sezik, E., Tabata, M., Yesilada, E., Honda, G., Goto, K., Ikeshiro, Y., 1991. Traditional medicine in Turkey I. Folk medicine in northeast Anatolia. *Journal of Ethnopharmacology*, 35 (2): 191-196.
- Sevgi, E., Kızılarşlan, Ç., 2013. Bir isim çok bitki Mayasıl otu. *Avrasya Terim Dergisi*, 1 (1):17-29.
- Sevgi, E., Kızılarşlan Hançer, Ç., Akkaya, M., Altundağ Çakır, E., 2018. Biga'da (Çanakkale) geleneksel kullanımı olan bitkilerin yöresel adları ve adlandırma yaklaşımları. *Avrasya Terim Dergisi*, 6 (1): 35-47.
- Şahin, İ., 2016. Filoloji ve botanik alanlarının kavşağında yerel fitonimler (bitkiadları meselesi). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (56): 775-791.
- Şahin Fidan, E., Akan, H., 2019. Tek Tek dağları milli parkı (Şanlıurfa-Türkiye) eteklerindeki bazı köylerde etnobotanik bir çalışma. *Bağbahçe Bilim Dergisi*, 6 (2): 64-94.
- TGB. 2022. *Rhamnus frangula* L. kabuk kısmının gıdalarda kullanımının güvenilirliğinin değerlendirilmesi hakkında bilimsel görüş. 21/01/2022 tarihli toplantı. https://www.tarimorman.gov.tr/GKGM/Belgeler/DB_Risk_Degerlendirme/BilimselGorus/Rhamnus+frangula.pdf (Ziyaret tarihi: 01/11/2023).
- Tuzlacı, E., Erol, M. K., 1999. Turkish folk medicinal plants. Part II: Eğirdir (Isparta). *Fitoterapia*, 70 (6): 593-610.
- Tuzlacı, E., 2011. *Türkiye Bitkileri Sözlüğü: Bitki Adlarının Özel Açıklamaları*. 2. Baskı, Alfa Basım Yayım Dağıtım, ISBN:978-605-106-361-4, 1294 sayfa, İstanbul.
- Türk Dil Kurumu, 1963. *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*. Cilt I, A Harfi, TDK Yayınları: 211/1, 836 sayfa, Ankara.
- Türk Dil Kurumu, 2023. Zehir. <https://sozluk.gov.tr/> (Ziyaret tarihi: 24/03/2023).
- Ünver, A., 2019. Lamas çayı çevresindeki köylerde (Erdeмли, Silifke/Mersin) etnobotanik araştırmalar. Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Danışman; Gülendam Tümen, 195 sayfa, Balıkesir.
- Üstüner T., 2022. Kahramanmaraş ilinde gıda olarak tüketilen bitki türlerinin ve kullanım amaçlarının belirlenmesi. *Turkish Journal of Weed Science*, 25 (1): 54-68.
- Yıldız, Y., 2020. Türkçe Bitki Adlarının Anlam Bilimi Açısından İncelenmesi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi, Danışman; Paki Küçükler, 1095 sayfa, Sakarya.
- Yıldız, Y., 2021. Bitkilerin adlandırılmasında benzetmenin rolü. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (1): 176-187.

TÜRK DEVLETLER TEŞKİLATI, TÜRK LÜĞÜN GELECEĞİ VE TERİM SORUNU: ATA MİRASI TEMELİNDE AYRIŞTIRAN DEĞİL BİRLEŞTİREN TERİMOLOJİ GEÇİŞ¹

İbrahim Şahin¹

¹ Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Lehçeleri Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye
Elmek: ibrahim.sahin@ege.edu.tr. ORCID ID: 0000-0002-0167-2568

Özet

Türk ellerinin ortak terminoloji sorununu ele alan bu çalışma, sorunun çözüm yollarını tartışmakta ve daha önce dile getirilmemiş bir yöntemle meseleye yaklaşmaktadır. Terimler, dilin söz varlığı içinde önemli bir yere sahiptir. Hayatın her alanında meydana gelen değişimlere ve gelişmelere bağlı olarak her gün yeni yeni terimler ortaya çıkmaktadır. Türk lehçelerinin bu yeni terimlere kendi imkânları çerçevesinde karşılık bulması, bir yönüyle o lehçeyi geliştiren ve zenginleştiren bir çabayken bir yönüyle de, kardeş lehçeleri birbirinden uzaklaştıran acımasız bir süreçtir. Bu süreci durdurmak için Türk lehçelerinin acil biçimde eyleme geçmeleri gerekmektedir. Uluslararası terimlerin ortak terim olarak kabul edilmesi, Türk lehçelerini yozlaştıracağından uygun bir yöntem değildir. Aynı şekilde, herhangi bir Türk lehçesinin (örneğin Türkiye Türkçesinin) terimlerini ortak terim olarak kabul etmek de, Türk ellerindeki “lehçe fanatizmi” duygusu sebebiyle çok mümkün görünmemektedir. Bu makalede, sorunun çözümünün ortak mirastan hareketle mümkün olabileceği değerlendirilmiştir. Türk dilinin başlangıçtan 13. yüzyıla kadarki eserleri Türk ellerince ortak miras görülmektedir. Bu döneme ait 10 bin civarında söz varlığı bulunmaktadır. Bunlar içinde Kaşgarlı Mahmut’un Divân’ı en önemli eserdir. Barındırdığı 7,500 civarındaki söz varlığı, çağdaş Türk ellerini birleştiren en önemli dil malzemesini teşkil eder. Buradaki söz varlığından hareketle ve Eski Türkçedeki 140 civarındaki ekler yardımıyla üretilecek bir terminoloji Türk ellerinin ortak terminoloji sorununu çözebilecektir. Bu yöntemle lehçelere kazandırılacak binlerce terim, Türk elleri arasında birlik ve beraberliğe, ortak gelecek ve işbirliğine hizmet edecektir.

Anahtar Kelimeler: Türk dili, Terimbilim, Ortak terim sorunu, Türk Devletler Teşkilatı, Ortak miras, Eski Türkçe, Türk Terimcilik Merkezi

ORGANIZATION OF TURKIC STATES, THE FUTURE OF TURKISHNESS AND THE PROBLEM OF TERMS: TRANSITION TO A TERMINOLOGY THAT UNITES, NOT SEPARATES, BASED ON COMMON HERITAGE

Abstract

This study, which deals with the common terminology problem of the Turkish peoples, discusses ways to solve the problem and approaches the issue with a method that has not been expressed before. Terms have an important place in the vocabulary of the language. New terms emerge every day depending on the changes and developments that occur in all areas of life. While 'Turkish dialects' finding the equivalent of these new terms within their own means is an effort that develops and enriches the language, on the other hand, it can also turn into a brutal process that alienates brother dialects from each other. Turkish dialects need to take urgent action to stop this process. Accepting international terms as common terms is not a suitable method as it will corrupt Turkish dialects. Similarly, it does not seem possible to accept the terms of any Turkish dialect (for example, Türkiye Turkish) as a common term due to the feeling of "dialect fanaticism" among the Turkish people. As a result of the study, it was emphasized that the solution to the problem is possible by starting from the common heritage. Turkish language from the beginning to the 13th century. His works dating back to the 11th century are the common heritage of the Turkish people. There are around 10 thousand vocabularies from this period. Among these, Mahmud al-Kaşgari's *Divan Lugat at-Turk* is the most important work. The approximately 7,500 vocabulary it contains constitutes the most important common language material of all Turkish peoples today. Based on the vocabulary here, a terminology that will be produced with the help of around 140 suffixes in Old Turkish will be able to solve the common terminology problem of the Turkish people. Thousands of terms to be introduced into dialects with this method will serve unity and solidarity, common future and cooperation among Turkish peoples.

Keywords: Turkic language, Terminology, Common terminology problem, Organization of Turkic States, Common heritage, Old Turkish, Turkic Terminology Center

¹ Bu makale, 21 Eylül 2023 tarihinde, Bişkek'te düzenlenen *Türk Tildüü Elderdin El Aralık Til Forumu*'nda, “Türk Lehçelerini Ayrıştıran Terimler Onları Birleştirebilir mi?: Bir Yöntem Olarak Ortak Miras Temelinde Terim Birliğine Geçiş” adıyla sunulan bildirinin yeniden gözden geçirilmiş ve genişletilmiş biçimidir.

Giriş

Şüphesiz her milletin büyük ve karmaşık dil sorunları vardır. Hele ki, Türk milleti gibi kabaca 20 milyon km² lik bir alana yayılmış; asırlardır siyasi birlik kuramamış; buna bağlı olarak başka milletlerin 19-20. yüzyıllarda yaygın eğitim yoluyla başardığı ortak kimliği teşkil edememiş; eline düştüğü emperyalist ülkelerin uyguladığı “böl ve yönet” siyaseti sonucu 40 civarında “ulus” adıyla ve “yazı diliyle” anılır olmuş; yine aynı şekilde maruz kaldıkları emperyalist eğitimin etkisiyle, asıl millet adını duyunca, onu ‘Anadolu’da yaşayanlar’ yanılığısına düşmüş bir milletin dile ilgili sorunlarının çok daha büyük ve karmaşık olması kaçınılmazdır. Esasen dil demek millet demek olduğuna göre, dilin sorunlarını milletin sorunlarından bağımsız düşünemeyiz. Bir milletin bütün bireyleri tek bir dili konuşmuyor ve yazmıyorsa, hayatın tüm alanlarında dil sorunları yaşanıyor demektir. Genel Türk dili için durum da tam böyledir.

Bize göre, genel Türk dilinin en önemli ve en acil sorunlarından biri, belki de birincisi, “ortak terim meselesi”dir. Son derece karmaşık ve çözümü zor görünen, muhtemelen bu görüntüsü sebebiyle “ortak Latin alfabesi” ve “ortak edebî dil” (1990’lardan sonra daha çok “ortak iletişim dili”) tartışmalarının gölgesinde kalan bu meselenin çözümüne yönelik bir takım fikirler ileri sürülmüşse de, teklifler arasında, tespit edebildiğimiz kadarıyla, Türk ellerinin ortak ata mirasları olarak gördükleri Eski Türkçe metinlerdeki dil malzemesinden hareketle bir çözüm arayışı, yoktur. Meselenin çözümüne yönelik önerimize geçmeden önce, 18. yüzyılın sonlarından bugüne, genel Türk dili hakkındaki tartışmalara ve gelinen duruma kısaca göz atmakta fayda görüyoruz.

18. yy.’ın sonlarından itibaren dünyayı derinden etkileyen milliyetçilik hareketi, Turan aydınlarını da etkisi altına almış; onları “Türk” adı ve “Türk dili” kavramları çerçevesinde milli bir kimlik oluşturmak için harekete geçirmiştir. Ortak bir Türklük bilincinin ancak Türk ellerinin tek bir dilde buluşmasıyla mümkün olabileceğini kavrayan dönemin aydınları, Latin alfabesi temelinde ortak bir edebî dilin inşası uğrunda kimileri fikirleriyle kimileri de eylemleriyle var güçleriyle mücadele etmişlerdir. Genel Türk dili dendiğinde, akla ilk gelen aydınlardan biri olan; gerek oluşturduğu ortak edebî dil ve bu dille çıkardığı Tercüman gazetesi gerekse Türk Dünyası’nın çeşitli bölgelerinde açtığı ortak edebî dil eğitim faaliyetleri yürüten kız ve erkek okullarıyla, Türk dünyasında olağanüstü bir etki oluşturan Gaspıralı İsmail’in 1906 yılında dile getirdiği “*Til meselesi yalnız bir ‘edebî’ mesele değildir. Belki daha ziyade içtimaî, siyasîdir. Yek lisan-ı edebiyesi olmayan*

kavim ve millet 5-10 değil 100 milyon can olursa heyet ve millet olamıyor.” (Gaspıralı 2017: 94) şeklindeki sözleri, o dönem aydınlarının dil meselesine nasıl yaklaştıklarının kısa ancak anlamlı bir özetidir. Gerçekten de dil meselesi, dün olduğu gibi günümüzde de (hatta gelecekte), Türk elleri için yalnız bir edebî mesele değildir. O, tüm Türk ellerinin tek bir millet olup olmayacağını, ortak bir kaderde buluşup buluşmayacağını meselesidir.

Gaspıralı’nın ağzından, “Dilde, fikirde, işte birlik” sözleriyle bayraklaşan bu ülkü, o dönemde Anadolu’dan, Kafkaslar’dan, İdil-Ural’dan, Deşt-i Kıpçak’tan, Doğu ve Batı Türkistan’dan pek çok Turan aydınını etkisi altına almış; vatan ve millet aşkıyla tutuşan bu aydınlar, devrin son derece ağır siyasi ve ekonomik şartları içerisinde, söz konusu ülkü uğrunda çetin mücadelelere girişmişlerdi. Nitekim 1930’lu yıllarda, Türk Dünyası’nın en doğusunda Kaşgar’da, Şerkiy Türkistan Hayatı, Erkin Türkistan, Yeni Hayat gibi gazetelerin ortak edebî dilde çıkıyor olmaları (İnayet 2015: 80-83), bu çabaların ürettiği çarpıcı başarıları anlamak için yeterli bir örnektir. Yazık ki, Gaspıralı’nın Türk lehçelerinde yaygın olarak kullanılan sözcüklerden hareketle oluşturduğu bu ortak edebî dil, siyasî ve askerî bir yapıyla desteklenemediği için; diğer bir ifadeyle Batı Türkistan’ın Sovyetler Birliği (SSCB), Doğu Türkistan’ın Çin, Güney Kafkasya’nın İran ve Osmanlı Coğrafyasının Batılı güçlerce istilası sebebiyle akim kalmıştır. Ortak edebî Türkçenin Türk halkları için oluşturduğu ve ileride daha çok oluşturacağı imkanları (ancak kendileri açısından olumsuzlukları) fark eden SSCB ve Çin rejimleri, 1930’lu yıllardan itibaren hâkimiyetleri altına aldıkları Türk ellerine ve onların diline yönelik uyguladıkları “böl ve yönet” siyasetiyle, hem farklı sınırları ve bayrakları olan çok sayıda “devlet” ve “millet” hem de farklı alfabelere ve gramerlere sahip bir o kadar “dil” yaratmışlardır. Tüm bunları yaparken, bir taraftan Türkistan’daki Türk halklarının geleneksel ortak dilleri Çağatayca, “Starouzbeksiy Yazık (‘Eski Özbekçe’)” diyerek gözden düşürmüşler bir taraftan da sanki Çağatayca üzerinden bir eğitim seferberliği yapılamazmış gibi, saf, iyi niyetli ancak emperyalistlerin asıl niyetlerini anlamaktan uzak yerli aydınları da kullanarak “millî dil kurma”, “mahallileşme” sloganlarıyla Türkistan’daki ağızları, sözde diller haline getirivermişlerdir. Üstelik, bunlarla yetinmeyerek bir taraftan da, ortak Türk edebî dili ve ortak Türk kimliği için mücadele eden, hatta “mahallileşme” sürecinde (Çağatayca’yı yok etme süreci de diyebiliriz) kullandıkları tüm aydınları, şeytanlaştırdıkları “Pantürkist” suçlamasıyla (Oysa kardeş halkların birliğini savunan bu düşünce hiçbir millete karşı düşmanca duygular beslemiyordu.) öldürmüşlerdir. Bu yolla oluşturdukları korku ikliminde, sonraki nesillerin söz konusu ülküler uğrunda mücadele etmelerinin yolunu da tıkağızlar.

1990'ların başında, SSCB'nin dağılması ve Türk ellerinden bir kısmının bağımsız devletler olarak hür dünyada yerlerini almaları, yüzyılın başında kapanan defterlerin yeniden açılmasına imkan vermiştir.

Bu yeni dönemde de, "ortak alfabe" ve "ortak dil meselesi" en çok tartışılan meseleler olarak ön plana çıkmıştır. Ancak, 1900'lerin başlarında, daha çok dillendirilen "ortak edebî dil" meselesinin artık çok fazla dillendirilmediği görülmektedir. Zira, 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarındaki Türk Dünyası fotoğrafıyla 1990'ların başındaki Türk Dünyası fotoğrafı birbirinden büyük ölçüde farklılaşmıştır. Yüzyılın başında Türk dili; Osmanlı Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Kazan Türkçesi olmak üzere 3 edebî lehçeden ibaretken, geçen 70-80 yıllık süreçte emperyalist faaliyetlerle, bu sayı 40 civarında yazı diline çıkartılmış (bunlardan 20 kadarı yalnız SSCB'de yaratılmıştır); benzer siyasetle boy adlarından millet isimleri oluşturmak suretiyle yeni devletler, yeni bayraklar meydana getirilmiş; yaygın eğitim vasıtaları kullanılarak bu yapay kavramlar halkların zihinlerine kazınmak suretiyle bambaşka bir manzara yaratılmıştır. Yaratılan yeni kavramlar (Özbek, Kazak, Tatar, Kırgız; Özbekçe, Kazakça, Kırgızca, Tatarca vb.) çerçevesinde yaygın eğitim yoluyla bütün bir topluma verilen "ana dil" sevgisi ve darulusçuluk (mikromilliyetçilik) duygusu, her Türk elinin kendini ayrı millet, konuştukları lehçeleri de ayrı dil saymalarına ve bunları adeta kutsamalarına yol açmıştır.

Diğer yandan Türklüğün emperyalist güçlerin elinden kurtarabildikleri tek bağımsız devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nde de, dil alanında yapılan düzenlemelerin hepsinin doğru olduğu söylenemez. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde haklı bir gerekçeyle başlayan "dilde sadeleşme", Cumhuriyet'in ilk yıllarında değilse bile zamanla aşırılaşma sürüklenmiştir. Dilde sadeleşme sürecinin "dilde tasfiye" anlayışına dönüşmesi, tüm Türk halkları arasında yaygın kullanılan Arapça, Farsça kökenli kelimelere de musallat olmuş ve bunun sonucunda Türkiye Türkçesi diğer lehçelerden uzaklaşmıştır.

Elbette böyle bir ortamda, geçen yüzyılın başında Turan aydınlarında görülen ortak alfabe birliği ve ortak edebî dil ülküsü ve bunlara gösterilen muhabbet ve hüsnükabul bu dönemdeki aydınlardan beklenemezdi. Bu manzara değişikliğine rağmen yine de, özellikle Türkiye Türkologlarının ve siyasetçilerinin özverili çalışmaları; düzenlenen pek çok kurultay, sempozyum ve başka başka toplantılarla ortak alfabe ve ortak dil meselesi sürekli gündemde tutulmuştur. Böylece 1990'ların başındaki umutsuz manzara, Türk ellerinden de bazı siyasetçi ve akademisyenlerin katkılarıyla her geçen gün olumlu yönde ilerlemiş ve ilerlemektedir. Ancak yaklaşık 35 yıllık bu süreç göstermiştir ki, geçen yüzyılın başlarındaki "ortak edebî dil" konusu yerini, "ortak iletişim dili" meselesine terk

etmiştir. Bu yeni dönemde, Türkiye Türkçesinin Türk ellerinin ortak iletişim dili olması gerektiği görüşü ağırlık kazanmıştır (Bkz. Adullayev 1992, Barutçu 1993, Hazıyev 1996, Ercilasun 1997, Gökdağ 1997, Buran 1997, Yaman 2001, İbrahimov 2019, vs.).

Özetlersek, mevcut durumda tartışmaların dil alanında özellikle iki konuya; "ortak alfabe" ve "ortak iletişim dili" meselesine, odaklandığı görülmektedir. Aslında gerek ortak alfabe gerekse ortak iletişim dili konusunda dilcilerin yapabilecekleri fazlaca bir şey kalmamıştır. Zira ortak Latin alfabesinin nasıl olması gerektiği bir asır önce, dönemin aydınları tarafından karara bağlanmış bir konudur. Ortak iletişim dili konusunda da yapılacaklar aşağı yukarı bellidir: Türk lehçelerinden birinin seçilmesi ve bunun tüm Türk devletlerinin yaygın eğitim kurumlarında öğretilmesi. Her iki konuda da karar verecekler ve onu uygulamaya sokacaklar, bağımsız Türk devletlerini yöneten siyasilerdir. İçinde bulunduğumuz bu dönemde, genel Türk dilcilerinin bu iki konuyu takip etme ve gündemde tutma görevleri dışında, tartışmaya açmaları ve çözüm üretmeleri gereken hayati derecede öneme sahip başkaca sorunlar bulunduğu düşüncesindeyiz. Kanaatimizce, her gün Türk ellerini birbirinden uzaklaştıran terim sorunu bunlardan biridir ve yüzyıldan beridir tartışılan "ortak Latin alfabesi" meselesinden daha az önemde değildir. Zira ortak Latin alfabesine geçmek yazı birliği ve okuma kolaylığı sağlasa da, dil birliğini temin etmeyeceğinden, lehçelerin birbirinden uzaklaşmasına engel olamaz. Oysa terim birliğinin sağlanması; sanat, bilim ve sporun yüzlerce alanında binlerce, on binlerce ortak sözcük anlamına geleceğinden ilk planda Türk elleri ve lehçeleri arasında yakınlaşma sağlayacak, sonraki planda da dil birliğine kapı aralayacaktır.

Türk dili tarihi ve özelde terim meselesi, kültür değişimleri açısından değerlendirilecek olursa, terimlerin kaderinin milletin/toplumun kimlik algısıyla doğrudan ilişkili olduğu görülecektir. Ayrıntılı bir araştırmayı talep eden bu konu şimdilik kabaca şu evrelere ayrılabilir:

1. *Turan bilinci ve Türkçe terimler dönemi*: İslâm dini kabul edilmeden önce dildeki terimler, dilin kendi imkânları çerçevesinde gelişmiştir. Bu dönemde insanlar her ne kadar kendi içlerinde boy bilincine sahip olarak yaşasalar da, dışarıya karşı (Ör. Çinlilere, Araplara, vs.), ortak dil ve medeniyet duygusuyla hareket ediyorlardı. Dışarıya karşı gösterdikleri bu bilinci "Turan kimlik bilinci" olarak adlandırabiliriz. İslâm'ın ilk dönem eserlerinde, İslâm uygarlığı aracılığı ile giren terimlere Türkçe karşılıklar türetildiği dikkate alındığında, bu hareketin İslâm'ın kabulü sonrasında da bir müddet devam ettiği söylenebilir.

2. *Ümmet bilinci ve Arapça-Farsça terimler dönemi*: Türklerin İslâm'ı kabul etmeleri bir uygarlık değişimine yol

açmış, bu uygarlıkta bilim dilinin Arapça, sanat dilinin Farsça kabul edilmesi, Türkçe terim üretiminin yolunu tıkamış ve terimler söz konusu iki dil temelinde oluşmuştur. Şüphesiz, o dönemde Latincenin tüm Hristiyan uygarlığında bilim dili oluşu, Türklerin bilim dili olarak Arapçayı kabul etmelerinde etkili olmuştur. Arapçanın bilim dili olarak kullanıldığı yaklaşık bin yıllık bu süreçte Türkçe kenarda kalmış, dolayısıyla ondan sistemli şekilde terim üretilmemiştir.

3. *Osmanlı bilinci ve Osmanlıca terimler dönemi*: 1839'da Tanzimat'ın ilanı ve Osmanlı Devleti'nin Avrupa'ya (özelde Fransa'ya) kendisine örnek almasıyla, bilimde ve sanatta Osmanlıca'nın eksikliklerini gören aydınlar, Avrupa dillerinde ortak olan terimlere Arapça sözcük ve kurallar temelinde karşılıklar bulmak suretiyle terminoloji oluşumuna gitmişlerdir (Zülfikar 2011: 3,4). Bu girişimde, farklı dinî ve etnik yapılardan oluşan Osmanlı Devleti'ni ayakta tutabilmek için o dönemde aydınlar arasında ortaya çıkan ve yayılan "Osmanlıcılık" fikir akımının etkili olduğu muhakkaktır.

4. *Avrupalı bilinci ve Batılı terimler dönemi*: 19. yüzyılın başlarından itibaren bilimde, sanatta ve hayatın pek çok alanında Avrupa'nın etkisi altına giren Türk ellerinde (başta Osmanlı aydınları olmak üzere) kimi aydınlar, Batı kökenli terimlere Osmanlıca karşılık bulma anlayışına karşı çıkarak bunların aynen kullanılması fikrini ortaya atmışlardır. Örneğin Ali Suavi (1870-1933), Batı dillerinde ortak olan terimlerin herhangi bir dilin değil tüm dünyanın "ilim lisanı", "umum lisanı" olduğu gerekçesiyle (Zülfikar 2011: 4), aynı şekilde kullanılmasını gerektiğini dile getirmiştir. Bu tür düşüncelerin çoğunlukla kendini "Batılı/Avrupalı" olarak nitelendiren aydınlar ve bilim adamları arasında görüldüğü şüphesizdir. Tanzimat döneminde ortaya çıkan bu anlayış, Türklük ve dil bilincinin yüksek olduğu Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında bir süre ortadan kayboldu da, 1980'li yıllardan sonra yeniden ortaya çıkmış; özellikle son dönemlerde devlet kurumlarının insanlar üzerindeki otoritesini büyük ölçüde yitirmesiyle iyice artmıştır. Çoğunlukla Batı'ya özentili, kimlik ve dil-kültür ilişkisi konusunda yeterli bilgiye sahip olmayan pek çok araştırmacı, sanatçı, sporcu vb. insanımız bilinçsizce bu terimleri dilimize sokuşturmaktadır.

5. *Soyuz (birlik, SSCB'de ortak kimlik ifadesi) ve Rusça terim dönemi*: Kafkaslar, İdil-Ural, Türkistan ve Sibirya Türklüğünün Çarlık rejimi altında ezildiği bir dönemde, Bolşevik devrimciler "halkların eşitliği", "dil, din ve kültürel özerklik" sloganlarıyla Türk ellerini yanlarına çekmişlerdir. Ancak iktidarı tamamen ele aldıktan sonra, sözlerinde durmayarak, o dönemde "Türk" ve "Türk dili" kavramları altında ortak kimlik oluşturma sürecinde bulunan Türk ellerini yer yer boy, yer yer coğrafya adlarından hareketle ayrı devletler haline getirmişler, bir

yandan da ayrı alfabeler ve farklı dil özelliklerini öne çıkaran gramerler esasında yazı dilleri oluşturmuşlardır. Aynı devletin içinde bulunsalar da, babaları nesline yaşatılan "Kızıl Kırğın" sebebiyle, dillerini ortak göremeyen bu nedenle sorunlarını ve çözüm yollarını birleştiremeyen Türk elleri, Rusça terimleri aynen alıp kullanmak durumunda kalmışlardır. Bu da, 1900'lerin başlarında 'ortak edebi dil' meselesi dairesinde yeni yeni filizlenmeye başlayan Türkçe terim konusunu unutturmıştır.

6. *Türkçülük bilinci ve Türkçe terimler dönemi*: 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren daha çok Kafkaslarda ve İdil-Ural coğrafyasında başlayan, sonrasında kısa bir sürede Türk ellerinin her tarafında aydınları peşinden sürükleyen Türkçülük akımı, dilde de keskin bir değişim sürecini başlatmış; terimcilikte Türkçenin ön plana çıktığı bir dönem olmuştur. Gaspıralı'nın geliştirdiği ve Türk dünyasında yayılmaya başlayan "ortak edebi dil" doğal olarak terim birliğinde de ortaklığı gündeme getirmekteydi. 1926 yılında yapılan 1. Türkoloji Kurultayı'nda terim konusuna bir oturumun ayrılmış olması ve burada terimlerin Türkçe ve hatta ortak olmasının tartışılması çok değerlidir. Sonraki dönemde özellikle SSCB döneminde meydana gelen siyasî gelişmeler, ne yazık ki bu sürecin sonunu getirmiştir.

7. *Darulusçuluk (mikromilliyetçilik) bilinci ve lehçesel terimler dönemi*: Türk ellerinin kaderinin Türk'ün erkinden çıkıp başka milletlerin hükmü altına girmesiyle, her coğrafyadaki (Yunanistan, Bulgaristan, Makedonya, İran, Irak, SSCB, Çin) Türkçenin kaderi kendince çizilmiş; Türk terimciliği de bundan payına düşeni almıştı. Bu dönemde, yukarıda bahsedilen emperyalist faaliyetlerle icat edilen lehçeler ya içinde yer aldıkları devletteki resmî dilin terminolojisine maruz kalmış (ki genellikle böyledir) ya da kendi lehçelerinin söz varlığından hareketle (Ör. Kazak Türkçesi için Baytursınulı'nın yaptığı gibi. Bkz. Biray 2022: 98-99) belirli miktarda terim üretebilmişlerdir. Böylece farklı coğrafyalardaki Türk lehçeleri birbirinden daha da uzaklaşmış, her geçen gün ortak söz varlığı oranı, toplam söz varlığı içinde biraz daha azaldığından lehçe konuşurlarının birbirlerini anlama düzeyi gerilemiştir.

Bu sürecin dışındaymış gibi görünen Türkiye Cumhuriyeti'nde de esasen durum benzerdir. Siyaseten gerekli olan "Yurtta sulh, Cihanda sulh" ilkesi, dilcilik anlayışımızı da etkilemiş; Türklük bilincinin yüksek görüldüğü Cumhuriyetin ilk dönemlerinde bile, bu fikir (Türklük bilinci) "Vatanımız Edirne'den Karsa kadar" anlayışı içinde, Türkiye cumhuriyeti sınırlarına hapsedilmiştir. Bu da, dilcilik çalışmaları (özelde terimcilik) sırasında, tüm Türk ellerinin terim ihtiyacının göz ardı edilmesine yol açmıştır.

90'ların başında, SSCB'nin dağılması ve bağımsız Türk Cumhuriyetlerinin ortaya çıkmasıyla, Türk elleri arasında "Türk Ata'nın balaları" bilinci gün gün yeniden yükselmeye başlamış; SSCB'den kendini kurtaran Türk elleri, dillerini de Rusçanın boyunduruğundan kurtarma mücadelesine girişmiştir. Fakat bu dönemde, SSCB döneminde yaratılan darulusçuluk ve lehçe fanatizminin etkisi, bu konularda eyleme geçmesi gereken dilcileri de rahat bırakmamıştır. Dolayısıyla, Türk elleri genel olarak dil konusunda olduğu gibi terim konusunda da sorunlarını ve çözüm yollarını birleştirememişlerdir. Sonuç olarak bu dönemde, Türk ellerinde terimlerin oluşturma yönü her ne kadar Türk diline evrilmişse de herkes kendi lehçesinin imkanlarıyla hareket ettiğinden lehçelerin birbirlerinden uzaklaşma süreci tüm hızıyla devam etmiş ve halen etmektedir.

Peki bu acımasız gerçeklik, yani terimler sebebiyle her geçen gün birbirimizden daha da uzaklaştığımız mevcut süreçte bizlere, yani Türk dilcilerine düşen görev nedir?: Bu stratejik sorunun cevabı, sanırsız olguları değerlendirmede gizlidir:

Bağımsız Türk devletlerinin ve halklarının ortak bir alfabeğe geçme yolundaki 30 yıllık çabaları ve bu uğurda aldıkları mesafe bir olgudur. Yine, Türk Devletler Teşkilatı'nın kurulması, bu yapının altında Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY), Türk Akademisi ve Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA) gibi yapıların oluşturulması; bunlar dışında TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı), Yunus Emre Enstitüsü gibi teşkilatların kurulması birer olgudur. Başta Türkoloji toplantıları olmak üzere çeşitli bilim sahalarında, Türk ellerinden bilim adamlarıyla yapılan sıkı işbirlikleri, toplantılar ve projeler; bu faaliyetlerde ortak geleceğimize yönelik teklif ve değerlendirmeler de birer olgudur. Bu olgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde; Türk ellerinin Türklük kavramına sahip çıktıkları, dolayısıyla ortak bir gelecek arzusu ve ortak bir kimlik hayalleri olduğu verisine ulaşabiliriz.

Bütün bu beklentilere ortak bir dil olmadan ulaşamayacağımıza göre, genel Türk dilciliğini en stratejik alan olarak değerlendirebiliriz. Bu alanında yapılacak sorun tespitleri ve çözüm yolları, yalnız Türk Devletleri Teşkilatı içerisinde yer alan devletlerin değil, teşkilat dışında kalan Türk ellerinin de kaderini doğrudan etkileyecektir. Zira kimlik algısı yalnız insanlar için değil devletler ve halklar için de son derece hayattır ve dil algısı kimlik algısını belirleyen en önemli değerlerin başında gelir.

Peki, 1990'lı yıllardan beri; siyasette, ekonomide, eğitimde, turizmde, sporda ve hayatın başka başka alanlarında, bağımız Türk elleriyle bir taraftan yakın ilişkiler kurarken diğer yandan terimler sebebiyle birbirinden

uzaklaşma sorunu karşısında nasıl hareket etmeliyiz? Bu süreci tersine çevirmek mümkün müdür?

Türk dilinin terim üretme faaliyetleri ta Eski Uygur Türkçesi döneminde başlamıştır (Bkz. Arat 1942). Türk terimciliğinin bu eskiliğine rağmen, bu alandaki faaliyetlerin, sürekli ve belli bir düzen içinde yapıldığı asla söylenemez. Basit bir gözlem ve değerlendirmeye, bu çalışmaların en yoğun şekilde Cumhuriyet Türkiye'sinde yapıldığını (Bkz. Levend 1972) söyleyebiliriz. H. Zülfikar yaptığı bir çalışmada, Türkiye'de terim konusunda 1200'ü aşkın kitap ve makale yayımlandığını tespit etmişti (Zülfikar 2006). Bu yoğun çalışmaya rağmen Türkiye Türkçesinin bile, terim sorununu hallettiği, bütün alanlarda terim ölçünlenmesini sağlandığı söylenemez. Ancak terim yapma yöntemleri konusunda Türkiye'de önemli bir birikime ulaşıldığı (Bkz. Zülfikar 2011) söylenebilir. Terim konusunda diğer cumhuriyetlerdeki durum daha iyi bir noktada değildir. 20 yüzyılın başlarında örneğin A. Baytursunlu gibi (Bkz. Şerubay 2014 258,259) kimi Turan aydınlarınca dile getirilen, ihtiyaç duyulduğunda kardeş lehçelerden terim alınması yönündeki görüş, yukarıda anlattığımız siyasi gelişmeler sebebiyle hayat bulmamıştır. SSCB döneminde, zorunlu olarak Rus dilinin terimlerini Rusça imlayla kullanmak durumunda kalan Türk elleri, 1990 sonrası, dillerini tehdit eden bu terimleri terk ederek yavaş yavaş kendi terimlerini oluşturma yoluna girmişler ve girmektedirler.

Özetle geçmişte yapılan ve halen yapılmakta olan terimcilik çalışmaları, hiçbir şekilde Türk lehçelerinin ortak terim sorununu çözebilecek mahiyette olmamıştır. Zira bu çalışmalar, belirli bir devlet gözetilerek, o devlette kullanılan yazı dili için ve o dilin leksik, morfolojik imkânları kullanılarak yapılmış ve halen de yapılmaktadır. Dolayısıyla, bunların her biri, iyi niyetli, ancak Türk lehçelerini birinden uzaklaştıran çalışmalar sıfatındadır. Bu çerçevenin dışında kalan, örneğin herhangi bir bilim dalında, Türk lehçelerinde kullanılan terimleri bir araya getiren, böylece o alanda çalışan araştırmacıların iletişim sorunlarını çözmeyi hedefleyen (Ör. Gürsoy-Naskali 1997) veya örneğin Ahmet Yesevi Üniversitesi'nde olduğu gibi iki dilli olarak çeşitli anabilim dalları için hazırlanan çok sayıda terim sözlükleri, lehçeler arası iletişimi kolaylaştırırsa da burada ele alınan amaç ve çerçeveden uzaktır.

Diğer yandan, iki lehçenin terimlerini, her iki lehçede bulunan ortak sözcük dağarcığından hareketle aynılaştırmayı amaçlayan çalışmalar da (Ör. O. Sevgi'nin 2018'de Türkiye ve Azerbaycan ekoloji terimleri üzerine yaptığı çalışma gibi), yöntemsel ve amaç bakımından bizim burada ileri sürmek istediğimiz fikre çok daha yakın dursalar da, yalnız iki lehçenin terimlerini birleştirmek meseleyi kökünden halletmeyeceğinden, bu ve benzer çalışmalar da, sorunu kökten çözmeye potansiyeline sahip

değillerdir. Sorunun tek çözüm yolunun Türk ellerindeki terimleri aynılaştırmadan geçtiği açık olmakla birlikte, Türk ellerinin ve devlet yöneticilerinin birlikte hareket etmelerini, hepsinden önemlisi dile esaslı bir müdahaleyi gerektirecek bu çalışmanın nasıl yapılacağı, zor ve karmaşık bir konudur. Nitekim ortak bir terminoloji yaratma fikri yeni değildir. 1926 yılında yapılan Bakü Türkoloji Kurultayı'nda (BTK), bir oturumun yalnız bu konuya ayrıldığı görülmektedir (Bkz. BTK 2008). Oturumda sunulan 5 bildirinin en önemli vurgusu (Bildirilerin değerlendirmesi için bkz. Minsafina 2022: 110-114), terimlerin Türk dili malzemesinden hareketle üretilmesi, terminoloji geliştirme imkânı olmayan küçük Türk ellerinin kendi lehçelerine yakın, nüfusça kalabalık Türk halklarının terminolojisini kullanmaları, tüm dünya dillerinde var olan terimlerin aynen kabul edilmesi, terim üretimini gerçekleştirecek ve denetleyecek bir enstitünün kurulması gibi fikirler dile getirmişlerdir. Bu kurultaydan kısa bir süre sonra, SSCB'nin uyguladığı kapalı toplum ve Türk diline yönelik "böl, parçala" siyaseti, bu konuların bir daha gündeme gelmesine engel olmuştur. 1990'lardan, ama özellikle 21. yüzyıldan itibaren ortak bir terminoloji yaratmanın imkânları yeniden tartışılmaya başlamıştır. Bilişim alanındaki terimleri kısmen de olsa ortaklaştırmayı amaçlayan (Ağaç 2013); Türk ellerinin terim birliğini sağlamak için uluslararası terimleri toplayan (İsabalayeva 2016); ortak Türkçe terimlerin ölçülenmesini konu edinen (Aytbayulı 2017) vb. çalışmaların yanında, "Çağdaş Türk Dillerinde Ortak Terminoloji Geliştirme İmkân ve Yöntemleri"ni konu edinen doktora tezi gibi kapsamlı çalışmalar yapılmıştır. Bu ve benzer çalışmalar Türk ellerinin ortak bir terminoloji talep ettiklerinin işareti olup kimlik algısı ve terim ilişkisi konusunda, 8. Evreye girdiğimizin işaretidir.

Türk Devletler Teşkilatı'nı kurarak ortak bir kimlik altında buluşmayı kabul etmiş Türk ellerinin bugün değilse bile gelecekte, dil birliğine ihtiyaç duyması kaçınılmazdır. Zira bugün bile, bağımsız devletleri olan bazı Türk ellerinde, Rusça ve İngilizce öğrenmeye olan talep, kendi lehçelerine gösterdiklerinden çok daha fazladır. Bu konuda geçtiğimiz Eylül ayında, Bışkek'te yapılan bir toplantıda, sohbet sırasında değerlendirmede bulunan Kırgızistan'ın önemli dilcilerinden Burul Sağınbayeva'nın şu ifadeleri son derece çarpıcıdır: Ona göre, "Kırgızcanın şu an içinde bulunduğu durum SSCB döneminden daha kötüdür. Zira o dönemde kırsaldaki okullar tamamen Kırgızca eğitim yapıyordu. Şimdilerdeyse, Rusya'ya gurbetçi işçi olarak giden aileler, köyde kalan çocuklarının Rusça öğrenmesini istediğinden Rusça eğitim veren okullar talep etmekte ve her geçen gün kırsalda, Rusça eğitim veren okulların sayısı artmaktadır." Bu durumun görünen sebebi "ekonomik kaygılar" (yani ailelerin çocuklarının daha iyi bir hayat sürmeleri isteği) olsa da, bize göre asıl gizli sebep, bu yazı dillerinin çok küçük

topluluklar tarafından konuşulmasıdır. Açık ifadeyle, aileler 5-10 milyon kişinin konuşup yazdığı bir dili öğrenmenin çocuklarına iyi, müreffeh bir hayat vermeyeceği inancındadırlar. Dille birlikte kimliği de yok eden bu gidişatin, özellikle nüfusu az olan Türk elleri arasında, ortak bir Türk diline geçiş ihtiyacını körükleyeceği kanaatini taşımaktayız. Böylesi muhtemel bir durumda, 250-300 milyon nüfusun konuştuğu bir dili öğrenmek, her açıdan 5-10 milyon insanın konuştuğu bir dili öğrenmekten daha cazip olacağından sözü geçen olumsuz süreç kendiliğinden son bulacaktır. Bu konunun yakın bir gelecekte daha iyi anlaşılacağı ve bu durumun SSCB rejiminin özenle ekip büyüttüğü darulusçuluk ve lehçe fanatizmi duygularını yok edeceği fikrindeyiz. Bu düşüncelerle, kendi önerimize geçmeden önce, terim farklılığından kaynaklanan sorunun çözümüne yönelik akla gelebilecek ihtimalleri sırayla değerlendirmekte fayda görüyoruz:

1. *Türkiye Türkçesinde kullanılan terimlerin diğer Türk ellerince kabul edilmesi*: Türkiye Türkçesinin terim alanındaki tecrübe ve yeterliliği, diğer lehçelere göre çok daha iyi olmakla birlikte kanaatimizce bu ihtimalin gerçekleşmesi çok mümkün değildir. Nitekim, 30 yılı aşkın bir süredir bağımsızlığını kazanan ülkelerde bu yönde bir eğilim görülmemiştir. Dünyada ve bölgede yaşanan siyasi olaylar, Türk elleri arasındaki darulusçuluk duygusu ve buna bağlı gelişen lehçe fanatizmi buna izin vermemiştir ve sanırız bundan sonra da vermeyecektir.

2. *Uluslararası terimlerin, örneğin Avrupa ve ABD'de kullanılan Latince kökenli terimlerin tüm Türk ellerince kabul edilip kullanılması*: Bu yöntemle, bahsi geçen sorun çözülebilir ve bu terimler vasıtasıyla lehçeleri birbirine yaklaştırmak mümkün olabilir. Ancak dilin mekanik bir anlaşma vasıtası olmaması, bu seçeneğin en büyük çıkmazıdır. Zira, dilin söz varlığının yaklaşık % 70-80'ini oluşturan ve bir kısmı gündelik dile de girmiş olan terimlerin hepsinin Latince olması, bu defa da dilin varlığını ve kimlik meselelerini sorgulanır hale getirecektir ki, ortaya çıkacak sonuç kimseyi memnun etmeyecektir.

3. *Türk ellerinden dilbilimcilerin bir araya gelerek tüm alanlarla ilgili terim oluşturmaları*: Bu seçenek, hem kuramsal hem de uygulama açısından mümkündür, ancak bunun hangi yöntemle yapılacağı çok önemlidir. Zira farklı Türk ellerini temsilen bir araya gelen dilbilimciler, çok muhtemeldir ki, terimlerin ölçülenmesi (standardizasyonu) sürecinde, terim fanatizmi, darulusçuluk vb. duygular devreye gireceğinden başka bir lehçenin söz varlığı ve morfolojisini hissettiren terimi kabul etmek istemeyecek ve kendi lehçesindeki terimin ortak terim olarak ölçülenmesini talep edeceklerdir. Terim üretmek üzere bir araya gelen âlimler söz konusu olumsuz duygulara yenilmeyip ortak terimler üzerinde mutabık

kalsalar bile; bu terimleri ülkelerinin diğer âlimlerine ve vatandaşlarına kabul ettirebilmeleri kolay olmayacaktır.

Değerlendirilen bu ihtimaller ile sorun çözülemeyeceğine göre ne yapılmalıdır? Bu noktada bizim önerimiz şudur: **Ortak miras temelinde terim birliğine geçiş**. Bu evre umuyoruz ki, kültür değişmeleri ve terim meselesinde sonuncu (8.) evre olup “makromilliyetçilik” (buna “keng-ulusçuluk” diyebiliriz) ve “Türk birliği” anlayışıyla şekillenecektir.

“Miras” sözü çoğu kez, “bir malın paylaşımı” ve “kardeşler arası anlaşmazlık” kavramlarını beraberinde çağrıştırırsa da; atadan kalan mal, esasen her zaman evlatlar arasında rekabete ve miras kavgasına yol açmaz. O, bazı durumlarda birleştirici de olabilir. Örneğin çeşitli sebeplerle birbirleriyle kavgalı, hatta düşman kardeşler, herhangi bir mekânda buluşmayı kabul etmeseler de; baba ocağında buluşma söz konusu olduğunda uzlaşma sağlanabilir. Zira, baba ocağı kişinin geçmişi, anne-baba ve kardeşlerle yaşanan çocukluk ve gençlik anılarıdır, güvendir, bir ve beraber olmaktır. Baba ocağının kutsanmasının nedeni budur. Herkes o ocakta kendine ait bir şey bulur ve kendini oraya ait hisseder. Türk elleri özelinde değerlendirildiğinde, “baba ocağı” benzetmesinin Türk dilinin ilk metinleri için de geçerli olduğu kanaatindeyiz. Şöyle ki:

Türk ellerini yakından tanıyanların iyi bileceği üzere, Orhun-Yenisey yazıtları, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi ve Harezim Türkçesi metinleri, tüm Türk ellerinin sahiplendiği, kendi dillerinin ilk örnekleri olarak gördükleri dil malzemesidir. Dilcilikte “Eski Türkçe Dönemi” diye adlandırdığımız bu dönemden sonra, diğer bir ifadeyle 13. yüzyıldan sonra ortaya çıkan Çağatay Lehçesi, Memluk Kıpçakçası, Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlıca, gibi tarihi lehçelerin metinleri ve yazarları için aynı duygu söz konusu değildir. Bu sonuncuları sahiplenme kısmî ve bölgeseldir. Örneğin Eski Anadolu ve Osmanlı Türkçesi metinleri, yalnız Türkiye Türkleri ile Osmanlı devletinden kopan ülkelerde, azınlık statüsünde yaşayan Türklerce sahiplenilirken Çağatay metinleri Özbekler ve kısmen Uygurlarca sahiplenilmektedir. Türkiye Türklerinin tarihi lehçelerin tamamını sahiplenme duygu ve düşüncesi ise sadece bir istisna olarak değerlendirilmelidir.

Çağdaş Türk lehçeleri mensuplarının bu ilk gruptaki metinleri sahiplenme duyguları o kadar güçlüdür ki, örneğin Balasagunlu Yusuf’un adı Kırgızistan’da Cusup olmuştur ve lise, hatta üniversite çağındaki bir gence onun adının Yusuf olduğunu ve esasen Kırgız boyundan gelmediğini anlatamazsınız. Söz konusu döneme ilişkin diğer tarihi kişiliklere duyulan hissiyat ve başka Türk ellerindeki durum da aşağı yukarı böyledir ve bu bakış açısı, asla yanlış değildir.

İşte bu duygu Türk ellerinin terim sorununu çözmeye anahtar rol oynayabilir. Zira tüm Türk ellerinin kendine ait hissettiği Eski Türkçe dönemi metinlerinde, 140 civarında yapım eki (Ekler için bkz. Clauson 2007) ve 10.000 civarında sözcük vardır. Yalnız Divanü Lûgati’t-Türk’te (DLT), 7.500 civarında sözcük vardır ki, bu sözcükler Türkçenin temel söz varlığıdır. Pek çoğu hâlen günümüz Türk lehçelerinde kullanılmaktadır ve bugün lehçeler arasındaki ortaklığı teşkil eden dil malzemesinin çoğunluğu bunlardır. 250 civarında tek heceli, bir o kadar iki heceli eylem, yüzlerce isimle, on binlerce terim üretme potansiyeline sahiptir. Buradaki malzemedan üretilen terimler ne yalnız Kırgızların, ne Özbeklerin, ne Tatarların, ne Türkiye Türklerinin, ne de başka herhangi bir Türk elinin olacaktır. Üretilen terimler, bütün Türk ellerinin ortak malı olduğundan lehçeler arası rekabet, lehçe fanatizmi ve darulusçuluk gibi psikolinguistik duvarlar terimlerin halk tarafından kabulüne engel olamayacaktır.

Esasen bu yöntem, 25 Arap ülkesinin Kuran Arapçasına dayalı ortak bir edebi dil kullanmalarına; yine Latince kaynaklı Avrupa dillerinin Latince ve Eski Yunanca temelinde bir terminoloji oluşturmalarına benzemektedir.

Tarihi Türkçe metinlerden ya da çağdaş lehçelerden sözcük aktarmak suretiyle dile kelime kazandırma yolu, Türkiye’deki terimcilik çalışmalarında kullanılan bir yöntem olsa da (Zülfikar 2011: 178-182), Eski Türkçenin imkânlarından faydalanma işi, Cumhuriyetin ilk dönemleri de dahil olmak üzere, hiçbir dönemde sistemli yapılmamıştır. Zira bu dönemdeki temel kaygı, tüm Türk elleri, yani genel Türk dili için bir terminoloji oluşturmak değil, Türkiye Türkçesini Arapçanın ve Farsçanın boyunduruğundan kurtarmaktır. Dolayısıyla bizim burada önerdiğimiz amaç, çerçeve ve yöntem, o dönemde yapılanlardan çok farklıdır.

Bazı kişiler, “Eski Türkçe söz varlığından hareketle yapılacak terimlerin bir kısmı herkesçe anlaşılacaktır.” ya da “Bu terimler kavramı tam olarak ifade etmekten uzaktır.” benzeri itirazlarla konuya yaklaşabilirler. Nitekim bu itirazlar Türkiye Türkçesi için yapılan terimcilik çalışmalarında da bolca dillendirilmiştir. Örneğin Türkiye Türkçesi dilbilgisi alanında her bir durum eki için 15 civarında terim kullanılmaktadır. Her yeni terim üreten araştırmacının itiraz noktası, önceki terimlerin kavramı tam olarak ifade etmediğidir. Oysa bir asır önce Z. Gökalp’ın dediği gibi “*Kelimeler delâlet ettikleri manaların tarifleri değil işaretleridir. Binaenaleyh, kelimelerin hangi cezirlerden geldiğini, nasıl ıstikak ettiğini bilmeğe de lüzum yoktur. Bu gibi şeyleri bilmek, yalnız lisanular (filolog) ve lisanıyatçılar (lenguist) için lâzımdır.*” (Gökalp, 1976: 114). Gökalp’ın bu sözü, terimler özelinde düşünüldüğünde, çok daha anlamlı ve doğrudur. Zira, hiçbir terim, ifade ettiği kavramı bütün

yönleriyle ifade etmez, edemez. Zaten öyle olsaydı terim olmaz, tanım olurdu. Terim sadece tanım işaret eden bir sözcüktür. Onun için terimler sözlüğü vardır. Onun için her bilim sahasında, o bilim sahasına yeni adım atanlara yönelik terminoloji dersi okutulur. Bu basit gerçeği bir türlü kavrayamadığımız için aynı kavramı ifade etmek için sürekli yeni yeni terimler üretip dururuz ve sonuçta kendimizi terim kargaşası içinde buluruz. Dolayısıyla terimin leksik anlamının çok fazla bir önemi yoktur. Esasen kavramı hissettirmesi yeterlidir. Nitekim yabancı dildeki bir terimin kökünü, yapısını bilmediğimiz halde, tanımı sayesinde yerli yerinde kullanabilmekteyiz. Bu nedenle Eski Türkçede var olan bir leksik birimden türetilen terimin leksik anlamının az veya hiç bilinmemesi sorun edilmemelidir. Zaten bu gibi örnekler de az olacaktır, zira yukarıda ifade edildiği gibi DLT’teki söz varlığının ve bu dönemde kullanılan eklerin pek çoğu, Türk lehçelerinde bugün de canlı biçimde işletilmektedir.

Peki, ortak mirasa dayalı terim üretimi için nasıl bir yol izlenmelidir? Kanaatimizce bu noktada; ülkelerin ve işi gerçekleştirecek araştırmacıların organizasyonu, üretilen terimlerin hızlı ve eş zamanlı olarak ilgili ülkelerin dillerine sokulabilmesi için kurumsallaşmak şarttır. Türk Elleri Terimcilik Merkezi veya buna benzer bir isim altında yapılandırılacak bu kurumun terim konusunda tek yetkili olması da bir o kadar önemlidir. Zira aynı konuda birden fazla kurumun çalışması, yetki kargaşasına ve bir takım gereksiz duyguların ortaya çıkmasına (kıskançlık, ego, lehçe fanatizmi vb.) sebep olacağından ilgili ülkelerde terim faaliyetlerine son verilmesi gerekmektedir. Kurulacak Terim Merkezi için önerimiz şudur:

1. *Siyasi Destek ve Koruma:* Bağımsız Türk devletlerinin cumhurbaşkanlarına, Türk lehçeleri arasında yakınlaşmada, ortak mirasa dayalı terim üretiminin önemini anlatılması. Onların desteğiyle, her ülkenin eğitim bakanlıkları üzerinde etki ve yetkiye sahip bir Terimcilik Merkezi’nin kurulması. Ülkeler içinde terimcilik faaliyetleri gösteren kurumlar varsa bu kurumların yetkilerinin yeni kurulacak merkeze devredilmesi.

Bu merkez, Türk Devletler Teşkilatı veya onun alt kurumlarından biri içinde oluşturulabilir. Üretilen terimlerin sahipsiz kalmaması, sistemli bir biçimde kullanıma sokulabilmesi için siyasilere himayesi son derece önemlidir.

2. *Terim Çalışmaları Merkezi’nin altında kurulların oluşturulması:*

2.1. *Alt Kurul oluşturma ve görevleri:* Yabancı dil altyapısı sağlam (farklı bilim dallarına mensup olabilir), ortak bir iletişim diline sahip iyi bilgisayar kullanabilen gençlerden oluşacak bir Alt Kurul’un oluşturulması. Bu

kurulun görevi tek tek, bütün alanlarla ilgili terimlerin listesini (Latinceleriyle birlikte) ve Lehçelerde bunlar için hangi karşılıkların kullanıldığını tespit etmek. Ayrıca farklı alanlarda kullanılan ortak Latince terimlerin (ör. “morfoloji” teriminin, dilbilim, botanik, tıp vd. alanlarda kullanılması gibi) tespiti, yine farklı alanların terim kuruluşlarında sık kullanılan Latince öneklerin (prefix) ve soneklerin (suffix) listesinin oluşturulması; bunlar için Çağdaş Türk lehçelerinde nelerin kullanıldığını tespiti de bu kurulun görevi olmalıdır.

2.2. *Üst Kurul oluşturma ve görevleri:* Türk devletlerini temsilen dilcilerden (mümkünse etimolojiyle ilgilenen, eski Türkçe metinlerin sözcüğüne ve eklerine hakim) bir Üst Kurul’un oluşturulması. Bu kurul öncelikle ortak terim üretme ve ölçünleme ilkelerini belirleyecektir. Daha sonra, birden çok alanda terim olarak ya da terim yapımında önek ve sonek olarak görev alan yapılar nasıl karşılıklar bulunacağını belirleyecektir. Örneğin Lat. “scientia” (İng. science, Rus. nauk) sözcüğü için lehçelerimizde kullanılan “bilim” sözcüğü kullanılabilir. Yine, Lat. “nomen” (İng. name, Rus. imya) sözcüğü karşılığında “ad” sözcüğü kullanılabilir ve ortak mirasa uygun bu sözcüklerle bir dilbilim sahası olan Lat. *onomastics* (İng. onomastics, Rus. onomastika) için, Türkiye’de artık yaygınlaşmış olan, “adbilim” terimi seçilebilir. Yine, ‘öncesi’ anlamına gelen “pre”, ‘proto’ öneki pek çok yabancı terimde kurucu öge olarak kullanılmaktadır (presuffix ‘önek’; prescool ‘okulöncesi’, preorder ‘ön sipariş’, prepare ‘önhazırlık’, prototürk ‘ön Türk’, protohistory ‘tarih öncesi’, vb.). Görüldüğü gibi Türkiye Türkleri “pre” ve “proto” önekleri için ortak mirasımız DLT’te “öng” biçiminde geçen sözcüğü kullanmışlardır; ancak kimi zaman kelimenin önünde kimi zaman arkasında kullanmışlardır. İşte böyle durumlarda kurul, ortak mirasta olan “öñ” sözcüğünü kabul edecek ancak bu önekin terim kuruluşu sırasında başta mı, sonda mı kullanılacağını ilkesini kendi aralarında belirleyecektir. Yine, yüzlerce Latince terimde son ek olarak karşımıza çıkan “izm” yapısı birçok Türk lehçesinde “cılık” (-cilik, -culuk, -cülük; -çılık, -çilik, -çuluk, -çülük) ekile karşılanır ki, bu ek ortak mirasta bulunmaktadır.

Daha sonra bu ilkeler çerçevesinde tek tek bütün bilim, sanat ve spor dallarının terimleri ele alınarak terim üretimi / ölçünleme gerçekleştirilmelidir. İhtiyaç duyulması halinde, terimleri üzerinde çalışılan alanın önde gelen uzmanlarından, geçici kurul üyesi olarak yararlanılmalıdır.

3. *Ata mirasa uygun mevcut terimlerin aynen kabul edilmesi:* Üst kurul terim üretim / ölçünleme çalışmaları sırasında, lehçelerin herhangi birisinde ortak mirasa uygun terim tespit ettiği zaman onu derhal seçmelidir. Ortak ata mirasına uygun birden fazla terim çıkması durumunda, terimlerin hangisinin daha geniş kitleler tarafından

kullanıldığı, hangisinin kısa ve kullanışlı olduğu vb. ilkeler gözetilerek en uygunu seçilmelidir².

4. *Terimlerin imlası*: Üst Kurul çalışmaları sırasında, terimlerin imlasını da titiz bir şekilde ortaklaştırmalıdır. Bu noktada terimlerin imlasının lehçelerin fonetiğine değil, Eski Türkçenin fonetiğine uygun olarak hazırlanmasına özen gösterilmelidir. Bu aşamada, terimlerin Latince karşılıklarının orijinal yazımları ve bunların Türkçe imlada ne şekilde yazılmaları gerektiği de belirlenmelidir. Zira bilimsel yazımda, terimlerin eğitim ve bilim kurumlarında öğretilmesi aşamalarında, uluslararası terimlerin imlası da oldukça önemli bir konudur.

5. *Terimlerin uygulamaya sokulması*: Üst Kurul'un üzerinde uzlaştığı terimler listesinin ülkelere, ülkelerdeki ilgili bakanlıklara, ilgili kurum ve kuruluşlara, üniversitelerdeki bölümlere, kurulda temsilcileri bulunan ülkenin Milli Eğitim Bakanları'nın talimatlarıyla gönderilmesi ve kullanıma sokulması. Bu aşamada ilgili ülkelerin bakanlık düzeyinde işe dahil olmaları, şüphesiz işin başarısını arttıracaktır.

6. *Terimlerin ilgili bölümlerde ders olarak okutulması*: Bağımsız Türk cumhuriyetlerinde, ilgili bakanlıkların talimatıyla tüm anabilim dallarında, bölümlerde, ders olarak (örneğin Dilbilim Terimleri Dersi vb.) adı altında okutulması son derece önemlidir. Bu durum, çok kısa sürede terimlerin kullanıma girmesini temin edecek, böylece terimden kaynaklanan anlaşma sorunları derhal giderilecektir.

7. *Terimlerin kullanımının denetlenmesi*: Oluşturulan terimlerin tüm lehçelerde kullanıma girmesi ve insanların bunlara alıştırılması önemli olduğundan, denetim de son derece önemli bir konudur. Bu, Türk ellerinde çıkan bilimsel dergilerin, yayınevlerinin editörleri; yine tüm dergileri bir araya getiren ve onları denetleyen kurumlar aracılığıyla (örneğin Türkiye'de DergiPark gibi) yapılabilir. Üretilen terimlerin yaygınlaşmasında, yazımları bilgisayar ortamlarında gerçekleştirilen ve genel ağ aracılığı ile geniş kitlelere ulaştırılan sözlükler ve tercüme programları kullanılabilir. Bu tür programların Türk lehçeleriyle karşılıklı yapılması terimlerin çok daha hızlı bir şekilde kalıplaşmasına ve kabulüne katkı sağlayacaktır.

8. *Terimlerin anonimleşmesi*: Yayımlanan terim kitapçıklarının kişilerin adıyla değil, kurumun adıyla yayımlanması önemlidir. Bu, çalışmalarda yer alan ya da almayan araştırmacılar arasında çıkabilecek "ben" duygusunun önüne geçme açısından gereklidir.

9. *Terimcilik faaliyetlerinin sürekli hale gelmesi*: Gözden kaçan ya da sonraki dönemlerde çıkacak terimlere karşılık bulmak amacıyla, Terim Merkezi'nin çalışmalarını aralıksız devam ettirmesi gerekir.

Burada bir not olarak şunu da ifade etmek yerinde olacaktır: İlk maddede geçen siyasi himaye, işin çabuk bitirilebilmesi ve sonuçlarının hızlı alınabilmesi için son derece önemli olmakla beraber, çeşitli sebeplerle bu başarılamasa bile, mevcut kurumlar üzerinden bu proje hayata geçirilebilir ve siyasi şartlar elverdiği ölçüde üretilen terimler toplu ya da kısmî olarak söz konusu ülkelere uygulamaya sokulabilir.

Sonuç

Türk dili tarihi boyunca, dönem dönem terimcilik konusunda bazı çalışmalar yapılmışsa da bunların hiçbiri, Türk dilinin geneli gözetilerek gerçekleştirilmemiştir. 19. yy'ın sonları ve 20. yy'ın başlarında, genel Türk dili ve ortak kimlik konusunda çalışan Turan aydınları da "ortak Latin alfabesi" ve "ortak edebî dil" konularını tartışmaktan "ortak terim" meselesini ele almaya yeterince fırsat bulamamışlardır. Şüphesiz bunun en önemli sebebi, uzun asırlar boyu Türk ellerinin maruz kaldığı emperyalist saldırılardır. Bu saldırılar sebebiyle Türk elleri özgür bir biçimde kendi dil meselelerini konuşup çözüme kavuşturamamışlardır.

SSCB'nin dağılması sonrasında ortaya çıkan Türk cumhuriyetleri, yaklaşık 35 yıldır hayatın her alanında yakın işbirliği yürütmelerine karşın, her lehçede terimlere farklı karşılıklar bulunması sebebiyle, Türk lehçeleri birbirinden sürekli olarak uzaklaşmış ve uzaklaşmaktadır. Bu sebeple genel Türk dilinin belki de en can yakıcı sorunu, terim meselesidir. Bu sorunun çaresi, lehçeleri birbirinden uzaklaştıran terimler yerine birleştiren terimlere geçmektir. Ancak, bu o kadar kolay değildir. Emperyalist ülkelerin hâkimiyetleri altında kalarak "böl ve yönet" siyasetine maruz kalan, bunun sonucu dilleri ve milli kimlikleri parçalanmış Türk elleri, yaygın eğitim vasıtalarıyla bir asır maruz kaldıkları darulusçuluk ve lehçe fanatizmi siyasetinin etkisinden halen tam olarak çıkabilmiş değillerdir. Böyle bir ortamda söz gelimi Türkiye Türkçesinin terimlerinin ortak yapılması kabul görmeyecektir. Yine yaygın kullanılan ortak sözcüklerden terim yapılması da soruna çare olmayacaktır, çünkü fonetik özelliğine bakılarak terimler belli bir lehçeyle ilişkilendirilecek ve terim o lehçeye ait görüleceğinden diğerleri tarafından benimsenmeyecektir.

olacağını ve bunun ortak terim yaratmada bir altlık teşkil edeceği öngörülebilir.

² Her ne kadar yalnız Türkiye Türkçesinin ihtiyaçları dikkate alınarak yapılmışsa da, Türkçe söz varlığı dikkate alınarak yürütüldüğü için, TDK tarafından üretilen binlerce terimin ortak miras ölçülerine uygun

Genel Türk dilinin bu en büyük sorunun çaresi, bize göre Eski Türkçe dönemi eserlerindeki dil malzemesinde gizlidir. Zira, SSCB rejiminin başlattığı “milli kimlik” inşasını devam ettirme yarışındaki Türk elleri, Türkiye’deki anlayıştan farklı olarak genel Türk dilini yekvücut görememektedirler. Bu bakış açısına göre; Yunus Emre “Türklerin”, Ali Şir Nevai “Özbeklerin”, Abay “Kazakların” vb. şairleridir. Oysa, aynı Türk elleri, Eski Türkçe diye adlandırdığımız 8-13. yüzyıllardaki Türkçe eserleri kendi dillerinin ilk evresi olarak düşünmektedirler. Dolayısıyla Eski Türkçe dönemi eserlerindeki dil malzemesi, bugünkü Türk ellerinin tümünün sahiplendiği, ata mirası konumundadır. Makalede, “Ata”, “ata ruhu”, “ata mirası” gibi kavramlara son derece önem veren Türk ellerindeki bu düşüncenin ortak terim sorununu çözmede anahtar role sahip olabileceği değerlendirilmiştir. Adı geçen döneme ait metinlerdeki dil malzemesinden hareketle oluşturulacak terimler, Türk ellerinin hepsinde “benim terimim” duygusunu oluşturacağından, belirlenen terimin kalıplaşmasını ve yaygınlaşmasını kolaylaştıracaktır.

Türk Devlet Teşkilatı’nın bünyesinde kurulacak *Türk Elleri Terimcilik Merkezi*, ortak miras temelinde binlerce terimi oluşturabilir ve üretilen terimlerin eş zamanlı olarak üye ülkelerde kullanıma sokulmasına öncülük edebilir. Terimler, yaygın eğitim kurumları, bilimsel dergiler, elektronik sözlükler, tercüme programları aracılığı ile çok hızlı bir şekilde halka öğretilir. Bu yöntemle genel Türk diline girecek binlerce, on binlerce sözcük Türk ellerinin birbirini anlama oranını kısa bir sürede, günümüzle karşılaştırılmaz düzeylere çıkaracaktır.

Türk Devlet Teşkilatı’nı kurmakla, Türklük kimliğine sahip çıktığını gösteren Türk elleri, ortak kimlik inşasını bir an önce gerçekleştirebilmek için Türk Elleri Terimcilik Merkezi’ni de hayta geçirmek durumundadır.

Kaynakça

- Abdullayev, A. Z., 1992. Genel Türk Yazı (Edebî) dili hakkında. *Uluslar Arası Türk dili Kongresi Bildirileri*, Ankara.
- Ağaç, F., 2013. Türk Dünyası, bilişim alanında ortak terimler kullanmalı. *Bilişim*, 159: 112-129.
- Arat, R. R., 1942. Uygurlarda ıstıhlara dair. *Türkiyat Mecmuası*, VII-VIII (1): 56-81.
- Aytbayulı, Ö., 2017. Ortak Turki Terminolojyasın Kalıptastıru - Bugıngı Kun Talabı. <https://www.termincom.kz/articles/?id=34>, Erişim: 28.11.2023.

- Barutçu, S., 1993. Türk lehçeleri arasındaki müşterek bir yazı dili teşekkülü için neler yapılabilir? *VI. Millî Eğitim Sempozyumu*, Türk Yurdu Neşriyatı, Ankara.
- Biray, N., 2022. *Abmet Baytursınuhı Hakkındaki Yazılar ve Makaleler*. Bengü Yayınları, Ankara.
- Buran, A., 1997. Türk Dünyası için önce Türkçe asrı gerekir. *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı:15: 212-216.
- Clauson, S. G., 2007. Türkçe sekizinci yüzyıldan önce kullanılan ekler. Çeviren; Uluhan Özalan, *Dil Araştırmaları Dergisi*, 1 (1): 185-196.
- Ercilasun, A. B., 1997. *Türk Dünyasının Dil Birliği Meselesi, Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*. Akçağ Yay., (ilaveli ikinci baskı), Ankara.
- Gaspiralı, İ., 2017. *Seçilmiş Eserleri: 3 Dil-Edebiyat-Seyahat Yazıları*. Yayına Hazırlayan; Yavuz Akpınar, 3. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Gökalp, Z., 1976. *Türkçülüğün Esasları*. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Gökdağ, B. A., 1997. Türk Dünyasında iletişim dili. *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı: 15: 216-221.
- Gürsoy-Naskali, E., 1997. *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*. TDK Yayın Nu: 667, 190 sayfa, Ankara.
- Hacıyev, T., 1996. Ortak Türkçe deyilen edebiyat dil mövzusunda. *III. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildiriler Kitabı*, TDK Yayını, ss.503-509, Ankara.
- İbrahimov, E., 2019. Türk Dünyasında ortak dil sorunu. *Türkologia*, 6(98): 39-47.
- İnayet, A., 2015. 1930’lu yıllardaki Doğu Türkistan basını-yayın dilinde Türkiye Türkçesi etkileri. *X. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- İsabalayeva, İ., 2016. Türk dillerinin vahid terminolojyası ucun 6 mine qeder beynelmilel termin toplanılıb. <https://az.trend.az/azerbaijan/society/2501308.html>, Erişim: 28.11.2023.
- Levend, A. S., 1972. *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*. TDK Yayın Nu: 182, 498 sayfa, Ankara.
- Minsafina, A., 2020. Çağdaş Türk Dillerinde Ortak Terminoloji Geliştirme İmkân ve Yöntemleri. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Hayati Develi, İstanbul.

Sevgi, O., 2018. Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde ekoloji terimlerinin kullanımı ve etkileşim imkânı. *Avrasya Terim Dergisi*, 6 (2): 35-45.

Şerubay, K., 2014. *Kazak Terminologiyası –Zertewler Okuluk, Sözdik, Bibliografiya*. Almatı: Sardar Baspa Üyi.

Yaman, E., 2001. Tarihi seyirden hareketle Türk Dünyasında ortak iletişim dili. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 12: 453-473.

Zülfikar, H., 2006. *Terim Sözlükleri ve Çalışmaları ile İlgili Bibliyografiya*. TDK Yayın Nu: 866, 132 sayfa, Ankara.

Zülfikar, H., 2011. *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*. 2. Baskı, TDK Yayın Nu: 569, 213 sayfa, Ankara.

1926 Bakü Türkoloji Kurultayı, Tutanaklar (26 Şubat-6 Mart). Rusçadan Çeviren; Kamil Veli Nerimanoglu, Aktaran Mustafa Öner, 2008, TDK Yayın Nu: 936, 530 sayfa, Ankara.

Kitap Tanıtımı

MESLEK DİLİ OLUŞTURMADA BİR ÖRNEK KİTAP: *ORMANCILIK TERİMBİLİMİ*

**Orhan Sevgi, Ormanlık Terimbilimi,
İstanbul: İÜC Yayınevi, 2023**

Şermin Kalafat¹

¹İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Dili Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, ORCID ID: 0000-0003-1000-0402, E-mail: serminkalafat@gmail.com

İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa'nın, büyük bir anlam taşıyan "Cumhuriyet'in 100. Yılına 100 Kitap" projesi çerçevesinde İÜC yayınevinden çıkardığı eserlerden biri de İÜC Rektörü Prof. Dr. Nuri Aydın'ın takdimiyle okuyucularla buluşan "Ormanlık Terimbilimi" oldu. Bu eser, Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk Dil Devriminin sonuçlarından biri olarak Türkçe terim üretimini teşvik süreciyle özdeşleşen faaliyetlerini minnetle anma niyetiyle 100. Yıl anısına sunulan kitaplar arasında yer aldı. Bu anlamlı yılda terimbilimiyle¹ ilgili bir kitap yayımlanması 100.Yıl kapsamında pek çok üniversitede yürütülen faaliyetler arasından sıyrılarak ayırt edici bir tavrı ortaya koyuyor; aynı zamanda da takdiri hak ediyor.

*

Ormanlık Terimbilimi adlı eser, terim üretimiyle ilgili çalışmaların meslek uzmanlarının mı yoksa, dilcilerin mi yapması gerektiği konusundaki tartışmaların merkezine oturtulmalıdır. Terim çalışmalarını sadece dilbilimcilerin veya filologların işi olarak görenlerin/ görebileceklerin söz konusu çalışmanın sadece Ormanlık alanına fayda sağlayabileceği yönünde oluşturacakları ön yargı, kitabın farklı bilim dallarında yaygınlaşmasını zorlaştırabilir. Bu ön yargı, Orhan Sevgi'nin uzmanlık çalışmalarına bakıldığında kırılabilirliğinden bu tanıtım yazısında muhataplara kısa bir

dikkatle sunulur. Yazarın uzmanlık alanına bağlı olarak Türkçe terim hassasiyetini somutlaştıran iki örnek son derece önemlidir. Bunlardan ilki, kendisinin 2016 yılında TÜBİTAK kapsamında düzenlediği "Doğa ve Mühendislik Bilimlerinde Terim Çalışmaları -Terimleme" başlığıyla yapılan lisansüstü düzeyindeki çalıştıdır. Bu bilimsel etkinlikte felsefeciden filoloğa, dilbilimciye, bilim tarihçesine ve mühendise kadar terimbilimi konusunda çalışma yürüten pek çok uzman bir araya gelmiş ve eğitim vermiştir. Bu, mühendislikte yetişen lisansüstü düzeydeki öğrencilerin dil bilinci kazanmaları ve yeni terim üretimleri konusunda cesaret göstermeleri için dikkate değer bir çabaydı. Öte yandan bu çaba 2018-2019 yıllarından itibaren İÜC Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümünde *Ormanlık Terminolojisi* ismiyle bölüm dersi olarak hayata geçmiştir. Sevgi, mühendislik öğrencilerine bu bilinci söz konusu dersle aşlamaya devam etmektedir. İkincisi ise Sevgi'nin Avrasya Terim Dergisi'ni bilimsel yayın organı olarak faaliyete geçirmesi ve Türkçe bilim dili çalışmaları için önemli bir literatür ağını oluşturmasıdır. Bugün bu dergi, Türkiye'de terimbilimi üzerine şimdilik tek yayın organıdır. Sevgi'nin terim konusundaki hassasiyetleri bu çalışma sahasını bir moda olarak görme algısından uzak; yavaş yavaş bugüne kadar getirdiği terimbilimi okuma ve deneyimleme kültürünün sonucudur. Bu birikim, sadece kendi alanı içinde bir dünya yaratmak yerine, Türk Dil Kurumu, dil uzmanları ve dilbilimcilerle sürekli temas halinde olma isteği neticesinde şekillenmiştir. Dolayısıyla, böyle bir kitap için zeminin uzun zamandır hazır olduğu ve beklendiği de açıktır. Nihayetinde, 'Dilci mi, meslek erbabı mı terim konusuna eğilmeli?' sorusuna bir cevap niteliği taşıyan kitapta, bu sorunun kendi içinde nasıl bir handikap oluşturduğuna yazarın şu sözleriyle şahit oluyoruz: "Hatta bazı öğretim üyelerinin kendi alanındaki terimlerin üretilmesini Türk Dil Kurumundan beklediğine rastlanmaktadır. Ülke genelinde çeşitli konularda birçok öğretim üyesinin "ben dilci değilim"; dilcilerin ise "konuyu bilmiyorum" şeklindeki savlarını öne sürmelerine neden olmaktadır." (Sevgi, 2023:19).

**

Terimbiliminde terim oluşturma "bilinçli bir insan etkinliğidir ve önceden var olan kalıp ve modellerin daha fazla farkında olunması, iletişimi ve bilgi aktarımını

¹ Terimbilimi TDK yazım kılavuzuna göre "terim bilimi" şeklinde de kullanılmaktadır. Burada yazarın kitabına uyum sağlayacak şekilde bitişik kullanım tercih edilmiştir.

kolaylaştırma konusundaki sosyal sorumluluğuyla genel sözcük oluşturma süreçlerinin keyfiliklerinden farklıdır.” (Sager 1997: 25). Sager’in terim oluşumunda bahsettiği ve çoğu kez üzerinde durulmayan iletişimsel işlev aslında yeni üretilen terimlerin kabul görüp görmemesi konusunda son derece önemli -hatta en önemli- basamaktır. Üretilen terimin prototip halden ana terime dönüşmesi yani, genel dil alan dil ilişkileri içerisinde kendi uzmanlık alanına has edimsel bir değer kazanması ve yaygınlaşması bu işlevden geçer. Terim, terimi kullanan uzmanların dil dünya görüşleri, kültürel birikimleri ve meslekî kültürel bilişleri çerçevesinde çağrışım değerine sahipse kabul görüp kullanılır. Bu sebeple, bir uzmanlığa ait terimlerin asıl üretici ve tüketici tarafı uzmanlık alanındaki nesneyle temas eden ana kullanıcılarıdır. Hedef kitlenin terim farkındalığı, ana dilinde bilim yapma sürecinin desteklenmesi için önemli olsa da eğer kullanıcılar dillerini bu açıdan araçsallaştırıp iletişimi kuramıyorsa kaynak dildeki yani, söz konusu bilimi üreten taraftaki alıntı terimleri kullanmayı tercih edip onları yaygınlaştırırlar. Bu, ana dilde meslek dilinin üretilmemesine sebep olduğu gibi, gelecek nesiller arasında mesleki yöntemlerin aktarılmasında da sorunlara yol açar. Bu noktada uzmanlar, kullanıcılar ve dilcilerden beklenen temel farkındalık, üretilen bilimin kullanımını sağlayan terimlerin dilinin ne olması gerektiğine karar vermektir. Sevgi, kitabında bunu “*Türkçeyle bilim yapılamayacağı gibi ifadeler kullanılmaya cesaret edilmese de bu izlenimi verecek davranışlara rastlanmaktadır. Bilinç eksikliği en açık belirten cümleler ise çeşitli toplantılarda dile getirilen “Türkçenin bilim dili olabileceği, Türkçenin bilim dili yapılması, Türkçe aslında bilim dilidir veya Türkçe bilim dili olmaya yetkindir” şeklindeki ifadelerdir. Türkçenin bilim dili olup olmadığı konusunda herhangi bir tartışma bulunmadığı gibi Türkçenin bilim dili olduğunu herhangi bir kişinin onaylamasına dair ihtiyacı bulunmamaktadır.*” (Sevgi, 2023: 18) şeklinde dile getirir. Yazarın cümlelerinde ısrarla, terim üretiminin sebebini Türkiye’de bilim üretilmediği yönündeki köksüz algıya değil, dil bilincine bağladığının altını çizmek gerekir. Bu görüşü, TermNet ağındaki çok fazla bilim üretmeyen diğer ülkelerin terim politikalarının varlığını hatırlatarak desteklemekte özellikle fayda vardır.

Kitap, Ormancılık alanındaki uzmanlara terim üretim sürecinin detaylarını açıklarken, aynı zamanda bu alandaki terim araştırmalarının ne denli kapsamlı olduğunu vurgular; hem bu alandakilere hem de diğer bilim dallarındaki araştırmacılara ayrıntılı bir literatür sunar ve terimbilimi çalışmalarını mesleki bir kültür bağlamında ele alarak geniş bir çerçevede değerlendirir. Bu bağlamda, Ormancılık uzmanlık alanında terim faaliyetlerinin geçmişini, bugününü ve geleceğini istatistiksel veriler ve kanıtlarla okuyucunun zihninde bir araya getiren eser, uzmanlık alan dili oluşturma sürecini keşfetmek adına önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Kitabın temeli, yazarın 2004 yılında V. Türk Dil Kurultayı’nda “Fen Bilimleri Sözlüklerinde Türkçe Kelime Kullanımı” ve 2012 yılında VII. Türk Dil Kurultayı’nda “Farkındalık Yaratma: Yerli Ormancılık Terimleri Çalışması” başlıklı sunmuş olduğu bildirilere kadar uzanır. Yazar, kitabını on iki (12) farklı bölüme ayırmıştır. Ön sözde bu bölümler ayrıntılı bir şekilde tanıtılmıştır.

Bir uzmanlık alan dili kitabı yazılmak istendiğinde genellikle o alana özgü terim sözlüğü yayınlamak en çok tercih edilen yöntemdir. Ancak Sevgi kitabında bunu kırarak meslek dili oluşturmak ‘Neden önemlidir?’ ve ‘Nasıl yapılmalıdır?’ soruları çerçevesinde konuyu ele almaktadır. Bu açıdan kitabın yazarın verdiği on iki başlık üzerinden değil de okuyucunun mesajı doğru almasını sağlayacak edimle bir sınıflandırmada sunulması daha açıklayıcı olacaktır:

Hazırlık aşaması: Birinci, İkinci ve Üçüncü bölümler

İlk bölüm, terim çalışmalarının tarihini günümüze taşıyan bir manzara sunarken, ikinci bölümde “dil, bilim dili, meslek dili ve kavram” terimleri detaylı olarak ele alınmaktadır. Yazarın özellikle, genel dil, bilim dili, meslek dili, kavram ve terim kelimelerinin araştırmacılar tarafından henüz tam olarak anlaşılmadığını vurgulaması, bu terimler için ayrı bir bölüm oluşturmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Üçüncü bölüm ise kavramdan terime geçişi anlatarak ‘Terim nedir?’ sorusuna yanıt arar. Burada terim kavramı anlatılırken, sadece üretim ve işlevleri değil, aynı zamanda *Terim Üretiminin Karşılaştığı Zorluklar, Bilinç Sorunu, Tarihsel Miras* gibi alt başlıklarla terim konusuna ilgi duyanları bilinçlendirecek önemli bilgiler de verilmektedir. Bu üç alt bölümün, ayrı birer kitap olma potansiyeline sahip tartışmaları tetikleyebilecek güçte olduğunu ayrıca söylemek gerekir.

Farkındalık ve keşif aşaması: Dördüncü, Beşinci ve Altıncı bölümler

Dördüncü bölüm, en ilgi çekici bulunabilecek kısımlardan biri olabilir. Bu bölümde yazar "terim etiği kavramsallaştırması" üzerine düşüncelerini paylaşmış ve bu konuyu yenilikçi bir bakış açısıyla ele almıştır. Ona göre, bilim ve meslek etiği, terimlerin seçimiyle de ilgilidir ve bu seçimleri yaparken uzmanlar ‘terim etiği kavramı’ üzerine eğilmeli ve bilinçlenmelidir. Dolayısıyla yazar bu düşüncesinden hareketle, meslek dilinde kullanılan yaklaşımların ve buna bağlı gelişen terim tercihlerinin etik bir şekilde yapılmadığında yanıltıcı bilimsel sonuçlara sebep olduğunu vurgulamaktadır. (Sevgi, 2023: 22). Sevgi, ayrıca bu bakış açısını Ormancılık alanından örneklerle

desteklemiştir. Örneğin, ‘canlı’ teriminin Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) raporlarında ihtiva ettiği geniş anlamına kıyasla dar anlamda kullanılmasının farklı bir yoruma yol açabildiğini ve bunun da terim etiği açısından sorun yaratabileceğini ve rapor sonuçlarında yarattığı yanıltıcı etkiyi istatistiksel verilerle ortaya koymuştur. Yazarın bu farkındalık yaratan yaklaşımı, terimbilimi çalışmalarının ne denli derin ve etkili olabileceğini göstermektedir.

Beşinci bölüm, ormancılık dilinin mesleki dil oluşumunu anlamak için uzmanlığa yönelik önemli bir farkındalık sunar. Yazar, bu dilin oluşumunu etkileyen unsurları, toplumsal normlar ile uzmanlık alanının yarattığı alt kültür dilini ve bilişini ele alarak genel dile olan sınırlarını bu bölümde belirginleştirme çabasıdır. Bu sayede, okuyucu üçüncü bölümde öğrendiği kavramları da gözlemleyerek pekiştirme fırsatı bulabilmektedir.

Altıncı bölüm, ormancılık dilindeki terim tartışmaları hakkında bir fikir verir. Bu bölüm, farklı uzmanlık alanlarındaki okuyucular için de terim tartışmalarını, yaklaşımlarını ve çözüm önerilerini değerlendirmeye yönlendirici ve düşündürücüdür.

Uzmanlık ve güven aşaması: Yedinci, Sekizinci, Dokuzuncu, Onuncu, On birinci bölümler

Yedinci bölümden itibaren kitap, asıl hedef kitesine yönelik olarak odaklanır. Bu bölümde, Ormancılık terim çalışmalarındaki kelimelerin kökenlerine değinilirken *sekişinci* bölümde, Ormancılık bilimlerinin isimlendirilmesi, sınırları ve sınıflandırmaları ile yükseköğretimdeki konumu üzerinde durulmuştur. *Dokuzuncu* bölüm ise günümüzdeki Ormancılık bilimlerindeki terim faaliyetlerini ve bu çalışmaların güncel durumunu detaylı bir şekilde ele almaktadır. *Onuncu* bölüm bir orman ekosistemi için temel nitelikte olan terimlerin özetlendiği kısımdır. Okuyucu/kullanıcı ve uzman bu kısımda meslek terimlerine bakış açısını sorgulayabilmekte ve yeni üretimler için bir fikir edinebilmektedir. Özellikle, *on birinci* bölüm, ilgili uzmanlık alanının dışından gelen potansiyel terim çalışmalarına odaklanarak, alan dışı araştırmaların alanın gelişimine katkı sağlayacak şekilde nasıl kullanılması gerektiğine dair ek bir bakış açısı sunar. Bu bölümde okuyucunun yeni terim üretimleri konusunda geniş çaplı araştırmalar için diğer alanlarla da sürekli iletişim halinde olması gerektiğine dair yönlendirici bir bakış açısıyla açıklamalar yapılmıştır. Buradaki kazanımlar terimin çok yönlülüğü ve iletişim, bilgilendiricilik işlevleriyle ilişkilidir.

Öneri ve hesaplama: On ikinci bölüm

Kitabın son bölümünde, yani *on ikinci* bölümde, yazarın kitabın başından beri parça parça hissedilen

eleştirel tavrı daha kararlı ve açık bir şekilde görülür. Bu bölüm, terim çalışmalarının geleceği hakkında yoğun bilgi sunarken, kitap ve makale yazımında terim kullanımı, terim sözlüğü hazırlıkları, ormancılık dergilerindeki terimlere bakış açısı ve diğer yazılı metinlerin bu alana nasıl katkı sağlayabileceği konularında geniş kapsamlı öneriler içerir. Bu önerilerin sadece Ormancılık alanı için değil, aynı zamanda diğer uzmanlık alanları için de büyük önem taşıdığını vurgulamak gerekir.

Kitabın sonunda 10 sayfalık (iki sütunla) geniş bir *kaynakça* yer alır. Ayrıca okuyucunun kitabın içerisindeki tutarlılık mekanizmalarını kontrolü için *terim, kişi ve kavram* dizinleri ve kitabın ana odağındaki temel kavramlar için bir sayfalık *sözlük* eklenmiştir.

Ormancılık Terimbiliminin Tarihi Kanıtları: Ekler

Kitabın, ana dilde bir meslek dili oluşturma yolundaki eşsiz katkısını sağlayan ve bir meslek dilinin oluşumundaki tarihi kanıtları gösteren *Ekler* bölümüne özellikle vurgu yapılmalıdır. Bu tarihi kanıtlar konuya duyulan merakı ve ilgiyi artırarak okuyucunun beklentisini beslemektedir. Burada 28 farklı Ek bulunmaktadır ve bu ekler, Dekanlık, Fakülte, Enstitü, Türkiye Ormancılık Komitesi, TÜBİTAK gibi çeşitli kuruluşların 1942-2016 yılları arasındaki Ormancılık terim çalışmalarına dair belgelerini içermektedir. Bu belgelerin bazılarını odaklanarak kitaptaki tarihi süreç hakkında şöyle birkaç örnek vermek gerekirse,

Ek 1'de Sözlük Dergisi'nin Sayıları, Konuları ve Yazarları hakkında detaylı listeler sunulmuştur. Ek 2 'de, Orman Fakültesi Dekanlığı'nın 11 Aralık 1942 tarihli terimlerle ilgili yazısını içermektedir. Bu yazıda, Ormancının mesleki görevlerini yerine getirmesi ve meslektaşlarıyla iletişim kurabilmesi adına Türkçe terimlerin önemi vurgulanmaktadır.

Ek 3'te ise, Ziraat Vekaleti Yüksek Ziraat Enstitüsü Rektörlüğü'nün 19 Nisan 1943 tarihli, 3456 sayılı Terim İşleri hakkında Orman Fakültesine gönderdiği yazı yer alır. Bu belge, bir dizi terim ve ıstılahlar hakkındadır ve uzun bir liste sunar.

Ek 6'da, Orman Fakültesi Dekanlığına gönderilen Macit Gülçur'un (Ormancılık Araştırma Enstitüsü müdürü) 31 Ocak 1954 tarihli yazı bulunur. Bu yazı, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı'nın yayınladığı Ormancılık için Oxford Desimal Sistemi adlı broşürün tercümesindeki terimlerin uygunluğunun gözden geçirilmesi talebini içerir.

Son olarak, Ek 28'de, Sevgi'nin 17-23 Nisan 2016'da düzenlediği "Doğa ve Mühendislik Bilimlerinde Terim Çalışmaları - Terimleme" çalıştayının izlenceleri bulunmaktadır.

Çalışmanın güçlü yönünü, yazarın eserin hemen her bir bölümünde ön plana çıkardığı terimbiliminde bugüne kadar örülmüş ön yargıları yıkma çabasına bağlı, zarif ama kararlı bir eleştirel bakış açısıyla yoğurduğu söylemi oluşturmaktadır. Yazarın söylemini mühendislik bilgisinin getirdiği hassasiyetlerle özdeşleşen nitelikli istatistiksel verilerle desteklemesi, düşüncelerini paylaşırken terimbilimi evrenini ve terim üretimindeki engelleri içten ve dıştan sorgulama tercihi kitapta açık bir şekilde hissedilir. Bunlar aynı zamanda kitabın içeriğini sıradanlıktan kurtaran dikkat çekici noktalar ve çoğu zaman okuyucuya kendi bildiklerini düzeltme ve yeniden düşünme devingenliği verdiğiinden tetikte bir okuma sağlamaktadır. Ayrıca, cesurca ve bilimsel bir güvenilirlikle sunulan veriler, diğer uzmanlık alanlarında açılacak terimbilimi dersleri için de kitabın kıymetli bir kaynak olarak değerlendirilmesinin önünü açmaktadır.

Kitabın meslek dili için yazılmış bir terimbilimi eseri olmanın ötesinde, okuyucunun Türkçe terim üretmenin bilgi eksikliği ve görüş farklılığına bağlı arka penceresini görmesini sağlayan ve terim üretiminde bir dil

politikası yürütme gerekliliği konusunda eleştirel düşünmeye yönlendiren bir noktayı yakaladığını söylemek gerekir. Bu sebeplerdir ki Sevgi'nin derinlikli çalışması ve kitaba dâhil ettiği bakış açılarıyla oluşan özgün yaklaşımı, terimbilimiyle ilgili düşünce ve ön yargıları gözden geçirterek yeni ve daha bilinçli bir bakış açısı kazandıracak, bu eseri okuyucusunun gözünde vazgeçilmez bir başvuru kaynağına dönüştürecek ve hedef kitlesine kuvvetli bir tatmin sağlayacaktır.

Kaynaklar

- Sager, J. C., 1997. *Term formation*. In: *Handbook of terminology management*. Pages: 25-41, Edited, Sue Ellen Wright & Gerhald Budin, John Benjamins, Amsterdam.
- Sevgi, O., 2004. Fen Bilimleri Sözlüklerinde Türkçe Kelime Kullanımı Sayfa; 2667-2686, *V. Türk Dil Kurultayı*, Bildiriler Kitabı, C. II, TDK Yayınları, Ankara.
- Sevgi, O., 2012. Farkındalık Yaratma: Yerli Ormancılık Terimleri Çalışması. Sayfa; 1871-1917, *VII. Türk Dil Kurultayı*, Bildiriler Kitabı, C. II, TDK Yayınları, Ankara.
- Sevgi, O., 2023. *Ormancılık Terimbilimi*. İstanbul: İÜC Yayınevi.

Kitap Tanıtımı

TÜRK DÜNYASINDA TERİM ÇALIŞMALARI

Ayşe İLKER (Ed.).
2023, 444 Sayfa, ISBN: 978-975-17-5582-7.

Yasin Karadeniz¹

¹Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Manisa, Türkiye, ORCID ID: 0000-0002-0604-1271, Elmek: ykaradeniz57@gmail.com

Türk dünyasında terim çalışmalarının geçmişi, bugünü ve geleceğine ışık tutan son derece önemli çalışma olan *Türk Dünyasında Terim Çalışmaları* kitabı yayınlanmıştır. Eser Türk Dil Kurumu'nun Terim Sözlükleri

Komisyonu'nun Terim Bilimi Bilim ve Uygulama Kolu tarafından üç yıllık yoğun ve özverili çalışmaları neticesinde ortaya çıkmıştır.

Türkçe sözlükte terim "Bir bilim, sanat, meslek dalıyla veya bir konu ile ilgili özel ve belirli bir kavramı karşılayan kelime, ıstılah." şeklinde tanımlanmıştır (2005: 1959). Terim kelimesi günümüzde kullanılan *der-le-mek* kelimesinin eski şekli *ter-* eyleminden türemiştir (Zülfikar, 2011: 20). Terimlerin dili kullananların ortak kabulleriyle ortaya çıkması, anlamlarının kişiye göre değişmemesi meslek gruplarına göre anlaşılabilirliğini kolaylaştırmaktadır. Terimlerin dilin kendi kaynağından beslenerek oluşması o dilin kültür ve medeniyet dilindeki gelişmesini göstermesi açısından önemlidir. Bilimdeki gelişmelere bağlı olarak keşfedilen ya da icat edilen ürünlerin, ortaya konulan yeni bilimsel çalışmalarının ifade biçimi olması sebebiyle terimler bilimin ayrılmaz bir parçasıdır. Bir başka deyişle insan beyninin en mükemmel ürünleri olan terimler olmasa uygarlık ve kültür gelişemez (Dizdaroğlu, 1962: 133). Hangi bilim alanında olursa olsun yaşanan gelişmelerin doğru ifade edilebilmesi ve kullanılan dilin dış etmenlerden kurtulabilmesiyle terim biliminin mutlak bir bağlantısı vardır.

Günümüzde teknolojik gelişmelerin baş döndürücü şekilde hızlanması sonucu küresel çapta bilgiye erişimin kolay olması, teknolojik gelişmelerin bazı ülkelerin öncülüğünde ilerlemesi ister istemez dillerin birbirinden etkilenmesine neden olmaktadır. Bu nedenle hayatın her alanında teknolojik gelişmelerin öncülüğünü yapan ülkeler, dünya genelinde baskın kültür hâline gelmektedir. Konumuz itibariye Türk dünyası ve Türk dili özelinde baktığımızda geçmişte uzun yıllar boyunca Arapça ve Farsçanın etkisinde kalan Türk dili, jeopolitik konumu nedeniyle siyasi, askerî ve teknolojik gelişmeler neticesinde önce Rusça ve Çincenin günümüzde ise İngilizcenin baskısı altındadır.

1552 yılında Kazan'ın işgaliyle başlayan ve 20. yüzyıla gelindiğinde Doğu Türkistan haricinde Türkistan bölgesinin tamamının Rusya'nın egemenliğine girmesi, uygulanan dil politikaları neticesinde beş asır boyunca Doğu Türklüğünün ortak yazı dili olan Çağatay Türkçesi yerine her bir Türk bölgesinde ayrı bir yazı dilinin kullanılmaya başlaması Türk lehçelerini Rusçanın etkisine maruz bırakmıştır. Bu ve bunun gibi birçok sebep

nedeniyle Türk dilinin tarihî ve çağdaş lehçeleri yabancı dillerin etkisine açık hâle gelmiştir. Bu durumu tersine çevirmek, dilimizi ve kültürümüzü korumak için alıntı terimlerin yerine Türk dilinde karşılık bulmalı ve gerektiğinde yeni kelimeleri dilimizden beslenerek türetmeliyiz. Burada terim biliminin önemi ortaya çıkmaktadır.

Terim bilimi çalışmaları 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişmeye devam eden disiplinler arası çalışmalarla yeni eserlerin ortaya çıktığı bir alanı kapsar. Dünya genelinde terim bilimi farklı disiplinlerin ortak çalışmalarıyla hızla yayılmakla birlikte Türkiye’de Tanzimat döneminde başlamıştır. Ama asıl gelişimini Cumhuriyet döneminde hızlandırmıştır. *TDK, TÜBA, TSE* gibi kurumların öncülüğünde terim bilimi çalışmaları gözle görülür seviyede artmış, Türklük bilimi alanında çalışan herkes Türkçe terim türetme ya da var olan yabancı terimlere Türkçe karşılık bulma uğraşına girmiştir. Ulu önder Atatürk’ün öncülüğünde Türkçenin ait olduğu yere erişebilmesi için çalıştaylar yapılmış, yöntemler tartışılmış, terim sözlükleri hazırlanmıştır. Bu süreçte Hamza Zülfikar’ın hazırlanmış olduğu *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları* isimli çalışmanın önemi büyüktür.

Türkiye Türkçesi üzerine terim bilimiyle ilgili yapılan çalışmaların yanı sıra Türk dilinin tarihî seyri içinde terim çalışmaları var mı varsa nasıl yapıldığını bilmek de önemlidir. Bununla birlikte günümüzde kullanılan çağdaş Türk yazı dillerinin terim bilimi alanındaki çalışmalarının hangi boyutta olduğunu, tarihî gelişimini, ortaya konulan eserlerin neler olduğu ve gelecekte yapılması planlanan çalışmaların neler olduğunu bilmek Türklük Bilimi için oldukça önemlidir. Bu açıdan Ayşe İlker’in editörlüğünde hazırlanmış olan bu eserin çağdaş Türk lehçelerinin terim bilimi tarihini yansıttığını belirterek bu kitabın Türklük bilimi için önemini altını çizmek istiyoruz.

Türk Dünyasında Terim Çalışmaları isimli kitap Ayşe İlker’in editörlüğünde hazırlanmıştır. Eserin hazırlanmasında katkısı olan hocalarımız aynı zamanda Terim Bilimi Bilim ve Uygulama Kolu’nun üyeleri olan Ayşe İlker, İsmet Çetin, Erdoğan Uygur, Serdar Karaca ve Ekrem Beyaz’dır.

Çağdaş Türk lehçelerinde terim biliminin oluşumu, tarihî gelişimi ve güncel durumunun ayrı bölümler hâlinde bir kitapta toplanmış olması bu alanda araştırma yapacak kişilere konuyla ilgili bütüncül bakış fırsatı sunması açısından faydalı bir eserdir. Ayrıca esere yazılarıyla katkı sunan araştırmacıların bir lehçede uzmanlaşmış olmasının yanı sıra o lehçede terim bilimi üzerine akademik çalışmalar yapmış kişilerden seçilmiş olması, konunun daha ayrıntılı incelenmesini sağlamıştır. Bu nedenle eserin oluşumunda bölüm yazılarıyla katkı

sunan hocalarımıza teşekkür ettiğimiz gibi alan uzmanı kişilerin seçiminde titiz davranmaları sebebiyle “Terim Bilimi Bilim ve Uygulama Kolu” üyesi hocalarımıza da çok teşekkür ederiz.

Kitap söz başı ve on iki bölümden oluşmaktadır. Her bir bölümde farklı bir lehçede terim bilimi çalışmaları hakkında bilgiler verilmiştir.

Türkiye’de terim çalışmaları bölümünde Ayşe İlker terim ve terim bilimi kavramı hakkında genel bir değerlendirmek yaptıktan sonra, Cumhuriyet’e kadar yapılan terim çalışmalarından sonra Cumhuriyet döneminde terim çalışması fikrinin Türkiye’de nasıl oluştuğu ve geliştiği, 1940’tan günümüze kadar yapılan çalışmalar hakkında bilgiler vermiş, sonrasında terim çalışmalarında kullanılan yöntemler hakkında genel bir değerlendirme yapmıştır. Ayrıca bu bölümde son yıllarda Türkiye’de kitap, makale ve tezlerde terim konusunun nasıl ele alındığı hakkında ayrıntılı bilgi verilmiş; Türk Dil Kurumu’nda 1980’den sonra yapılan terim çalışmaları ve başka kurumlar tarafından yapılan terim çalışmaları başlıklar hâlinde incelenmiştir.

Azerbaycan’da terim çalışmaları hakkında bilgilerin verildiği ikinci bölümde Sayılı Sadıgova ve Elçin İbrahimov öncelikle Sovyet döneminde Azerbaycan’da terim komisyonunun kurulma serüveni hakkında bilgi vermişler sonrasında Azerbaycan’da Rusçanın etkisinin hissedilmesiyle birlikte Arapça, Farsça terimlerin yerine Rusça terimlerin geçtiğini belirtmişlerdir. Ayrıca Bakü Türkoloji Kurultayı’nda terim sorunu hakkında dönemin Türk aydınlarının terim üretme konusundaki önerileri verilmiş, Bekir Sıtkı Çobanzâde’nin terim oluşturma konusundaki görüşleri ve çabaları aktarılmıştır. Terminoloji komitesinin kurulmasından sonra Azerbaycan Türkçesinde türetilcek yeni terimlerle ilgili öneriler ve çalışmalar yıllara göre ayrıntılı verilmiştir. Komitenin öncülüğünde Azerbaycan’da yeni terimlerin daha çok hangi alanlarda yoğunlaştığı, terminolojinin nasıl geliştiği ifade edilmiş; bağımsızlıktan sonraki süreçte Azerbaycan Türkçesi’nin terminolojisinde yaşanan dönüşümle birlikte Batı dillerinin etkisi ve yeniden Türk diline dönüş anlatılmıştır. Son yıllarda terminoloji konusunda yapılan çalışmalar hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca terminoloji çalışmalarında izlenmesi gereken yollar hakkında çeşitli öneriler ve dikkat edilmesi gereken hususlar dile getirilmiştir.

Başkurdistan’da terim çalışmaları hakkında bilgilerin verildiği üçüncü bölümde Murat Özşahin terim biliminin Batı’da ve Rusya’daki gelişim tarihini anlatarak başlamıştır. Sonrasında Sovyet dönemiyle birlikte Başkurt terim biliminin başlamasını ve gelişimini zaman seyri içinde vermiş, Başkurt terim çalışmalarında yöntem ve bu

alandaki uygulamaları belirtmiştir. Bu çalışmalarda hangi yöntemlerin kullanıldığını göstermiştir. Son olarak Başkurt terim çalışmaları ve sözlüklerini dönemlere ayırarak listelemiştir.

Çuvaşistan'da terim çalışmalarının anlatıldığı dördüncü bölümde Sinan Güzel terim çalışmalarını Sovyet öncesi, Sovyet dönemi ve Sovyet sonrası olmak üzere üç bölüme ayırmıştır. Bölümde ilk olarak Sovyet öncesi dönemde terim yapma şekilleri verilmiş, yeni terimler oluşturma koşulları konusunda düzenlenen kongrelerde alınan kararlar ve oluşturulan terim komisyonun faaliyetlerinin neler olduğu açıklanmış, ilerleyen süreçte Çuvaş Türkçesi'ne giren terimlerin Rusça ağırlıklı olmasının sebepleri açıklanmıştır. Bu bilgiler neticesinde Çuvaşistan'da terim yapma yöntemleri sekiz ana başlık ve bunların alt başlıkları şeklinde gösterilmiştir. Ayrıca Çuvaş terminolojisini oluşturan başlıca terim alanlarının neler olduğu ve bu alanlarda yapılan önemli çalışmalar hakkında bilgiler verilmiştir.

Karakalpakistan'da terim çalışmalarının verildiği beşinci bölümde Ceyhun Vedat Uygur terminolojinin oluşumu hakkında genel bilgiler verdikten sonra Berdimuratov'un Karakalpak terminolojisi hakkındaki görüşlerine yer vermiştir. Buna göre Karakalpak Türkçesi terminolojisinin gelişim dönemleri dörde ayrılmaktadır. Ayrıca terimlerin yapılış şekilleri ise dörde ayrılmıştır. Oluşan yeni terimler ise konularına göre on altı gruba ayrılmıştır.

Kazakistan'da terim çalışmalarının verildiği altıncı bölümde Osman Kabadayı, Kazakistan'da terim bilimi çalışmalarının Ekim devrimiyle birlikte şekillenmeye başladığını belirtmiştir. Kabadayı, Kazakistan'daki terim biliminin gelişimini Sovyet dönemi ve Bağımsızlık dönemi olmak üzere iki ana başlıkta incelemiştir. Kazak terim biliminin oluşmasında 1926 Bakü Türkoloji Kurultayı ve Ceditçi aydınların görüşlerinin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Burada şüphesiz Ahmet Baytursınlı'nın katkısı büyüktür. Sovyetlerden ayrılıp bağımsızlığını kazanan diğer Türk devletlerinde olduğu gibi Kazakistan'da da yeni dönemde yeni terim oluşturma yolu Kazak Türkçesi lehine ilerlemeye başlamıştır. Çalışmada bağımsızlık sonrası dönemde Kazakistan'da terim komisyonu tarafından yayımlanan terim sözlükleri verilmiştir. Ayrıca çalışmanın sonunda Batı'da ve Kazakistan'da bazı dil bilimcilerin terim oluşturulması sürecindeki görüş ve önerileri listelenmiştir. Kazakistan'da terim konusunda yapılmış akademik çalışmalar verilmiştir.

Tataristan'da terim çalışmalarının verildiği yedinci bölümde Golsat Galiullina ve Alfiya Yusupova Tatar Türkçesinde terim yapma yollarını ayrıntılı şekilde

anlatmışlar ve terimlerin türlerine göre dört gruba ayrıldığını belirtmişlerdir.

Kırgızistan'da terim çalışmaları hakkında bilgilerin verildiği sekizinci bölümde Fatih Başkapan Kırgızistan'da terim faaliyetlerinin Kırgız Türkçesinin ayrı bir yazı dili olarak kullanıldığı dönemde başladığını belirtmiştir. Ayrıca Kırgızistan'da terminolojiyle ilgili çalışmaları Çarlık, Sovyet ve Bağımsızlık olmak üzere üç döneme ayırmıştır. Bu bölümde Çarlık ve Sovyet döneminde kullanılan yeni terimlerin daha çok Rusça olması ve bunun yanı sıra terimlerin hem Rusça hem de Kırgız Türkçesindeki şekillerinin kullanılmasının kafa karışıklığına sebep olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Başkapan çalışmasında terminoloji sözlüklerini konu başlıklarına göre sıralı hâlde vermiştir. Bugüne kadar Kırgızistan'da kırk altı farklı konuda terim sözlüğünün yayımlanmış olması Kırgız Türkçesi terminolojisinin derinliğini göstermesi açısından önemlidir.

Özbekistan'da terim çalışmaları hakkında bilgilerin verildiği dokuzuncu bölümde Abdulvahob Madvaliev ve Jabbor Eshanqulov öncelikle terim için kullanılan farklı kelimelerin yarattığı karmaşaya dikkat çekmiştir. Bu bölümde terim çalışmaları sözlüklerden hareketle ele alınmış, Özbek terim sözlükleri içerikleriyle belirtilmiş, terim sözlükleri türlerine göre on sekiz gruba ayrılmıştır. Bununla birlikte sözlükler yazılma şekillerine göre de gruplandırılmıştır.

Türkmenistan'da terim çalışmalarıyla ilgili gelişmelerin anlatıldığı onuncu bölümde Türkmen Türkçesi'nin yeni bir yazı dili olarak ortaya çıkmasıyla birlikte terminolojinin oluşumunda yaşanan sorunlardan bahsedilmiş, doğrudan Türkmen Türkçesi'nde olmayan kelimelerin hangi dilden alınacağı konusunda yaşanan tartışmalar belirtilmiştir. Sonrasında Türkmenistan'da yayımlanan sözlükler hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca bağımsızlık sonrası Türkmen terminolojisinin gelişimi ve üretilen yeni eserler hakkında bilgiler verilmiş, dilde yaşanan gelişmelerle birlikte teknoloji alanında kullanılan yeni terimler ve anlamları verilmiştir.

Uygur Sahasında terim çalışmaları hakkında bilgilerin verildiği on birinci bölümde Erkin Emet, Doğu Türkistan'da kullanılan Yeni Uygur Türkçesi'nin 1955 yılında Çin yönetiminin aldığı karar gereğince özerk bölge dili olmasıyla birlikte terminoloji çalışmalarının da yoğunluk kazandığını belirtmiştir. Diğer lehçelerden farklı olarak Yeni Uygur Türkçesi'nde Arapça ve Farsçanın yanı sıra Çince terimlerin sayısı fazladır. Erkin Emet bu bilgileri verdikten sonra terim türetme yolunu örnekleriyle açıklamıştır. Ayrıca terminolojinin gelişim aşamalarını beş grupta incelemiştir.

Tuva Cumhuriyeti'nde terim çalışmalarının anlatıldığı on ikinci bölümde İlker Tosun, Tuva'da terim

araştırmalarının 1930 yılında yazı dilinin oluşumuyla birlikte başladığını belirtmiştir. Bu bölümde Tuva Türkçesi'nde yayımlanan sözlükler hakkında bilgi verildikten sonra son dönemde terim çalışmalarının lisans üstü tezlerle yoğunluk kazandığını dile getirilmiştir. Çalışmada Tuva Türkçesi'nde terim yapma yollarının genellikle alıntılama ve anlam aktarması olduğunun belirtilmesi, bu şekilde oluşan terimlerin de örneklendirmesi önemlidir. Ayrıca alışmada Tuva Türkçesi'nde kısaltma yoluyla oluşmuş çok sayıda terimin kullanıldığı belirtilmiştir.

Türk Dünyasında Terim alışmaları adlı eser dil bilimi alanında güncel konulardan biri olan terim bilimi konusunu Türk dünyasının genelini kapsayıcı şekilde ele alması sebebiyle ağdaş Türk lehçeleri alanında çalışan kişilerin başvuru kaynağı olacaktır. Her birisi alanında uzman kişilerin terim çalışmalarını başlangıcından günümüze kadar ayrıntısıyla anlatması, örneklerle zenginleştirmesi sebebi ve özenli çalışmaları için her bir bölüm yazarına ayrı ayrı teşekkür ederiz. Ayrıca Türkiye'de ve Türk dünyasında terim bilimi çalışmalarına sahip

ıkıldığı için Türk Dil Kurumu'na ve Terim Sözlükleri Komisyonu'na teşekkür ediyor, yapılacak yeni çalışmaları merakla bekliyoruz.

Kaynaklar

Dizdaroğlu, H. 1962. Terimler zerine. *Türk Dili*, 133: 35-37.

lker, A. (Ed.). 2023. *Türk Dünyasında Terim alışmaları*. TDK Yayınları Nu: 1530, ISBN: 978-975-17-5582-7, 444 sayfa, Ankara.

Türkçe Sözlük, 2005. TDK Yayınları Nu: 549, ISBN: 975-16-0070-7, 2244 sayfa, Ankara.

Zülfikar, H. 2011. *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*. TDK Yayınları Nu: 569, ISBN: 9789751603982 , 213 sayfa, Ankara.